

T.C.

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

İLAHİ DİNLERDE CENAZE VE DEFİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan İNCİ

1430206541

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Azize UYGUN

ISPARTA-2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Ramazan İNCİ
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Başlığı	İlahi Dinlerde Cenaze ve Defin
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 08/08/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Dr.Öğr.Üyesi Azize UYGUN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Arife ÜNAL SÜNGÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Halit Ahmet ÇİFTÇİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İlahi Dinlerde Cenaze ve Defin” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ramazan İNCİ
13.07.2019

(İNCİ, Ramazan, *İlahi Dinlerde Cenaze ve Defin*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Ölüm insanlar için kaçınılmaz bir sondur. Canlılığının ve hayatın ayrılmaz parçası olan ölümün hem bireysel hem de toplumsal yönü vardır. İnsanların inançları, kültürleri ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrasını şekillendirmiş, yapılacak işlemlerde etken rol oynamıştır.

Cenaze ve defin uygulamasını tüm din ve inanç gruplarında, insanın olduğu her yerde görmek mümkündür. Her dinin, kültürün cenazeye karşı yaptığı uygulamalar farklılık arz etmektedir. İlk insandan itibaren ölüm olayı vuku bulunca insanlar cenazelerini nasıl kaldıracağını düşünmüş ve kendi dinine, inancına, kültürüne göre ölüye muamele yapmışlardır. Tüm inanç gruplarında cenaze ritüellerini görmek mümkündür. Ancak söz konusu çalışmamızın amacı ilahi dinlerde cenaze ve defin işlemlerinin nasıl olduğunu araştırmaktır.

Tez, Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun önemi, amacı, sınırları, metot ve kaynaklarına ek olarak çeşitli din ve inanışlarda ölüm, cenaze ve defin ile ilgili inanç ve uygulamalar kısaca ele alınmıştır. Birinci, İkinci ve Üçüncü bölümlerde ise tarihsel sırayla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da cenaze ve defin uygulamaları incelenmiş ve objektif bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise doğum ile başlayan sürecin ölümle son bulduğu, ölüm anlayışının ve neticelerinin her toplumda kendine has ritüellere sahip olduğu, birbirlerine benzeyen ve ayrışan taraflarının olduğunu, Yahudilik ve İslam'ın benzerliklerinin, Yahudilik ve Hristiyanlığa göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Cenaze, Defin, İlahi Dinler, Ölüm, İslam, Yahudilik, Hristiyanlık.

(İNCİ, Ramazan, *Funeral and Burial in Divine Religions*, Master Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Death is an inevitable end for people. Death, which is an integral part of life and life, has both individual and social aspects. Death, which is an integral part of life and aliveness, has both individual and social aspects. Beliefs and cultures of people shaped pre-death, moment of death and post-death have played an active role in the procedures to be performed.

It is possible to see the practice of funeral and burial in all religious and belief groups, wherever people are. The practices of each religion and culture against the funeral differ. When the death from the first person occurred, people thought how to raise their funeral and treated the dead according to their belief in their own religion and culture. It is possible to see funeral rituals in all faith groups. However, the aim of this study is to investigate how the funeral and burial procedures are performed in divine religions.

The thesis consists of introduction and three chapters. In the introduction part, the importance, purpose, limits, methods and sources of the subject, as well as the beliefs and practices related to death, funeral and burial in various religions and beliefs are briefly discussed. In the first, second and third chapters, the practices of funerals and burials in Judaism, Christianity and Islam are examined and tried to be put forward objectively.

In the conclusion part, it is found that the process that started with birth ended with death and that the understanding and results of death have their own rituals, similarities and diverging sides in each society, and similarities of Judaism and Islam are more than Judaism and Christianity.

Key Words: Funeral, Burial, Divine Religions, Death, Islam, Judaism, Christianity.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİKTE CENAZE VE DEFİN

1.Yahudilikte Ölüm Anlayışı	15
1.1.Ölüm Öncesinde ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar.....	17
1.2.Yıkama ve Kefen Uygulaması	20
1.3.Defin Uygulaması	21
1.4.Yas ve Anma Uygulamaları	26
1.5.Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar.....	35
2. Yahudilik Genel Değerlendirme	44

İKİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIKTAKİ CENAZE VE DEFİN

1.Hıristiyanlıkta Ölüm Anlayışı	49
1.1. Ölüm Öncesi ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar	51
1.2. Defin Yöntemi.....	56
1.3 Yas ve Anma Uygulamaları	61
1.4. Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar.....	64
2.Hıristiyanlık Genel Değerlendirme	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİYETTE CENAZE VE DEFİN

1.İslamiyet'te Ölüm Anlayışı	73
1.1.Ölüm Öncesi ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar	75
1.2.Cenazenin Techiz, Tekfin ve Teşyi İşlemleri	81
1.3.Defin Yöntemi.....	89
1.4.Yas ve Anma Uygulamaları	95

1.5. Cenaze ile İlgili Bazı Meseleler	99
1.6. Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar	101
1.7. Cenaze ve Defin ile İlgili Bidat ve Hurafeler.....	103
2.İslamiyet Genel Değerlendirme	106
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA	113
ÖZ GEÇMİŞ.....	120

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Gn. Koord	: Genel Koordinatör
H.z.	: Hazreti
Sad.	: Sadeleřtiren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Tash.	: Tashih
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerkleri
yay.	: Yayını

ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanlar ölüme ve ölüm sonrasına hayatın belli dönemlerinde farklı anlamlar yüklemişlerdir. Ölümü sadece doğal vakıa olarak değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal yönüyle de değerlendirmişlerdir. Ölümü toplumsal hayatın bütün alanlarıyla ilişkilendirmeleri neticesinde her toplum, bu geçiş dönemi üzerine düşünmüş, kendilerine ve inançlarına göre çeşitli ritüeller yaparak ölümü anlamlandırmaya çalışmışlardır. İnsana verilen değer kendini cenazede de göstermiş kişinin dirisi kadar ölüsünün de önemli olduğu vurgulanmıştır. Cenaze işlemlerinin her kültürde farklılık arz etmesi insanların ölüm sonrası ile ilgili düşünceleri hakkında birtakım fikirler vermektedir. Toplumların dini yaşantıları ve inanışları hakkında bilgi sahibi olmanıza yardımcı olmaktadır.

Her din ve inanç sisteminde gördüğümüz cenaze ve defin uygulaması bize göstermiştir ki ölüm, bir yok oluş değil tam tersi asıl hayat için bir koridordur. Bu bağlamda, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da insana çok değer verilmiştir. Bu üç dine göre insan sadece dünyaya bir şekilde gelip, sonra da ölüp giden bir canlı olarak düşünülmemiştir. Ölüm ve sonrasının nasıl olacağı düşüncesi cenazeye yapılan muameleleri şekillendirmiştir. İnsanların, inanç, gelenek ve göreneklerine göre yaptıkları cenaze uygulamaları kişiye hem insani hem vicdani bir huzur sağlamıştır. Ayrıca ölüye son görevlerini yapmış olmanın verdiği huzur ve mutluluk insanların normal yaşamlarına adapte olmalarını kolaylaştırmıştır.

Din ve inanma ihtiyacı insan için hayati bir öneme haizdir. Maneviyat, insanın ruhunu besleyen en temel gıdadır. Buradan hareketle inanma ihtiyacı bu hayattan başka bir hayat anlayışını doğurmuştur. Bu düşünce insanı yarına hazırlamış ve toplumsal/psikolojik olaylar, geçiş döneminde de kendini hissettirmiştir. Ölüm, tehlike, üzüntü, acı gibi vakıalar karşısında insanlar toplu ritüel ve ayinler tertip ederek geçiş dönemlerindeki olumsuz etkiyi en aza indirmeyi amaçlamışlardır.

Tezin Giriş kısmında konunun önemi, amacı, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, çeşitli din ve kültürlerde cenaze ve defin uygulamaları kısaca incelenmiştir. Sonra sırasıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da cenaze ve defin uygulamaları özellikle temel kaynaklara dayalı olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Her bölümün sonunda kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme ile birlikte tezde elde edilen neticelere yer verilmiştir.

Tezin hazırlanmasında tecrübe, bilgi, sabır ve hoşgörüsü ile desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Azize UYGUN'A ve Prof. Dr. Nasuh GÜNAY'A, çalışmalarımda bana maddi ve manevi destek veren aileme ve sevdiklerime teşekkürü borç bilirim.

Ramazan İnci
Isparta 2019

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu, Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma, ilahi dinlerde cenaze ve defin törenleri konusu bağlamında şekillenmiştir. İlahi dinlerde cenaze ve defin uygulamalarını ortaya koymadan önce diğer din ve kültürlerin uygulamalarını, bu konudaki görüşlerini belirledik. Çoğunlukla konuyu ana hatları ile ele alırken bazı gerekli durumlarda daha detaylı bilgi vermeyi uygun gördük. Asıl konumuz olan “İlahi Dinlerdeki Cenaze ve Defin” uygulamalarında tarihsel süreç ışığında dinlerin ilk zamanlarından şimdiki zamana kadar olan uygulamalarını inceledik. Üç ilahi dinin cenaze ve defin uygulamalarını, birbirleriyle etkileşimini, benzer ve zıt taraflarını ortaya koymaya çalıştık. Konunun ana hatlarıyla çerçevesini çizdikten sonra bazı yerlerde de ayrıntıya girerek konuyu işlemeye çalıştık.

Tez, üç bölüm ve sonuçtan oluşacak şekilde planlanmıştır. Konu ile ilgili temel kaynaklar, ansiklopedik kaynaklar ve başka eserler araştırılmış; analiz edilmiş deskriptif, karşılaştırılmalı, fenomenolojik, nitelendirici ve anlamlandırıcı bir metotla tez metni oluşturulmuştur. Tezin kapsamı ilahi dinlerde cenaze ve defin uygulamaları ile sınırlandırılmış ve konu objektif olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

2. Çalışmanın Amacı ve Gerekçesi

Çalışmamızın amacı, ilahi dinlerde cenaze ve defin işlemlerinin nasıl yapıldığı, hangi hususlara dikkat edildiği ve bu işlemlerin yapılmasındaki gayeleri ortaya koymaktır. Dinlerin, ölüm ve ölüm sonrasına dair öğretileri, ölüye karşı yapılacak muameleleri şekillendirmiştir. Bu tezi yazmamızdaki amaç da tam olarak ölüm öncesi ve ölüm ile başlayan süreçlerin insanlar üzerindeki etkisini ve insanların buna karşı tepkisini saptamaktır.

3. Çalışmanın Kaynakları

Çalışmada, asıl kaynak olarak üç ilahi dinin muteber kaynakları kullanılmıştır. Yahudilikte konuyu işlerken daha çok son zamanlarda kanon olarak kabul ettikleri kaynakları kullanmaya gayret ettik. Ayrıca apokrif eserler, Mişna* ve Talmud* gibi

* Mişna: Talmud’un asıl metin kısmını teşkil eden Yahudiliğin şifahi gelenekle oluşturmuş olduğu kutsal kitaplarından birisidir. (Bilgi için bkz: Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004, s. 508.)

* Talmud: Yahudi geleneğinde Tevrat’ın yorumu olarak görülen Talmud hukukî, etik, felsefî-teolojik ve tarihî konular üzerine “rabbi/rabban” diye anılan yahudi din âlimleri tarafından yapılmış (m.s. II-VI.

eserlerden de yeri geldiğince yararlandık. Ülkemizdeki dinler tarihçilerinin Yahudilik üzerine yazmış oldukları eserlerden de gerektiği yerde istifade ettik. Hristiyan inancında cenaze ve defin törenleri araştırılırken genellikle Katolik kilisesi tarafından kanon olarak görülen İncillerden ve muteber eserlerden yararlandık.

Yine bazı yerlerde apokrif eserlerden, internetten ve ülkemizde Hristiyanlıkla alakalı yazılmış eserlerden yararlanarak tezimizde yer verdik. İslamiyet'te cenaze ve defin törenlerinde ise İslam'ın kutsal kitabı Kuran-ı Kerim üzerinde yoğunlaştık. Cenaze ve defin uygulamalarını daha sonra İslam'ın ikinci muteber kaynağı olan Hadislerden ve özellikle de Kütüb-ü Sitte eserlerinden faydalanarak konumuzu incelemeye çalıştık.

İnsanoğlunun ilk yaratılışından itibaren doğumla başlayan sürecin nasıl devam edeceği, ölümün varlığı, ölümden sonra ne olacağı, ahiret konuları vb. inanan veya inanmayan tüm toplumlarda merak edilmiştir. Coğrafyalar, kültürler, inançlar farklı olsa da insana ve insanın bedenine ölmeden önce ve öldükten sonra saygı duyulmuştur. Ölüme ve ölümden sonraki hayata yüklenen anlamlara göre ölüye uygulanan işlemler de farklılık arz etmektedir. Asıl konumuza giriş yapmadan önce tüm dünyada milli din ve kültürlerde cenazeye karşı yapılan uygulamaları paylaşmayı uygun bulduk.

Milli Dinlerde ve Çeşitli Kültürlerde Cenaze ve Defin Törenleri

Hinduizm'de dini kurallar kastlar tarafından belirlenmiştir. Doğumdan ölüme kadar tüm uygulamaların yapılışını kastlardan öğrenebiliyoruz. Hinduizm *Samsara** inancına sahip ve bunun etrafında karma öğretisine bağlı bir yapıdır. Ölüm, bir korku unsuru değil, yokluktan ibaret olmayan, bir halden başka bir hale geçiştir; ruhun, bir bedenden diğerine geçiş inancı hâkim görüştür.¹ Hinduizm'de kozmik sudan geldiğine inanılan Ganj Nehri önemli bir yere sahiptir. Tüm ibadetler Ganj Nehri etrafında şekillenmiştir. Bir nevi Hac fonksiyonu da olan nehrin içine dalmakla insanın günahlarından arınacağına inanılır. Nehre bu derece önem veren Hindular bunu ibadetlerinin temeline yerleştirmişlerdir. Hinduizm'de, cenaze töreni, ruhun bedenden ayrılarak bu dünyayı terk etmek, Atalar diyarına ulaşmasını temin etmek ve cenaze sahiplerindeki manevi kirlenmeyi gidermek için yapılır. Cenaze töreni bireyler adına

yüzyıllar) tartışma ve yorumlardan meydana gelen öğretiyi ifade eder. Mişna ve Gemara adlı iki bölümden oluşur. (Bilgi için bkz: Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 738.)

* Samsara: Edeî ruhun bünyeden bünyeye durmadan göç etmesidir. (Bilgi için bkz: Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 666.)

¹ Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, s. 180.

gerçekleştirilen son törenlerdir. Bu törenlerde cenaze ateşi farklı bir uygulama olarak görülmektedir.²

Genel uygulama, cenazenin odun ateşinde yakılmasıdır. Ateş kültü anlayışından dolayı ölü yakma merasiminde brahman, üç ayrı yerden odunları tutuşturur. Ölü'nün ruhunun iskelete bürünmüş olarak duman ile birlikte yükseleceğine inanılmaktadır.³ Odun ateşinde yanan cesetten kalan kemikler bir yerde saklanır, külleri ise kutsal kabul ettikleri Ganj Nehrine atılmaktadır. Hinduizm'de kutsallığını Ganj Nehri'nden alan kutsal hac yerine *Ben Areste* denir. Bu ölen bir kişinin tenasüh ile başka bir bedende doğmasıdır. Bundan dolayı binlerce Hindu yılın her döneminde Ganj Nehri'ne ölmek için gelmektedir.⁴ Ölü'nün yakılmasına farklı bir anlam yükleyerek bununla sadece cesedin kirinden değil, insanlığın kirinden de arınması amaçlanmaktadır. Cesetten çıkan küller de bu arınmanın kanıtıdır. Şöyle ki, insanın vücudu mükemmel olsaydı cesetten kül çıkmadan tamamen yanması gerekirdi. Hâlbuki cesetten geriye kalıntıların kalması bu durumu desteklememektedir.⁵ Cesedin yakılma işlemi tamamlanınca bedenden ayrılmış olan ruhun yeni bir bedene girmesini kolaylaştırmak için ölenin oğlu veya erkek akrabası tarafından tatlı ikramı yapılır. Yapılan ikramlar ölümün 10. ve 20. günleri ile yıldönümlerinde de tekrarlanır. Yerine getireceği bu görevlerinden dolayı erkek çocuk sahibi olmak Hindular için hem dünyevi hayat hem de ölüm sonrası için önemli bir yere sahiptir.⁶ Eski dönem Hinduizm anlayışında ölmüş kişilerin cesetlerinin Sahra'ya atılmasıyla, ruhları semaya teslim etme anlayışı vardır. Hindu kanun koyucular ayrıca ölülerin, rüzgâra teslim edilmesini de emretmişlerdir.⁷ Hindular insanın evrende dört temel unsurdan (hava, su, ateş, toprak) oluştuğunu yakma işlemi ile de tekrar bu dört unsura dönüşünü ifade ettiğini düşünürler.⁸ Mezarlıkların yanından geçerken veya bir cenaze gördüklerinde Hindular genellikle “Nilüfer'deki mücevhere selam olsun” mantrasını okumaktadırlar.⁹

² Günay Tümer, “Ayin”, DİA, İstanbul, 1991, c.4, ss. 248-250.

³ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004, s. 60.

⁴ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Sebat Ofset Yayıncılık, Konya, 2015, s. 111.

⁵ Nermin Öztürk, “Cenaze Ayinleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.15, Konya, 2003, s. 250.

⁶ Ali İhsan Yitik, ‘Hinduizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2016, s. 300.

⁷ Günay Tümer, *Biruni'ye Göre Dinler ve İslam Dini*, DİB Yayınları Ankara, 1975, s. 99.

⁸ Ali Osman Kurt-Dursun Ali Aykıt, *Dinler Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara, 2018, s. 90.

⁹ Ali İhsan Yitik, ‘Budizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2016, s. 334.

Budizm ile ilgili ise günümüzde farklı uygulamalar vardır. Budistler ölümlerini yaksalar da bu yaygın bir uygulama değildir. Seylan ve çevresinde sadece zengin aileler yakınlarının cesetlerini yakmakta büyük çoğunluk ise cenazeleri defnetmektedir. Çocukların ve çok fakirlerin cenazeleri ise yakılmadan gömülmektedir. Yakılmayan cesetlerin ise açık alanlara konulmak suretiyle vahşi hayvanlar tarafından parçalanması ve bozulması sağlanır. Böylece insanların ibret almaları sağlanmış olur. Güneydoğu Asya'da ise hem yakma hem de gömme uygulaması devam etmekte, yakma uygulaması daha yaygın icra edilmektedir. Budizm'de yakma işleminin ölümden sonra 3 ila 7 gün arasında yapılması gerekir. Yakma işleminde 7 gün boyunca törenler yapılır. Önemli kimselerin mezarlarına çiçek sunulur ve mum yakılır.¹⁰

Sihizm'de uygulanan yaygın gelenek cesedin yakılmasıdır. Nadiren de olsa gömme vb. uygulamalar da vardır. Yakılmadan önce ceset güzelce yıkanır, kefenlenir ve sonunda yakma işleminin yapılacağı yere götürülür. Ceset yakıldıktan sonra geriye kalan küller akarsuya atılmak suretiyle işlem tamamlanır.¹¹

Ölüm ve sonrası için cenazeye yapılan muameleler ölmüş kimselerin önemsendiğini gösterir. Cenaze ve defin işlerinde ölü için ayinler düzenlenir. Ölü ayinlerinin başında ise ölü için verilen yemekler gelir. Uygulama esnasında en önemli işlem kurban uygulaması ve yemek ziyafetidir. Defin esnasında ölü için para kurban etme sıkça rastlanan bir adettir. Ölünün olumsuzluklarından korunmak veya ölünün hayatta olanları rahatsız etmemesi için, ölünün arzularını yerine getirme ve onu teskin etme de vardır.¹²

Zerdüştlükte, ölüye mümkün olduğunca saygı gösterilmeli ve cenaze işlemleri titiz bir şekilde yapılmalıdır. Cenaze törenleri rahipler tarafından kutsal kitap Avesta'dan ilahiler okumak suretiyle icra edilir. Ölü için sunu ve kurbanlar takdim edilir. Ölüler şehirden uzak *Dahkma*(Ölü ve Sessizlik Kuleleri) denilen yerlere bırakılır.¹³

Zerdüştlükte ölü murdar sayılır. Murdar olan da toprağa gömülmez. Cesedin ateşte yakılmasını ateşe saygısızlık olarak düşündükleri için yakma işlemini yapmamışlar ve cesetleri Sessizlik Kuleleri'ne bırakmışlardır.¹⁴

¹⁰ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 285.

¹¹ Şinasi Gündüz, 'Sih Dini', *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 380.

¹² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2011, s. 270.

¹³ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 153.

¹⁴ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 138.

Mecusiler’de cenaze uygulamalarının iki temel amacı vardır. Birincisi, ölüm tarafından huzursuz edilen insanların tekrar bir araya getirilmesi, ikincisi de, cenaze işlemlerinin yapılması ve cenaze yakınlarının teselli edilmesidir.¹⁵ Bir insanın ölümü yaklaşıncı din adamına haber verilir ve hastanın yanına çağırılır. Din adamı hastaya tövbe ettirir ve ağzına su damlatır.¹⁶

Mecusiler’de ölüm ve sonrası ile ilgili inançlar çok çeşitlidir. Ölümden sonra ruhun sırayla yıldızları, ay ve güneşi geçerek ilahi âleme ulaşacağına inanılır. Ruhun dünyada işlemiş olduğu her fiilinden dolayı sorguya çekileceğini ve bunun neticesinde de cennet veya cehenneme gideceğine inanırlar. Eski dönemlerde gömme adetleri olsa da daha sonraki dönemlerde cesetleri açıkta bırakarak etlerin vahşi hayvanlar tarafından yenilmesini yeğlemişlerdir. Ruhun bedenden ayrılması ile kirli olacağı düşüncesi kirli olanın da toprağa, suya veya ateşe atılarak temiz olanı da kirletmesi anlayışı vardır. Cesedi kirli olarak düşündükleri için cenaze işlerinde ve taşıma işinde sadece görevli olanlar cesede yaklaşabilirler. Cenaze işlemlerini yapan bu kişilerin de daha sonra özel olarak yapmaları gereken temizlenme ayinleri vardır. Ölülerinin ardından dua ederler ve yapılan bu dualar neticesinde ruhların cennete gideceğine inanılır.¹⁷

Konfüçyanizm’de Konfüçyüs’e tapınma, ataya tapınmadır. Konfüçyüs adına mezarı başında kurban sunma âdeti vardır. Sunma işlemleri yılda iki kez ilkbahar ve sonbaharda gerçekleştirilir. Bu işlemi yüksek dini rütbeli kimseler yapar. Sunma işleminde; tütü, hububat ve şarap ile öküz, koyun vb. hayvanlar kullanılır. İbadet esnasında ilahi söylenir, dini müzik eşliğinde dans edilir. Yeni Konfüçyüsçüler ise ölümlerin ruhlarına şüpheli yaklaşmışlar, buna rağmen şahsi ruhlar hakkındaki yaygın inanca karşı çıktıkları zaman bile genel olarak ruhun gök cisimlerinde, dağlarda ve nehirlerde aktif olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁸

Konfüçyüs, sabah Tao’yu zikreden kimsenin akşama rahat öleceğini söyler.¹⁹ Bilge bir kişiliğe sahip Konfüçyüs ise dinin kurucusu olması ve teşkilatçı bir yapıda olduğundan ölünce şöhreti her yere yayılmış, mezarı bir ziyaret, hac yerine dönüşmüştür. Adına tapınaklar yapılmıştır. Ölüm yıldönümlerinde mezarın başında yiyecek ve içki sunma, mum yakma, kâğıt para bağışlama gibi törenler yapılır. Amaç ise

¹⁵ Öztürk, *a.g.m.* , s. 252.

¹⁶ Şaban Kuzgun, *Dinler Tarihi Dersleri*, Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri, 1993, s. 102.

¹⁷ Şinasi Gündüz, ‘Mecusilik’, *DİA*, c.28, Ankara, 2003, s. 507.

¹⁸ Ahmet Güç, ‘Konfüçyanizm’, *DİA*, c.26, Ankara, 2002, ss. 167-170.

¹⁹ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 66-67.

atalarına saygı ve bir teşekkür ifadesidir.²⁰ Ölüye para kurban etme sıkça rastlanan bir gelenektir.²¹ Cenaze merasimleri ailenin büyük erkek çocuğu tarafından yönetilir. Erkek çocuk ve yakın akrabalar yürüyerek cenazeyi takip ederler ve cesedin mezara kurallara uygun bir şekilde konulmasında yardımcı olurlar.²² Eski Çin’de ise Ata ruhları için 7. ayın 15’inde tören yapılır. Ayrıca üç ayda bir, bir de ilkbaharda kabir şenlikleri düzenlenir. Bu şenliklerde kabirler ziyaret edilir, yıkılanlar tamir edilir, süslenir ve ruhları için yiyecek sunma işlemi ile şenlikler son bulur.²³

Konfüçyüs, kendi inanç sistemini sistemli bir şekilde insanların aklına hitap ederek ikna gücünü kullanmış ve mistik bir tavır almaktan çekinmiştir. Bu inanç sistemine göre Konfüçyüs, ölülerin öbür âlemde yaşamadıklarını evlatlar bilirlerse ölüye saygı duymayacağını, yaşadıklarını düşünürler ise diğer âlemde ebeveynlerini çok seven evlatların onlara kavuşmak için canlarına kıyacağını varsaymıştır. Bu yüzden en güzel çözümün gerçekten hiçbir şey bilmemek olduğunu söylemiştir.²⁴

Taoizm’de ruhun ölümsüzlüğüne inanılır. Tao geleneğinde ölenin bedeni ile beraber ruhun da toprağa gömüldüğüne, saf ruhun ise yaşamaya devam ettiğine inanılır.²⁵ Ölülerin yaşayanları rahatsız etmeden mezarda güven içinde olduğunu düşünürler.²⁶ Mezar seçiminde ölüye zarar gelmemesi için bazı tedbirler almışlar ve kurallar koymuşlardır. Alınan tedbirlerden ve konulan kurallara sıkı sıkıya bağlı olduklarından dolayı uzun zaman mezarların bulunduğu alanda araştırma yapmaya izin vermemişlerdir. Çin Taoizm’i, defin işlemlerinin eksiksiz ve mükemmel sonuçlanması için bürokratik bir hüviyet arz eder.²⁷

Şinto ‘Tanrıların Yolu’ anlamındadır. Şintoizm Japonya’nın yerli ve milli inançlarını karşılayan dini bir yapıdır. Şintoistler, ölülerin yeraltı dünyasında bulunduğunu ve yaşayanların ölümlere muhtaç olduğunu düşünürler. Bundan dolayı ölümlerine yiyecek, içecek, eşya vb. şeyler ikram ederek onların mutlu olduğunu ifade

²⁰ Ahmet Güç, ‘Konfüçyanizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 389.

²¹ Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 240.

²² Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 69.

²³ Günay Tümer, ‘Atalar Kültü’, *DİA*, c.4, İstanbul, 1991, ss. 42-43.

²⁴ Osman Cilacı, *Dinler ve İnsanlar*, Damla Matbaacılık, Konya, 1990, s. 177.

²⁵ Ali İhsan Yitik, ‘Taoculuk’ *DİA*, c.40, İstanbul, 2011, ss. 10-11.

²⁶ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 89.

²⁷ Öztürk, a.g.m. , s. 239.

ederler. Ruhun ölmediğine, ataların geride kalanları koruduğuna ve ölen herkesin *Kami** olduğuna ancak her Kaminin Tanrı olmadığını inanılır. Ölen kişi tabu sayılır. Ölüye okunan kişinin törenle temizlenmesi gerekir. Bu temizlenme töreni daha sonra yılda iki kez yapılan *Oho Harehe* denilen bir kefarete törenine dönüştürülmüştür. Cenaze işlerini Budist rahipler yerine getirir. Yaslı aile mahalledeki Budist tapınağına gider ve tapınağı ziyaret eder. Ölene karşı görevini yapanın, yaşayanlara karşı da vazifesini yerine getirmiş olacağı inancı vardır.²⁸ Bir cenaze olunca cenaze yakınları Budist mabedine giderek rahipten cenaze merasimini yapmalarını ve kendilerine yardımcı olmalarını ister.²⁹

Şintoizm'de öldükten sonra ruhun devamı konusunda müphem bir inanç vardır. Bu inanç V. yy 'da Konfüçyüsçülüğün Japonya'da hüküm sürmesi ile gelişmiş ve *Atalar kültürünün** gelişmesi ile Şintoizm in asli rüknü haline gelmiştir. Ölülerini 8 gün yas odasında bırakarak onlara yaşıyormuş gibi yiyecek ve içecek sunma eski uygulamalardandır.³⁰

Bir Japon, evlilik merasimini Şinto tapınağında yaptırmasıyla Şintoist olur. Cenaze merasimi Budist papaz tarafından yerine getirilen Şintoist Japon ise Budist olur.³¹ Şintoizm özellikle Kamilere yani ölülerin ruhlarına tapınıştır. Ölenin ruhu tanrılaşarak yaşayanların arasında dolaşmayı sürdürürler. Ruhlar mezarda, eski evlerde ve çocuklarının evlerinde kalırlar. Tüm ölülerin Tanrı olması ile birlikte ölülerle diriler arasında karşılıklı bağ oluşur. Ölenlerin yaşayanlara ihtiyacı olduğu da açıkça belirtilmektedir.³²

İslam dinini kabule kadar Türk boylarının kendi özel dinleri dışında tam olarak anlaştıkları bir dinleri olmamıştır. Türkler İslam'ı kabul eden milletlerle karşılaşmışlar ve bunlardan etkilenmişlerdir. Türklerin inanç ve anlayışlarını yansıtan en eski yazılı belge *Orhun Anıtlarıdır*. Bu belgelerden edinilen bilgilerden Türklerin tek tanrı inancına sahip oldukları görülmektedir. Türklerde ölüm, sert ve tabiat dışı bir hal, gerçekleşmesi

* Kami: Eski Türkler'de şaman da denilen dinî, sihrî, mistik bir otoriteyi temsil eden kişi. (Bilgi İçin Bkz: Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*)

²⁸ Küçük, vd. , a.g.e. , s. 93-103.

²⁹ Galip Atasağun, *Dinler Tarihi*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2013, s. 45.

* Atalar Kültü: Bir kişinin, klanın ya da halkın atalarına yönelik inanç ve ibadetleri. (Bilgi İçin Bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 565.)

³⁰ Toprak, a.g.e. , s. 53.

³¹ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, s. 148.

³² Felicien Challenge, *Dinler Tarihi*, çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 2002, s. 88.

gereken ilahi bir iş olarak görülür. Ölüm nefesin kesilmesi, ruhun bedenden ayrılmasıdır.³³ Çin kaynaklarından ve Orhun kitabelerinden Türklerin cenaze ve defin törenleri arasında belli bir sürenin geçtiği belirtilmektedir. İlkbahar yaz ayında ölmüşse ağaç yaprakları ve çimenler sararınca kadar cenaze bekletiliyordu. Şayet sonbahar ve kış ayında ölmüş ise, bitkilerin tohumlanması ve çiçeklerin açma zamanının gelmesi gerekiyordu.³⁴ Çin kaynaklarına baktığımızda çeşitli gömme adetleri görülmektedir. Bunlar arasında; yakma, ağaca asma, toprağa gömme gibi uygulamalar vardır. Ölen kişi çadıra konulur. Oğulları, torunları, akrabaları at üzerinde çadırın etrafında yedi defa dolaşır. Bu dönüşün de gezegenlerle ilgili olduğu düşünülür.³⁵

Türkler ölümden sonra bu dünyaya benzer bir hayat yaşayacağına, öteki âlemde yiyip içeceğine inanırlar. Ölüm esnasında yapılan törenlere *Yoğ* adı verilir.³⁶ Mezar ölünün ebedi evidir. Ölenin maddi durumuna ve sosyal statüsüne göre mezar şekilleri vardır. Mezar taşlarına bakarak erkek, kadın olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Şamanist Türklerde *Atalar Kültü* önemli bir yere sahiptir. Mezarlara ve mezarlıklara gösterilen saygı, gösterişli mezarların ve mezar taşlarının yapılmasına neden olmuştur. İslamiyet'i kabulü ile birlikte *Balbal** geleneği, mezar taşı şekillerine yansımıştır.³⁷ Şamanın öteki âlemlere yaptığı yolculuklarda çadır ve çadır direğinin rolü çoktur. Türkler ve Göktürkler belli zamanlarda ölümlerini yakmışlar ve toprağa gömmüşlerdir. Belli dönemlerde ölümlerin mumyalandığı da vakidir.³⁸ Gömme olayını ana rahminin şekline benzeterek mağara gibi düşünmüşler, toprağa başı ve ayakları içe bükey şekilde cenin gibi bir pozisyona yerleştirerek yeniden dirilişin ön hazırlığı olarak düşünmüşlerdir.³⁹

Eski Türkler hastalık gibi ölümü de kötü ruhların bir eseri olarak görmüşlerdir. Ölüm halindeki birinin ruhunun kuş misali uçup gittiğini tasavvur etmişlerdir. Ölünün etrafta olup bitenleri görüp duyduğuna inanmışlardır. Yas tutmak için duydukları acıyı

³³ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 107-114.

³⁴ İbrahim Onay, "İslamiyet'ten Önce Türklerde Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S.7, Gümüşhane, 2003, s. 481.

³⁵ Ruhi Ersoy, "Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Ritüeller", *Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.54, Gaziantep, 2014, s. 97.

³⁶ Atasagun, *Dinler Tarihi*, s. 49.

* *Balbal*: Eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen mezar taşına verilen isimdir.

³⁷ Âdem Sağır, Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyoloji Denemesi, *Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, Karabük, 2012. s. 912.

³⁸ Onay, *a.g.m.*, s. 481.

³⁹ Ersoy, *a.g.m.* , s. 102.

göstermek amacıyla yüzlerini bıçakla kesip kendilerine zarar vermek suretiyle kanlı gözyaşı dökme âdeti vardır. Matem alameti olarak kulak kesme ve saç kesme adetlerindendir. Kırgızlarda ölünün gömüldüğü gün, eşi ve kızları saçlarını keserdi. Ayrıca matem işareti olarak ölünün atının kuyruğu ve yelesi kesilirdi.⁴⁰

Türkler' de ölmeden önce kefen parasının ayrılması ve kefen alınması âdeti vardır. Daha çok tedbir niteliğinde olan bu uygulama, ölüm zamanında telaşa sebebiyet vermemek, ölünce başkalarına yük olmamak, kendi helal parasından kefenlenmek ve sevap kazanmak maksadıyla yapılır. Bazı yörelerde yılın belli dönemlerinde sevap olur düşüncesiyle kefene sarılma vardır. Hacca giden bazı kişilerin, oradan aldıkları kefenleri zemzem suyu ile yıkayıp getirdikleri görülür. Kimi yerlerde de hacca gidenlere oradan kefen getirmeleri istenmektedirler. Ayrıca kefen parası diye ayrılan paradan zekât verilmesi gerektiğine inanan yöreler de vardır.⁴¹

Anadolu'nun çoğu yerinde cenaze tabuta koyulunca tabutun üstüne örtü örtme âdeti vardır. Örtü ölü evinde yoksa komşulardan veya camiden temin edilir. Bu amaç için kullanılsın diye hacdan getirilmiş örtüler vardır. Bu örtüler genellikle yeşil renkli olup üzerinde ölüm ile ilgili ayet, Ayetel Kürsi ve Kelime-i Tevhid yazıları bulunmaktadır. Bu örtülere, tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü gibi isimlerde verilir. Bu örtülerin üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş ve benzeri örtüldüğü de görülmektedir. Tabut üzerine ölenin cinsini belirtmek için, yaşını, toplumsal statüsünü belirtmek için giyim eşyası konulur. Genellikle kadınların tabutuna başörtüsü örtülür. Erkekler için şapka, sarık, palto vb. kullanılır. Ölenin mesleğinin belirtilmesi amacıyla da askerlerin şapkaları, resmi kıyafetleri, madalyaları vb. kullanılır. Ayrıca şehit cenazelerinin tabutları Türk bayrağı ile kaplanır. Genç kız ve gelinler ise tel duvakla, çiçekle, çeyizinden birkaç parça ile süslenir. Kimi yörelerde ağaç dalları ile süslediği, Tokat ve civarında cenazeye giderken salın önünde söğüt ve kavak dalları, renkli bez parçaları ile tabutun süslenip götürüldüğü görülür. Tabutun veya salın baş tarafına yeşil ağaç dallarından veya çiçek buketinden oluşan bir demet bağlanır. Bu uygulamalar bölgelere göre farklılıklar arz etmektedir.⁴²

⁴⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2011, s. 101.

⁴¹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 54-56.

⁴² Örnek, *a.g.e.* , s. 56-57.

Milli dinlerde olduğu gibi batıl inanışlarda ve dünya kültürlerinde ölüye karşı farklı muameleler yapılmaktadır. Asur, Sümer ve Mısır medeniyetlerinde törenler eşliğinde ve eşyalar ile birlikte ölü gömme adetleri vardır. Yunan ve Roma medeniyetlerindeki belgelerde ölümlerin yakıldığı ve gömüldüğünü gösteren deliller vardır. Klasik Yunan'da ise ölü mezarları kirlenme korkusundan şehrin dışına yapılmıştır. Ölümlerin eşyaları ile birlikte mezara gömülmesi âdeti yaygındır.

Yunan din anlayışında tarım çok önemli olduğu için ölümlere ibadetle tarım etkileşim içine girmiştir. Ölümlere *Toprağın İnsanları* adını vermişlerdir. Genel olarak ibadetler mezar etrafında şekillenmiştir. Oldukça süslü miken mezarları ve süslü anıtlar, hazine ve her şey çeşit ev eşyasını içinde barındırmaktadır.⁴³ Erken Yunanistan'da ölümlerin ve tahılların toprak kavanozlara koyulması âdeti yaygındır. Demeter (Bereket Tanrıçası) aynı zamanda ölü ruhlarının da Tanrıçasıdır. Ölümlerin yer altında yaşadıklarına ve onların iyiliklerinin kazanılması gerektiğine inanırlar.⁴⁴

Mısır'daki mezar anlayışı ise ölü için ebedilik evidir. Ayrıca Mısır'da gösterişli mükemmel mezarlar yapılmış cesetler oraya gömülmüştür.⁴⁵ Eski Mısır'da boğulma ve zehirli hayvan ısırması ile ölenlerin *Horus** gibi ilahlaşacağına, vücudu parçalanarak ölenlerin ise Tanrı'nın kaderini kazanacağına inanılmaktadır.⁴⁶

Mısır kültüründe cenazenin mumyalanmasına önem verilmektedir. Mumyalama tekniği en üst seviyededir. Özellikle ölenlerin cesetlerini korumak ve bozulmasını önlemek için çok sayıda teknik geliştirmişler ve cenazelerini mumyalamayı tercih etmişlerdir.⁴⁷ Eski Mısır'da ceset sonsuzluk evine konulmadan önce hemen tahnit* edilir ya da içi boşaltılarak kurutulur ve mumyalama işlemi gerçekleştirilir.⁴⁸

Çinliler ölüm döşeginde olan bir hasta için yapılacak bir şey kalmadığını, ölüm sonrası için hazırlık yapmaya başlanmasını tercih ederler. Hastanın tırnaklarını keserler başını, vücudunu ve diğer uzuvlarını yıkarlar. Daha sonra hastanın başucunda bazı

⁴³ Hüseyin Yurdaydın-Mehmet Dağ, *Dinler Tarihi*, Gündüz Matbaacılık, Ankara, 1978, s. 77.

⁴⁴ Mircea Eliade, *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, çev. Mustafa Ünal, Serhat Kitapevi, Konya, 2005, s. 401.

⁴⁵ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 136-137.

* Horus: Horus, gök tanrısıdır. İsis ile Osiris'in oğludur. Horus, Mısır mitolojisinde şahin başlı tanrıdır.

⁴⁶ Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 264.

⁴⁷ Öztürk, *a.g.m.*, s. 251.

* Tahnit: Tahnit cesedin bozulmaması için yapılan birtakım işlemlerdir. Cesedin bozulmaması için belirli bir uygulama dahilinde, cesedin iç organlarının çıkarılarak, çeşitli kimyasallar uygulanarak çabuk bozulmayacak hale getirilmesidir. Bu işlem cesedi 5 yıl koruyabilir. Bu uygulama tam bir mumyalama işlemi değildir. (Bilgi İçin Bkz: Kaya, a.g.e., s. 650.)

⁴⁸ Challenge, *a.g.e.*, s. 34.

kutsal maddeler yakılır ve külleri hastanın eline koyulur. Bu uygulamadaki amaç ölüye ölüm yolculuğunda yardımcı olmaktır. Erkek çocukları ölüm sonrası işlemlerde en önemli görevi üstlenir. Ölü yıkandıktan sonra tabuta yerleştirilir. Evin belli bir bölümünde tutulan tabuta günün belli zamanlarında yemek servisi yapılır. Daha sonra cenaze sonsuza kadar kalacağı yere dikkatlice yerleştirilir, kapağı mühürlenir ve mezar taşına ölenin adı ve taşın dikiliş tarihi yazılır. Sonra yas tutanlar dualar eşliğinde mezarın etrafında elleri birleşmiş şekilde görevlerini tamamlarlar.⁴⁹

Kongo’da mezara konan bir boruyla ölünün ağzına birkaç gün definden sonra besin ve hava takviyesi yapılır. Perulular mezarlığına mısır, muz kurusu, yer elması gibi besinler koyarlar. Alman ve İrlanda köylerinde de alacaklıları, önceden ölenler borçlarını ahirette ödesinler diye ölülerin yanına para gömmeye âdeti vardır. Cahiliye devri Arapların bazıları ise ölmeden önce çocuklarına bineklerini de yanlarına gömülmesini vasiyet ederlermiş.⁵⁰

Parsilerin geleneklerinden olan, ölülerin akbabaların yemeleri için sergilendiği yer olan *Dakhmalar* ve *Ateş Mabetleri* Hindistan’da hala varlığını devam ettirmektedir.⁵¹ Parsilerde cenazenin yıkama işini yaşlı akrabaları yapar. İran’da ise özel ölü yıkayıcılar kadını kadın, erkeği erkek olmak üzere vücudu su ile yıkarlar. İran’da ölünün üzerine tutamak yerleri altta kalacak şekilde *gomezle** yıkanmış açık bir çift makas konulmaktadır. Bu makasların koyulma amacı, cesedi kötü insanlardan ve şeytandan koruması içindir. Eski İran evlerinde ölüler için ayrı bölümler yapılmıştır. Ölü için evinde müsait yeri olmayanlar için her sokakta ölü evi bulunduğunu *Avesta** metinlerinden öğrenmekteyiz. Hindistan’da önceden cenaze ile birlikte sadece erkekler giderken, İran’da kadınlar da cenazeye eşlik etmişlerdir. Günümüz Parsileri de artık bay-bayan cenazeye eşlik etmekte ve son kez, ölen kişinin yüzünü görebilmektedir. Cesedi gece defnetmek uygun değildir. Diğer taraftan cenaze evden ayrılır ayrılmaz evin hemen temizlenmesi gerekir. Temizleyici olduğuna inandıkları *Nirang* (sığır idrarı) cesedin bulunduğu ve götürüldüğü yere serpilir. Cesetle temas eden eşyalar *Nirang* ile veya su

⁴⁹ Mustafa Türe, “*Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 26.

⁵⁰ Toprak, *a.g.e.*, s. 52-58.

⁵¹ Aydın, *a.g.e.*, s. 161.

* Gomez: Zerdüştlere inek sidiği. (Bilgi İçin Bkz: Aydın, *a.g.e.*, s. 260.)

* Avesta: Mecusiliğin kutsal kitabı. (Bilgi İçin Bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 566.)

ile temizlenmelidir. İran'da cenaze merasimleri Dakhma'ya yakın bir yere inşa edilmiş olan cenaze evlerinde yapılır ve burada töreni rahipler yönetir.⁵²

Aztekler'de ölünün mezarına atalarının dünyasına giderken yesin diye yiyecek gömme uygulaması vardır.⁵³ Hitit kültüründe cenaze töreninde yakma uygulaması bulunur. Yakma işinden önce ve sonra pek çok kurban sunulur. Yakarak defnetmede amaç, yakılmayan bir bedende, beden yok olmadan ruhun bedeni terk edemeyeceği ve bu yüzden ölünün çok sayıda sıkıntıya maruz kalacağı düşüncesi vardır. Bu sıkıntılar arasında toprağın altında çürüme, kokma, kurtlanma diyebiliriz. Cesedin yakılması ölenin kirlilikten ve dolayısıyla da günahlarından kurtulmasının en kestirme yoludur. Toprağa gömülerek kirliliğe terkedilmektense duman olup göğe karışan bir beden olmak tercih edilmiştir.⁵⁴

İnsan bedenini yakmaktan kaynaklanan zorluklar vardır. Bundan dolayı zor olan uğraş gerektiren ve zahmetli olan yakma işine tüm tedbirler alındıktan sonra başlanmalıdır. Günümüzde kremasyon teknolojinin sağlamış olduğu kolaylıklarla artık sorun teşkil etmemektedir.

Hitit öncesi Anadolu çevre kültürlerde kremasyonun olduğuna dair yapılan arkeolojik kazılarda ve yazılı kaynaklarda bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin Gaziantep Gedikli höyükte, erken Tunç döneminde Anadolu'nun, Suriye'nin ve Kuzey Mezopotamya'nın belli bölgelerinde yaygın bir ölü yakma âdetinin olduğunu gösteren Kremasyon Mezarlığı ortaya çıkmıştır. Mezarlıklarda kansız kurban uygulamasına dair kalıntılar bulunmuştur. Ölünün başında yapılan içki kurbanı (libasyon) metinlerde açıkça anlatılmaktadır.

Hitit cenaze töreni metinleri dünya tarihinde eşine az rastlanan belgelerden olup kendi döneminde tektir. Yakma geleneği daha çok *Hurri* kültür bölgesine aittir. Hititlerin de yakma geleneğini Hurrilerden öğrenmiş olabilecekleri yönünde görüşler vardır.⁵⁵

⁵² Nevfel Akyar, “Zerdüştlükte Ahiret İnancı ve Cenaze Törenleri”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019, s. 110-121.

⁵³ Öztürk, *a.g.m.*, s. 246.

⁵⁴ Fatma Sevinç Erbaşı, *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü (Cenaze ve Diğer Ritüeller)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 190-196.

⁵⁵ Erbaşı, *a.g.e.*, s. 190-196.

Nusayrilikte cenaze ile ilgili uygulamalar Müslümanların cenazelerine uyguladıkları işlemler ile hemen hemen aynıdır. Cenaze, İslami geleneklere göre defnedilir.⁵⁶ Cenaze namazı 5 vakit namazı temsil ettiği için 5 tekbirden oluşur.

İslam öncesi Araplarda bir kişi ölünce bunun duyurulması için *Nay* adı verilen bir yöntem kullanılırdı. Nay geleneği cenaze törenine katılımı artırmak için kullanılan bir yöntemdir. Ölüm ilanını bir haberci kapı kapı dolaşarak haber verirdi. Yaygın olan başka bir gelenekte ölenin arkasından Lateb'ud(uzaklaşma) duası yapılmaktadır.⁵⁷

Heredos'un naklettiğine göre İskitler'de kralın cenaze töreninde mezarının içinden boş kalan yerlere karılarından birisi, elinden içki içtiği kişi, bir aşçı, silahtarı, hizmetçilerinden biri, bir haberci ve atları boğulup yanına konulurdu. Hun toplumlarında ise yakınlarının ölü ile birlikte gömülmesi âdetinin olduğu bilinmektedir.

Hun kültüründe Kurgan adı verilen iki katlı mezarlar yapılmaktadır. Kurganın bir katına ceset diğer kata ölünün şahsi eşyaları ve atları koyulurdu. Mumyalama âdetine ise az da olsa rastlanmaktadır.⁵⁸

Günümüzde yas tutma ise; cenaze işlemlerinden sonra, siyah renkli elbise giyme, fazla yememe, radyo-TV gibi araçları kullanmama, sakal tıraşı olmama düğünlere ve eğlenme amaçlı programları katılmama şeklinde görülür. Yas ölüm anı ile başlar ve kişilerin toplum içindeki statülerine göre yas süresi değişiklik arz eder. Yas kırsal kesimlerde 1 yıl veya daha fazla sürebilir. Fakat genel olarak 40. gün yastan çıkış günü olarak kabul edilir.⁵⁹

Günümüz Anadolu'da ölü gömme gelenekleri ise İslami esaslara göre yapılır. Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerinde cenazenin gömülmesi sırasında birçok inanç ve pratiğin büyüsel nitelikli işlemlerin etkisi olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Mersin'in Anamur ilçesinde bağlı Çarıklar köyünde ölünün ağzına para sıkıştırıldığı, Adana'da dünyadan doyumlu gitmesi için ölünün ağzına toprak konulması, Tahtacı Alevilerin 'Gözünü toprak doyursun' diyerek ölünün gözüne bir miktar toprak koyması, Urfa'da yeni gelin olmuş biri vefat edince ziynet eşyaları ile defnedilmesi,

⁵⁶ Hüseyin Türk, *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s. 243.

⁵⁷ Murat Sarıcık, *İslam Öncesi Cahiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 275-277.

⁵⁸ Onay, *a.g.m.*, s. 238

⁵⁹ M. Esat Harmancı, "Klasik Türk Şiirlerinde Matem Şekilleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.26, İstanbul, 2005, ss. 329-350.

Bergama'nın köylerinde mezara ölünün eşyalarının konulması gibi daha birçok uygulama görülmektedir.⁶⁰

Dünya genelinde varlığını sürdürmüş ve halen sürdürmekte olan inanç gruplarının ve çeşitli kültürlerin cenaze ve defin konusundaki uygulamalarını kısaca anlattıktan sonra şimdi de asıl konumuz olan ilahi dinlerde cenaze ve defin törenlerine geçebiliriz.

⁶⁰ Nilgün Çıblak, “Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, *Türk Kültürü*, Mersin, 2002, Y. XL, S.474, ss. 605-614.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİKTE CENAZE VE DEFİN

1.Yahudilikte Ölüm Anlayışı

Tevrat'a göre ölümün iki tane nedeni vardır. İlki insanın topraktan gelip yine toprağa dönecek olması, ikinci nedeni ise günahıdır. Ölüm, Hz. Âdem'in işlemiş olduğu günah nedeniyle dünyaya girmiştir. Cennetten kovulan Hz. Âdem dünyaya gönderilmiş ve ölümlü, sonlu bir hayat yaşamaya mecbur kılınmıştır.

Genel kabul görmeyen bir anlayışa göre de ölüm günahların karşılığıdır. Rabbiler bunu şöyle açıklamıştır: "Günahsız bir ölüm yoktur ve tüm insanlar bir şekilde günah işlediği için ölüm kaçınılmaz bir olgu haline gelir". Günahın ölüm üzerinde etkisinden bahsedilebilir ama doğrudan ölümün kaynağı değildir. Denilebilir ki sadece ölümü hızlandırır. Bunun için kişi kendini kötülükten ve günahlardan uzak tutarsa ömrü uzun olur ve sağlıklı bir hayata sahip olur. Doğum ve ölüm birbirine sıkı sıkıya bağlı doğal bir olaydır. İnsanlığın devamı için ölüm yeni nesillere dünyada yer açar. Rabbilere göre dokuz yüz üç tane (903) ölüm şekli vardır. Ölüm şekillerinin farklı olmasının işlenen günahlar ile orantılı olduğu düşünülmüştür. Dokuz yüz üç ölümden en kolay ölüm olan ölüme, ölüm öpücüğü denmiştir.⁶¹

İlk dönem Yahudiliğe göre ölüm bir yok oluşturdur. Tevrat: "Çünkü mutlaka öleceğiz ve yere dökülüp toplanmayan su gibiyiz."⁶² diyerek bu inancı doğrulamaktadır.

Tevrat'ın bu hükmünden hareketle ölümden sonra hayatın olmadığına inanılıyordu. En eski kaynaklardan biri olan *Danyal Kitabında* ölünün gittiği yere *Şeol* adı verilir. *Şeol*, yerin altında ölümlere ayrılmış olan karanlık bir yerdir. Daha sonraki dönemlerde ise yeniden dirilme düşüncesi ön plana çıkmış ve ölümü yok olmak olarak görmemişlerdir.⁶³

Yahudilikte ölüm, genç-yaşlı, erkek-kadın olsun herkes için umumi olan ve kaçınılmaz korkunç bir gerçektir. Hayatın ve ölümün kaynağı ise Tanrı'nın insana üfllediği nefestir.⁶⁴ Ölümün korkunç bir şekilde telakki edilmesinde insanın Rabbine karşı işlemiş olduğu ilk günah etkendir. Tevrat'ta "Rab Allah, Âdem'e emredip,

⁶¹ Türe, *a.g.m.*, s. 75.

⁶² II. Samuel, 14/4.

⁶³ Mehmet Paçacı, *Kuran'da Kitabı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 168-170.

⁶⁴ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 53.

bahçenin her ağacından istediğin gibi ye. Ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin. Çünkü ondan yediğin günde mutlaka ölürsün”⁶⁵ diye geçer. Bundan dolayı Yahudiliğin ölüme bakış açısını belirleyen en önemli durum ilk günah anlayışıdır.⁶⁶

Yahudi inancının en karmaşık konularından olan ahiret hakkında Tevrat'ta ve Tanah'ta net bir şey yoktur. Yeniden diriliş inancı ve ölüm sonrası hayat apokrif ve apokaliptik yazılarda, Rabbani ve kabalistlik literatürde, Ortaçağ Yahudi Teolojisi ve litürjisinde önemli yer tutar. *Tanah'ta** ahiretle ilgili kavram *Ölümler Diyarı* Şeol'dür. Şeol, ölüm sonrasında bütün ruhların gideceği yerdir. Daha önceleri iyilerin huzur bulduğu, kötülerin ise azaba uğradığı yer olarak nitelenen Şeol, daha sonra sadece kötülerin azap gördüğü bir mekân olarak kabul edilmiştir. Ölüm sonrası ile ilgili şu tespitler vardır. Ölüm anında ruh bedeni terk eder, fakat on iki ay boyunca gidip gelmek suretiyle cesedin bozulmasına kadar onunla irtibatı devam eder. Bu bir yıllık süreç günahkâr olanlar için arınma dönemidir. Bu dönemi geçirenlerden iyi olanlar cennete, kötüler ise cehenneme gideceklerdir. Ama ruhların durumu belirsizdir. Bazı ruhlar gizlenir bazıları ise tam bir bilinç halindedirler. *Midraş'a** göre ölü ile diri arasındaki tek fark konuşma özelliğidir. Mesihî kurtuluş günlerinde ruh, dirilişte yeniden vücut bulmak üzere toprağa dönüşecektir.

Cennet ve Cehennem tasavvurları ise çok büyük mekânlar olarak tasvir edilmiştir. Cehennem sadece ceza yeri değil aynı zamanda arınma yeridir. Yaygın inanca göre, günahı ve sevabı eşit olanlar cehennemde on bir ay süresince arındıktan sonra cennete girecektir. Ancak Kur'an'da (el-Bakara 2/80-81) günahkâr olan Yahudilerin sadece on iki ay cehennemde kalacakları yalanlanmıştır.⁶⁷ Yahudilikte ölümsüzlük inancı ölüme atfedilmemiştir. Onlar, asıl olanın iyi ve kötü bütün insanların öldükten sonra yerin altında karanlık ve kasvetli bir yerde ölümler diyarında yaşayacağını kabul etmişlerdir.⁶⁸

⁶⁵ Tekvin, 2, 16-17.

⁶⁶ Semih Acet, “*Hadislerde Ölüm Karşısında Müslüman Tavrı*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 11.

* Tanah: Hristiyanlarca Eski Ahit olarak adlandırılan Yahudi kutsal metni.(Bilgi İçin Bkz:Kaya, a.g.e. , s.632.)

* Midraş: Musevilik'te kutsal metinlerin haftalık sinagog toplantılarında okunması ve dinleyicilere ders olarak verilen eşlik eden açıklamalardan oluşan külliyat. (Bilgi için bkz: Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 501.)

⁶⁷ Ömer Faruk Harman, “Yahudilik”, DİA, İstanbul, 2013, c.43, s. 201-207.

⁶⁸ Salime Leyla Gürkan, “Ölüm”, DİA, İstanbul, 2007, c.34, s. 32-34.

Yahudi anlayışında ölüm düşüncesine dair bu kısa açıklamalarımızdan sonra şimdi de ayrıntılı bir şekilde Yahudilik cenaze ve defin uygulamalarını anlatmaya geçebiliriz.

1.1.Ölüm Öncesinde ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Bedenin tüm fonksiyonlarını kaybedip ölmesi ve toprakta çürüyüp yok olması hayatın sonu değildir. Ölüm hadisesiyle yok olan beden ve buna mukabil ondan kurtulan ruh yaşamaya devam eder. Bu dünyada yaşanan hayat daha sonra yaşanacak hayat için bir hazırlıktır. Talmudistlere^{*} göre ölüm öncesi günah itirafında bulunanlar ve bu dünyada faydalı işler yapanlar sonraki hayatta kendilerine ferah bir yer bulacaktır.⁶⁹

Ölüm ile ilgili yapılan ritüeller ölüyü Tanrı ile karşılaşmaya hazırlamak, günahların itirafını ve iman tasdik edilmesini sağlamak için yapılır. Ölüm etkisi altında bulundurduğu tüm insanlara zayıf olduklarını ve Allah'a ihtiyaç içerisinde olduklarını hatırlatma fonksiyonunu icra eder.⁷⁰

Hasta Ziyareti (Bikur Holim)

Hasta ziyareti her Yahudi için bir emirdir. Hasta ziyaretinin yapıış şekli, ziyaret sırasında hastanın iyileşmesi için Tanrı'ya dua etmekten ibarettir. Bir hasta ziyaret edilir de onun için dua edilmezse ziyaret yapılmamış olur. Hasta ziyaretine sabah erken ve akşamın son zamanlarında gidilmemelidir. Hasta ile aralarında problem olan bir kişi hasta ziyaretine gitmemeli, onu sıkıntı anında teselli etmemelidir. Hastanın yatağının konumuna göre oturmalıdır. Hasta ziyaretinin en değerli olanı, fakir bir hastanın ziyaret edilmesi ve onun ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Yakınlarından hasta olan biri ağırlaşınca o beldenin Haham'ına gidip hastası için dua etmesini istemelidir. Bikur Holim mitzvası (hasta ziyareti), genel olarak bedenle ruhla ve parayla yerine getirilen bir ibadettir.⁷¹

Ölüm Anı Yapılan Uygulamalar

Yahudi inancına göre Talmudistler bir sonraki hayatta yer alacakların ölmeden itirafta bulunanlar olacağını kabul ederler. Ölümcül bir hastalığa yakalanan kişi başına

^{*} Talmudist: Tevrat öğrenimi gören kimse. Talmud alimi. Tevrat öğretilerine göre yaşayan kimse. (Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 579.)

⁶⁹ Yusuf Besalel, *Yahudi Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş. , İstanbul, 2001, c.2, s. 471.

⁷⁰ Hakkı Şah Yasdımın, *Yahudilik Üzerine Yazılar*, İlkem Ofset, İzmir, 2002, s. 73.

⁷¹ Rabi Nisim Behar, *El Gid Para el Paratikante, (Dini Uygulama Rehberi)*, çev. Mondehay Yanor, Gözlem Basımevi, İstanbul, 2004, s. 360-362.

kötü bir şey geleceğini düşünmeden itirafta bulunmalıdır. Hatta iyileşme sürecinde itirafta bulunanların bulunmayanlara göre daha hızlı iyileştiklerine rastlanır. Bir inanca göre de itirafta bulunan kişilerin ömürlerinin uzatılacağı rivayet edilir.⁷²

Ortaçağda ölümden önce hasta yatağında bir şahit huzurunda yapılan tövbe geleneği, günümüzde fazla uygulanmamaktadır. Yahudilikte ölmekte olan birinin iman ikrarı mahiyetinde Şema duasını* okumaları, ölüm haberini alanların ise *Hakikatin Yargılayıcısı* olduğunu ikrar etmeleri yerine getirilmesi gereken bir uygulamadır.⁷³

İtirafta bulunan ölüm döşeğindeki kişiye *Goses* denir. *Goses* yaşayan kişinin elde ettiği hak ve hukuka eşdeğerdedir. Bu durumda bulunan kişiye sağlığında yapılan tüm muameleler aynı şekilde uygulanır. Ölüm döşeğinde bulunan hasta yalnız bırakılmaz. Yanında uygun olmayan konuşmalar, gereksiz gürültüler yapılmaz. O kişiler hastanın canını vermesi için gayret etmemeli aksi takdirde *Goses*'i öldürmüş sayılırlar. *Goses* durumunda olan birine dokunmak uygun değildir ama zaruri durumlar olursa (yangın, sel vb.) *Goses* dışarı çıkarılır.⁷⁴

Ölmek üzere olan birinin yanında üzüntülü olmamalı, ağlamamalıdır; zira kişi iyileşebilir. O zaman ağlamak ve bağırmak ona ıstırap verebilir. *Goses'in* yakınları ve çocukları ağlamamak kaydıyla yanında bulunabilir. Yanında bulunanlar Tora sözleri ile meşgul olmalı, lüzumsuz şeylerden kaçınmalıdırlar. Ölünün beklendiği odada yemek ve içmek yasaktır. Ölümü gerçekleşen birinden can çıktığı andan itibaren, gözleri kapatılır, bu işlemi de oğlu var ise o yapmalıdır. *Goses'in* mevt halinden sonra elleri, ayakları ve çenesi bağlanır, en yakını tarafından gözleri açık ise kapatılır, vücudunun üzerine herhangi metal bir nesne konulmak suretiyle evde ayna var ise bunlar ters çevrilir. Vücudunda uzun olan kıllar ve tırnakları kesilir ve daha sonra yıkamaya geçilir.⁷⁵ Ölünün elbiseleri çıkarılmalı, vücudunun örtülü olmasına dikkat edilmelidir. Canlı bir kişiye duyulan saygı ölmüş kişiye karşı da duyulmalıdır. Öleceği belli olsa da bir hasta son nefesini vermeden cenaze hazırlıklarına başlanmamalıdır. Ölüm anından itibaren

⁷² http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content, (30.05.2019)

* Şema Duası: Yahudilikte, tanrının bir ve tek olduğunun sabah akşam yinelenmesiyle yapılan duadır. (Bilgi İçin Bkz: Adam, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 238.)

⁷³ Salime Leyla Gürkan, *Ana Hatlarıyla Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 147.

⁷⁴ Behar, *a.g.e.*, s. 84.

⁷⁵ Kürşat Demirci, "Cenaze", DİA, Ankara, 1993, c.7, s. 353-354.

cenaze, defin işlemleri gerçekleşinceye kadar yalnız bırakılmamalıdır. Cenazenin defin işlemi kesinlikle cumartesi günü yapılmamalıdır.⁷⁶

Yahudi anlayışına göre, ölüm yok oluş değil bir hayattan diğerine geçiştir. Bunun için mezarlıklarına İbranice *Beth Ha-Hayim (Dirilerin Evi)* adını vermişlerdir. Ölüm korku unsuru olmadığı gibi bir felakette değildir. Dünya hayatı, ebedi mutluluğa ulaşmak için hazırlık yeridir.⁷⁷

Yahudilik ölümü inkâr etmez ancak yaşamın korunması ve ölümle savaşılmaya önem verirler. Ölüm kötü, erken yaşta ölmek ise büyük bir talihsizliktir. Uzun ömür ise bir kutsanmadır. Yaşamın bu denli önemli olmasından dolayı ölüm döşeginde olan bir kimse için bütün imkânlar seferber edilmeli ve kişi yalnız bırakılmamalıdır.⁷⁸

Bu dünyadan asıl varılacak ahiret yurduna geçişte ölüm döşegindeki kişinin başvuracağı en önemli şey itiraflarda bulunmasıdır. Ölümün yaklaştığını hasta hissetmeye başladığında İslamiyet'teki Kelime-i Şehadet gibi "Dinle İsrail! Rabbimiz Tanrı, bir olan Tanrıdır" cümlesini söylemeye çalışmalıdır. Hasta yanında bulunanlar hastanın itirafta bulunmasına yardımcı olmalıdırlar.⁷⁹

Ölümü gerçekleştiren kişi ayaklar kapıya bakacak şekilde yere yatırılır ve üzerine çarşaf örtülür. Bir kandil yakılır ve başucuna konur. Aynalar kapatılır veya ters çevrilir. Evde dolu olan su kapları boşaltılır. Belli sebeplerden (şeytani ruhlardan korumak vb) dolayı cenaze yalnız bırakılmaz.

Ölü, bir ritüel olan yıkama ve arındırma işlemine tabi tutulur. Bu işleme *tahara* denir ve *bet ha-metager* denen gasil hanelerde yapılır. Ölü, üstü örtülü olacak şekilde teneşir ya da benzer bir şeyin üzerinde yıkanır. Yıkamacıların işlem süresince konuşmamaları cenazeye bir saygı ifadesidir. Maddi temizlik için dualar eşliğinde ölüye su dökülerek yıkanır.⁸⁰

Ölüm olayından sonra araya önemli bir gün girmediği müddetçe cenazenin yirmi dört saat içinde defnedilmesi gerekir. Ölüm olayı insanları eşit hale getirdiği için cenaze merasimlerinin sade ve gösterişsiz olması gerekir.⁸¹

⁷⁶ Behar, *a.g.e.*, s. 83-84.

⁷⁷ Besalel, *a.g.e.*, c.1, s. 471.

⁷⁸ Besalel, *a.g.e.*, c.2, s. 473.

⁷⁹ Adam, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 243.

⁸⁰ Behar, *a.g.e.*, s. 361.

⁸¹ Gürkan, *a.g.e.*, s. 147.

Kohenler İçin Bazı Kurallar

Kohen ölüm döşeğindeki bir kişinin yanına veya eve giremez. İçinde bulunduğu evde Goes halinde biri var ise orayı terk etmelidir. Bir ölü bulunduğu yerden dört adıma kadar olan bölgeyi kısıtlama altına alır. Aynı çatı altında olan Kohen, Tuma(kısıtlanmış manevi alan) bölgesine girmeye dikkat etmelidir. İçinde ölü bulunan ev tamamen Tuma ile kaplıdır. Kohen bu eve girerse Yahudi dininin kutsal bir gerekliliğini ihlal etmiş olur. Kohenler aynı zamanda mezara da yaklaşamazlar. Cenazeye katılım sağlamazlar. Bir evde ölü varsa ve bu ev başka bir evle bitişik ise ve orada delikler varsa Tuma durumu diğer eve de geçer. Birbirine bağlı kapı ve pencereler yoluyla da yayılır. Kohen sadece ölü içine değil, baş, bacak, beyin vb. organ, hatta 40 günden daha sonra düşmüş bir cenin sebebiyle de Tame durumuna (yani: tuma konumuna sahip kişi) düşer.⁸²

1.2.Yıkama ve Kefen Uygulaması

Yahudi inancında kefenin hazırlanması ölüm olayından sonra olmalıdır. Kişi ölmeden önce işlemlere başlamak kesinlikle yasaktır. Kefenler çok pahalı olmamalı, dikim esnasında ve giydirme zamanında da herhangi bir tarafını kıvırmamaya özen gösterilmelidir. Günümüzdeki uygulamalarda hemen hemen aynıdır. Erkek cenaze için aynı zamanda Tallit'e* sarma yapılabilir. Kefenin hazır hale gelmesiyle yıkama işlemini geçilmeli aksi ise yani kefen hazır olmadan ceset kesinlikle yıkanmamalıdır.⁸³

Yıkama işlemi iki bölümden oluşur. Birinci bölümde ılık bir su ile cenaze maddi kirlerinden güzelce temizlenir. Vücudun her yeri yıkanır. Yıkamanın ikinci bölümü ise ilkinden farklı olarak ritüel arınmayı temsil eder. İkinci yıkama hijyenik anlam taşımaz. İkinci yıkama tamamen sembolik olarak bir durumdan diğerine geçişi temsil eder.⁸⁴

Cenaze işleri ile ilgilenen, Hevra Kadişa* adı verilen gönüllü kişiler vardır. Bu kişiler çağrılınca hemen gelirler, ölüyü yatağından alır, soyar, yıkar, kefenler ve tabuta güzelce yerleştirirler. Yıkama işlemi önceden mezarlarda yapılırken şimdi bet ha-metager'de yıkanmaktadır. Yıkanmanın yapılacağı yere göre cenaze yüksek bir yere etrafı örtülü bir mekâna konulur, orada ılık su ile güzelce yıkama işlemi yapılır. Yıkama

⁸² Behar, *a.g.e.*, s. 426.

* Tallit: Yahudilikte dua şalı. (Bilgi İçin Bkz: Adam, *a.g.e.*, s. 239.)

⁸³ http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content, (30.05.2019); Ayrıca bkz. ; Fuat Aydın, *Yahudilik*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 143.

⁸⁴ Türe, *a.g.t.*, s. 78.

* Hevra Kadişa (Kutsal Birlik Mensubu Kadın ve Erkekler) cenaze işiyle ilgilenen gönüllü kişilerdir. (Bilgi İçin Bkz: Besalel, *a.g.e.*, c.3, s. 208.)

esnasında Hevra üyesi yıkayıcılar şu sözleri tekrar ederler: “Çünkü o günde, sizi temiz kılmak üzere sizin için kefarete edilecektir. Rabbim önünde bütün suçlarınızdan temizlenmiş olacaksınız.”⁸⁵

Ölü yıkama esnasında üstünün örtülü olmasına dikkat edilmelidir. Yıkanan cenaze özenle kutlanmalı daha sonra kefene sarılmalıdır. Kefenlenmeden sonra sade bir tabuta konur.⁸⁶ Usulünce yıkanan cenaze çıplak olarak kefene konulduktan sonra toprakla temas edecek şekilde gömülür. Tabuta yerleştirilirken üstü kapatılmadan biraz toprak serpilir. Hazırlanmış olan mezara götürülünce orada yerleştirirken haham dua eder ve tabuta tekrar toprak serpilir.⁸⁷

Ölü yıkandıktan sonra kefenleme işlemi olan *takrikim* süreci başlar. Ölümün herkes için eşit olduğu mesajı vermek için beyaz, sade bir kumaş tercih sebebidir. Günümüzde bazı yörelerde Yahudiler ölülerini günlük kıyafetleri ile gömmektedirler. Bazı erkekler tallitlerin saçaklarının bir bölümünü kesip o şekilde veya kullanmış oldukları kitel* ile de gömülebilir. İster giysi ister kefen olsun önemli olan cebinin olmamasıdır. Bundaki amaç ise dünya malının dünyada kalacağı ve ölen kimsenin öbür dünyaya hiçbir şey götüremeyeceğini bildirmektir. Kefenleme işleminden sonra ölü tabuta konur ve içine İsrail'den bir parça toprak koymak yaygın hale gelmiş bir adettir.⁸⁸

1.3.Defin Uygulaması

Yahudilikte ölüm bir nevi uykuya benzetilmiştir. Bu yüzden ölüm anından itibaren gözlerin kapatılması uygun görülmüştür. Bu uygulama Tevrat'ta “Mısır'a ben seninle beraber ineceğim ve mutlaka seni yine çıkaracağım ve senin gözlerini Yusuf'un eli ile kapayacaktır”⁸⁹ diye geçmektedir.

Yahudilikte cesede özen göstermek önemlidir. Gösterilen özen onun ruhunun kaderi açısından çok önemlidir. Bunun yanında ölüyü gömmek bir sadakat ve şefkat göstergesidir. Gömülmeden gitmek, yok olmak ise korkunç bir felaket olarak değerlendirilir.

⁸⁵ Levililer, 16/30.

⁸⁶ http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content, (30.05.2019).

Ayrıca bkz. ; Besalel, a.g.e. , c.1 , s. 208-209.

⁸⁷ Challenge, a.g.e. , s. 248.

* Kitel: Ölülerin birlikte gömüldüğü uzun beyaz gömlek. (Bilgi İçin Bkz: Besalel, a.g.e. , c.3, s. 209.)

⁸⁸ Türe, a.g.t. , s. 79.

⁸⁹ Tekvin, 46/4.

Ruh ve beden arasında ayırım yapmadan işlemler yapılmalıdır. Anlayış odur ki, yaşayan bir insan canlı bir "ruh" ve ölü bir kimsede ölü bir "ruh", ölü bir "nefes"tir. Ölüm yok oluştan ibaret değildir. Beden var olduğu sürece veya en azından kemikler durduğu sürece ruh gölge gibi Şeol'ün yeraltı mekânında zayıf bir halde varlığını devam ettirir. Yukarıda saymış olduğumuz düşünceler cesede verilen önemi, defin konusunda gösteriden ihtimamı açıklar niteliktedir. Çünkü yaygın inanışa göre ruh bedene yapılan tüm muameleleri ölümden sonra da hissetmeye devam eder.⁹⁰

Yahudilikte defin konusu zorunludur. Defnedilmeden bırakılan ceset, üzerine bulunduğu toprağı murdar eder anlayışından dolayı cesedin toprağı kirletmemesi için gömülmesi gerekir. Yahudilikte farklı defin şekilleri olsa da görüldüğü üzere gibi gömme en yaygın olan uygulamadır. Hatta ölüme mahkûm olmuş suçlunun bile cesedinin gömülmesi tavsiye edilmiştir.⁹¹

Usulüne uygun bir şekilde yıkanan ve yıkandıktan sonra kefenlenen cenazenin ne zaman defnedileceğı belli değildir. Yaygın olan ise aynı gün defnedilmesidir. Aynı gün defnetmek çok faydalı görüldüğü için tercih edilmektedir. Çünkü temizlik kanunun ihlaline sebep olacağı düşüncesi buna sevk etmiştir.⁹²

Defin konusunda acele etmekle alakalı olarak da hükümler vardır.⁹³ İstisnai durumlar hâsıl olunca, zorunlu durumlarda geciktirilmesinde bir sakınca yoktur. Define acele edilmesi uygulaması halen günümüzde Filistin bölgesinde varlığını devam ettirmektedir.⁹⁴

Hevra Kadişa ilk İspanya'da 14. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Çoğu Musevi cemaatlerinde bu yapı cemaatin çekirdeğini oluşturur. Cenazenin defni Tora* öğrenmeden bile daha önemlidir. Normal olması gereken cenazenin yakınlarının cenaze işleri ile ilgilenmesidir fakat o anda yakınları acılarından ve üzüntülerinden tam anlamıyla görevlerini yapmayacakları için Hevra Kadişa bu görevi üstlenmiştir. Bu toplulukta çalışmak ise onur verici şerefli bir iştir. 16. yüzyılda yaşamış, Yuda Löv Ben Bezalel** bu topluluğun çalışma kurallarını saptamıştır. Kadınlar da bu grupta görev

⁹⁰ Ahmet Güç, 'Yahudilikte Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler', *UÜİFD*, Bursa, 2001, c.10, S.1, s. 71.

⁹¹ Tesniye, 21/22.

⁹² Güç, *a.g.m.*, s. 69.

⁹³ Tekvin, 35/19.

⁹⁴ Güç, *a.g.m.*, s. 69.

* Tora: Tevrat'ın bölümü. (Bilgi İçin Bkz: Adam, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s.759.)

** Yuda Löv Ben Bezalel: 16. Yüzyılda Prag'da yaşayan Yahudi alimi. *Golemin Hikayesi* ile meşhurdur.

almış ve aktif bir şekilde görev yapmışlardır. Hevra Kadişa mensuplarına ayrıca yıkayıcılar da denmektedir.⁹⁵

Cenazenin içine konulacağı tabut çivisiz, metal barındırmayan gösterişli olmayan tahtadan olmalıdır. Çam ağacından olması tercih sebebidir. Metalin tabut yapımında tercih edilmemesi, tahtaya göre toprağa hızlı ve kolay karışmamasındandır. Tabut geleneği Diaspora’da*** uygulansa da İsrail’de kullanılan bir yöntem değildir, kişi doğrudan toprakla temas edecek şekilde gömülür.⁹⁶

Ölünün yakınları ve dostları cenaze işlemleri tamamlanıncaya kadar sessizce beklerler bu sırada *inae kutuları** dolaştırılarak cenaze işlerinde kullanılmak üzere para toplamak âdeti vardır. Süleyman mesellerinden alınma ‘sedaka tashil mime vat’ diye seslenerek *inea* toplanır.⁹⁷

Tabutun mezarlığa taşınması omuzlarda yapılır. Ancak günümüzde böyle bir taşıma sadece Hahamlar ve Hevra Kadişa mensuplarına uygulanır. Taşınan tabut mezara indirilirken üç defa duraklatılır ve Tevrat’tan bölümler okunarak konulur. Ölünün yüzü Süleyman Tapınağı’na yani doğu tarafına doğru çevrilir. Bundaki amaç ise ölülerin yeniden orada dirileceğine inanılmasıdır.⁹⁸

Musevi inancının temel mitzvalarından* biri olan Halvayat Amet’i (ölünün cenazesine karşı yapılması gereken son görev) yerine getirmek ve Kevura’sına (gömme) katılmak son derece önemlidir.⁹⁹ Yahudi erkeklerini, saçakları (tsitsitleri) kapatılmış veya çıkarılmış olan *tallit* ile gömmek gelenektir.¹⁰⁰

İsrail dışında yaşayan Yahudiler arasında Kudüs toprakları içerisinde gömülme düşüncesi vardır. Bu düşünceye bu dünya hayatının sona ermesiyle yeniden dirilişin Kudüs ve civarında olacağı inancı neden olmuştur.¹⁰¹

⁹⁵ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 208-209.

*** Diaspora, çok uzun bir zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşamalarıdır. (Bilgi İçin Bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 567.)

⁹⁶ Türe, *a.g.t.* ,s. 79.

* İnae: Cenaze işlemlerinde kullanılacak olan paranın toplandığı kutu. (Bilgi için bkz: Behar, *a.g.e.* , s. 347.)

⁹⁷ http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content, (03.05.2019).

⁹⁸ Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, s. 329.

* Mitzva: Tevrat’ta geçen ve Musevilerin uymakla yükümlü oldukları, yap veya yapma şeklindeki emirler dizisi.

⁹⁹ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 324.

¹⁰⁰ Galip Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, Konya, 2001, s. 154.

¹⁰¹ Aydın, *a.g.e.* , s. 376.

Vefat eden Yahudi'nin tabutunun üstüne "Magen David" yazısı işlenmiş, siyah bir örtü örtülmesi gelenek haline gelmiştir. Örtülmemiş Tora tomarına çıplak ellerle dokunmanın saygısızlık olacağını düşünürler. Buradan hareketle örtülmemiş bir tabutun teşhirinin de saygısızlık olacağını kabul eder. Yahudi yaşam boyunca kullandığı tallitiyle defnedilir fakat ölen dini uygulamaları yapamayacağı için tallitte bulunan dört tsitsitin biri koparılacak suretiyle 'hasul/pasul' geçersiz hale getirilir. Ayrıca Yahudi dini yasaları tabutların üzerine çiçek, dal vb. konulmasını yasaklamaz ama pek de hoş karşılamaz. Bazı liberal Yahudiler ise tabutun üzerine çiçek konulmasının veya mezarının başına ağaç, çiçek vb. dikilmesinin ölüye sevap getireceğine inanırlar.¹⁰²

Birçok insan cenaze işlerinde lüks kaçmakla, aşırı masraf etmekle, gösterişli tabutlar yaptırmak suretiyle yapılan harcamalarla ölen kimseye karşı saygısını belli etmeye çalışır. Altın veya gümüş sepetlerde ölüye sunulan yiyecekler, ölü evine getirilen yemekler, lüzumsuz harcamalar ölü için hiçbir anlam ifade etmez. Gömülünce beden çürür, toprak olur fakat ruh yaşamaya devam eder. Talmud'a göre cenaze törenlerinin yakınlar üzerinde yapmış olduğu baskı o kadar artmış ki bu konu hakkında yetkililer daha sonra düzenleme yapma ihtiyacı hissetmişlerdir.¹⁰³

Gömme işlemi ölüm hadisesinin olduğu gün geciktirilmeden yapılmalıdır. Diğer günlere zorunlu bir durum olmadığı müddetçe defin sarkıtılmamalıdır. Ölen kimsenin uzak yerden akrabalarının cenazeye katılmalarını sağlamak için, önemli gün ve bayramlar Şabat* vb. nedeniyle, ölünün ölüm nedeninin öğrenilmesi veya tıp için fayda sağlanması için yapılacak olan otopsi uygulaması vb. sebeplerden dolayı defin diğer günlerde yapılabilir.

Ortaçağa kadar cenazeler kaya oyuklarına konulmuş, gömme uygulaması ise daha sonraları uygulanmıştır. Tabut'un mezara konulması ile üzerine herkes toprak atar ve Tevrat'tan parça okur. Defin işlemlerinden sonra ise dikkat edilmesi gereken husus mezarın ve mezarlığın hemen terkedilmesidir. Bu kaçıştan maksat ise, cemaatin mezar sorgusuna gelen meleklerin sesini duymaması içindir.¹⁰⁴

¹⁰² Besalel, *a.g.e.*, c.2, s. 472.

¹⁰³ <https://www.sevivon.com/indeks.php>, (30.05.2019).

* Şabat: Yahudilikte haftalık kutsal dinlenme ve ibadet günü; cumartesi. (Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 578.)

¹⁰⁴ Demirci, "Cenaze", s. 354.

Çocuk Cenazesine Yapılan Uygulamalar

Ölen bir bebek bir aydan kısa süre de yaşamış olsa onun için yıkama işlemi yapılır. Yıkanan çocuk için kefen gerek yoktur. Temiz bir çarşafa sarılması yeterli olacaktır. Çocuklara kefen giydirme ergenlik dönemlerine girme yaşı olan erkek için 13, kız çocuğu için 12 yıl ve bir günü doldurmaları durumunda yetişkinlere giydirilen kefenin aynısının giydirilmesi gerekir. 6-7 yaşlarındaki çocuklara ise istenildiği takdirde kefen giydirilebilir; bunda bir zorunluluk yoktur. Doğumundan itibaren 30 günü doldurmadan ölen bir çocuk için Keria** yapılmaz. İlk 8 gün içinde ölen bir çocuk için definden önce Mila*** yapılır. 30 gün sınırını geçen bir çocuk için Avellerin**** yapmaları gereken, tıpkı yetişkinlere uygulandıkları gibi 'Onen, Avelut ve Avraa' konumlarını bebeğe de uygulamak zorundadırlar. Ayrıca çocuğun ruhu için kandil yakmalıdırlar. 30 günü dolduran bir bebek için Sinagog'da tören yapılır. Şiva döneminde Aveller, * söylerler.¹⁰⁵

Yedi gün olmadan ölen bir erkek çocuk ise mezarlıkta sünnet edilir. Otuz günlükten önce vefat edenlerin cenazesine ise yalnızca iki erkek ve bir kadın katılabilir. Çocuk yürüyorsa o zaman herkes katılabilir.¹⁰⁶

Mumyalama ve Yakma Uygulaması

Mumyalama uygulamasına İsrail'de hiç rastlanmamıştır. Fakat Yakup ve Yusuf'un cesetleri mumyalanmıştır ama bunda istisnai bir durum vardır. Bu durum tamamen Mısır âdetine bağlanmıştır.¹⁰⁷

İsrailliler yakma uygulamasını hiçbir ceset için uygulamamıştır. Filistin'de İsraillilerin gelişinden önce de yine böyle bir uygulama yoktu. Yakın Doğu'nun bazı yörelerinde ise M.Ö. 4000'li yıllarda cesedi yakmak uygulamasından bahsedilmektedir. Zaman zaman çok önemli cesetlerin de yakıldığı görülmüştür. Cesedi yakma uygulaması genellikle adı kötüye çıkmış suçlulara veya bir kimsenin yok etmeyi istediği düşmanlarına uygulanan zulüm emaresi olarak yapılmıştır.¹⁰⁸

** Keria: Ölüm haberi üzerine, ölenin yakınının giysisini yırtması.

*** Mila: Yahudi erkek çocuklarına sekiz günlükken Mohel tarafından yapılan sünnet törenidir.

**** Avel: Ölen yakını için yas tutan kişi.

* Kadiş Duası: Yahudilikte, Kudüs'e doğru dönülerek Aramice yapılan en yüce duadır.

¹⁰⁵ Behar, *a.g.e.*, s. 428-429.

¹⁰⁶ Türe, *a.g.t.*, s. 84.

¹⁰⁷ Tekvin, 50/2-3.

¹⁰⁸ Güç, *a.g.m.*, s. 70.

Nadiren mumyalama ve yakma uygulamalarına rastlansa da yaygın olan toprağa gömmedir. Bu durum Tora'da; "topraktan geldiniz toprağa döneceksiniz"¹⁰⁹, "kesinlikle ölüyü gömmelisin"¹¹⁰, ifadelerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ölülerin mumyalanmasının, yakılmasının, parçalanmasının yasak olduğu Yahudilikte ölü eğer yakılır da külleri toprağa gömülmezse ölenin ailesi 'şiva' yapamaz. Cesede zarar vermeden, onu parçalamadan, kanını onun parçası olan cesetten dışarı akıtmadan tüm uzuvlarla birlikte ceset gömülmelidir. Bu işlemde kesinlikle toprakla olmalıdır.¹¹¹

Kremasyon işlemi Yahudiler arasında aşağılama anlamına gelir. Ceset yakılırsa yasaya uyulmamış olur. Yakma bazı dönemlerde suçlular üzerinde uygulanmış ve bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Mişna yakmayı puta tapınma olarak görmüştür. Kremasyon günümüzde Yahudilerin reddettiği fakat Reform Yahudileri tarafından halen kabul edilen ve uygulanan bir yöntemdir. Kremasyon işlemi ruhun yakılması veya bu işe yeltenilmesi olarak anlaşılmış ve büyük tepki almıştır. Ateşin yok edici özelliğinden dolayı insan ruhu gibi önemli bir şeyin yakılarak yok edilmesi kabul edilmemiş olmalıdır.¹¹²

Kremasyona izin verilmeme nedenlerinden biri de Tanrı'nın insanı kendi suretinde yaratmasıdır. Tanrı suretinde yaratılan bir insanın yakarak işleme tabi tutulması başta Tanrı'ya olmak üzere insana da yapılmış bir saygısızlıktır. Liberal Yahudiler, cesedin yakılmasına izin vermişlerdir. Fakat ceset yakılması durumunda cesedin küllerini savunmak yerine genellikle Yahudi mezarlığına gömülmeye şart koşarlar.¹¹³ Eski Ahid, mumyalama ile ilgili Yakup ve Yusuf'un mumyalandığını,¹¹⁴ haber vermiştir. Fakat bu durum o zaman ki 'Oziris' kültürüyle irtibatlandırılmıştır.¹¹⁵

1.4.Yas ve Anma Uygulamaları

Yas Yemeği (Guevo)

Ölen kimsenin komşuları, akrabaları veya arkadaşları tarafından ölü evine ölen kimsenin yakınları yesin diye getirilen yemeğe yas yemeği denilir. Yasta olan kişinin

¹⁰⁹ Beraşit, 3/19.

¹¹⁰ Devarim, 21/23.

¹¹¹ Besalel, a.g.e. , c.1, s. 348.

¹¹² Besalel, a.g.e. , c.1, s. 348.

¹¹³ Gürkan, a.g.e. , s. 148.

¹¹⁴ Tekvin, 50/1

¹¹⁵ Güç, a.g.m. , s. 68.

pişirdiği yas yemeği olarak kabul edilmez. Cenaze evine komşular tarafından getirilen yas yemeği yasin ilk günüyle sınırlıdır. Yakınlar tarafından getirilen ‘matem ekmeği’ ve ‘teselli kâsesi’ yaygın bir adettir. İsrailoğullarındaki yaygın anlayışa göre ölümle birlikte ölü evine murdarlık bulaşır ve murdarlık yemeğin hazırlanmasını engellerdi. Ayrıca definden sonra yas tutanlara "oruç bozma" yemeği verilirdi. Bazı yerlerde yemekte yumurta vermek simgesel bir olaydır ve değişkenliğin ifadesidir. Cenaze evine komşular 7 gün boyunca yemek getirir, 7 gün boyunca yastakiler yemek işiyle uğraşmaz kendi halleriyle hallenirlerdi.

Cenaze sonrası yenen ilk yemeğe *se’uddat havra* denir ve bu yemek daha çok hayat ile umudu simgeleyen yumurta, ekmeğ ve leblebi gibi yiyeceklerden oluşur.¹¹⁶

Ölüm Haberinden Sonra Oruç

Ölünün yakınları tarafından tutulan oruçtur. Nitekim Davud, Saul ve oğlu Yonatan ölünce akşama kadar oruç tutmuştur. Bazen yedi gün boyunca sürebilir. Bununla ilgili olarak Yabes Sakinleri oğullarının cesetlerini gömdükten sonra yedi gün oruç tutmuşlardır.¹¹⁷

Yahudilikte önemli gün ve dönemlerde (tövbe gününde) veya herhangi bir kötü olayla karşılaşınca, felaketli günlerin yıl dönümlerinde oruç tutma âdeti vardır. Yaşlı aile tarafından ölümden sonra ve ölümün yıl dönümlerinde oruç tutulmasındaki amaç ölüyü anma, hatırlama ve onun için dua etmekten ibarettir.¹¹⁸

Cesedin Murdar Olması İnancı

Bu inanç ölümler kültürünün bir kalıntısıdır. Ceset murdar (pis) kabul edilmiş ve cesede dokunan herkese bu murdarlığın geçeceğine inanılmıştır.¹¹⁹ Aynı şekilde ceset çürümeye terk edilirse ve defnedilmez ise yine temiz sayılmaz ve ona dokunanlar da temiz olmazlardı. Ölümün diğer insanlara geçmemesi inancından dolayı defnedilmeden çürümeye terk edilmiş ceset temiz kabul edilmez.¹²⁰

Avelut (Yas) Uygulamaları

Yas tutma uygulaması hemen hemen tüm inanç gruplarında vardır. Yas tutma ölünün gömüldüğü ve mezarın kapatıldığı andan itibaren başlar. Bir kişi birinci derece akrabalarını kaybedince yas tutmak zorundadır. Avelut zamanında kişi aşırı derece

¹¹⁶ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 208.

¹¹⁷ Güç, *a.g.m.* , s. 76.

¹¹⁸ Atağün, *a.g.e.* , s. 95.

¹¹⁹ Tesniye, 21/22-23.

¹²⁰ Güç, *a.g.m.* , s. 77.

ağlamamalı gözlerine zarar vermemelidir. Genel olarak din adamları yas dönemini ilk 3 gün ağlayarak, 7 güne kadar yas tutarak, 30 güne kadar da tıraş olmadan, yıkanmadan geçirmeyi tavsiye etmişlerdir.¹²¹

Ölüm haberinin alınması ile birlikte ağlayıp, feryat etmek ve elbiselerin yırtılması ve çul elbiselerin giyilmesi yaygın olan bir uygulamadır.¹²² Giyilen elbiselerin yırtılması (Keriya) ilk İbranilere kadar uzanan çok eski bir gelenektir. Keriya'nın uygulanma amacı, kişinin Tanrı'ya olan isyanını yatıştırmak için yapılır. Elbiselerin yırtılması kıyafetin kol tarafının yırtılmasıyla çul elbise giymekte vücudu yapışık olarak, göbek civarında ve göğüs altı olan kaba bir kumaş giymekle gerçekleştirilir.¹²³

Bir Avel'in defin işleminden sonra yedi gün boyunca çalışması, yıkanması, kokular sürünmesi, deri ayakkabı giymesi, eşiyle cinsel ilişkiye girmesi, tıraş olması, eğlenmesi, Tora öğrenmesi, selam vermesi, Sefer Tora'ya kalkması yasaktır. Ayrıca oruç tutması, toprak zeminde oturması ve uyumasında, dudakları kapalı olmak şartı ile başı açık ve yalın ayak dolaşmasında herhangi bir sakınca yoktur.¹²⁴

Birinci derece akrabası ölen kişi, yas tutup elbiselerini 7 gün yırtmalıdır. Şabat günü ise farklı bir elbise giymelidir. Keriya uygulaması ülkemizde halen devam etmektedir. Fakat hiçbir şekilde dinsel bir zorunluluk olmamasına rağmen Türkiye'de yaşayan Yahudiler siyah giyinmeyi tercih etmektedirler. Şabat günü ölen için dua okunmaz ve yas tutulmaz. Giysiler yırtılınca yasta bulunan kimseler tarafından; "Baruh Ata Ado Elokenu meleh haolam dayen haemet" diye dua ederler. Yahudilikte eski bir adet olan ölüye yas tutmayı; baba, ana, kız, erkek evlat, kardeş, karı ve koca yapar.¹²⁵

Kitab-ı Mukaddes ahirette gözyaşı, ölüm, matem, yas, ağlayış ve acı olmayacağını bildirmiştir.¹²⁶ Acı, gözyaşı, ölüm, yokluk bu dünyada vardır. Kitabı Mukaddes bize İbranilerde matem örnekleri olduğunu ve ilk örneğinin de Hz. İbrahim'in eşi Sare için¹²⁷ yapmış olduğunu haber vermektedir. Diğer bir örnek olarak eski Ahid'de Eyyüb Peygamber için çocuklarının ölmesi ve mallarının telef olmasının ardından elbisesini yırttığı, saçlarını tıraş ettiği ve yanına teselliye gelenlerin de yüksek sesle ağladıklarını yazar. Aynı şekilde teselliye gelenler de kaftanlarını yırtmışlar, başlarına

¹²¹ Behar, *a.g.e.*, s. 390.

¹²² Tekvin, 37/34.

¹²³ http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content, (05.05.2019).

¹²⁴ Behar, *a.g.e.*, s. 390.

¹²⁵ Besalel, *a.g.e.*, c.1, s. 85.

¹²⁶ Vahiy, 21/4.

¹²⁷ Tekvin, 23/2.

toprak atmışlar, acılarının büyük olduğunu belli etmek için yedi gün boyunca yas tutmuşlar ve yere oturmak suretiyle hiç konuşmadan acılarını yaşamışlardır.¹²⁸

Bir başka alâmet yeme-içmeden kesilme yeni oruç tutmaktır. Bununla paralel olarak İsrailoğullarında kefarete gününde günahlarından tevbe edip arınmak açık bir şekilde matem işaretidir. Mısırlıların Yakub'un ölümüne 70 gün, Hz. Musa için de İsrailoğullarının 30 gün ağladıkları kaynaklarda geçmektedir. Matem'in ilk 7 günlük kısmına *şiva*, bundan sonra gelen 30 günlük döneme ise *şeloşim* adı verilir. Bu günler içerisinde yas tutanların yapmaları gereken ve kaçınmaları gereken kuralları vardır. Matem boyunca her gün *Kadiş Duasını* okumak gerekir. Şiva dönemi, '*Roş-ha-şanah, Yom Kipur, Sukkot, Fısıh ve Şavuot*' gibi bayram dönemlerine rastlarsa matem medeni olarak sona erer, devam ettirilmez. Matem kurallarının uygulanmadığı başka bir durum ise; bir kimsenin Tevrat'ın buyruklarını yerine getirmemesi, ona aykırı hareket etmesi veya kendi canına kıymak suretiyle hayatına son vermesidir.¹²⁹

Şiva'nın yedi gün sürmesinin bazı sebepleri vardır. Bunlardan en bilinen sebep yedi gün boyunca ruhun, mezar ve ölen kişinin evi arasında gidip gelmesi, vücudu için yas tuttuğuna inanılmasıdır.¹³⁰

Yedi yakınından (baba, ana, kız, erkek evlat, kardeş, karı ve koca) biri ölen kişi ilk otuz gün veya otuzuncu günde almış olduğu ölüm haberine *Şemua Kerova* denir. Bu durumdaki kişi yedi gün Avel kabul edilir ve Beraha* ile Keria yapar. Haberi aldığı günden itibaren otuz gün boyunca tıraş olmaz, vücudu yıkamaz. Aynı cenaze gününde olduğu gibi Avraa sofrası yapılır. Ayrıca o sabah tefilin takmaz.¹³¹

Farklı bir uygulama olarak eskiden ölüm haberinin alınması ile bazı kimseler kendilerine zarar verir, yaralar ve saçlarının yolardı. Aynı zamanda yasak olmasına rağmen yüzü ve sakalı tıraş etmek de adetti. Diğer taraftan sakalını, kapatan ve yüzünü örtenlere de rastlamak mümkündür.¹³²

Yas tutma uygulaması yedi gündür. Fakat farklı zamanlarda bazı durumlara göre süre 30 gün veya bir yıl olduğu da olmuştur. Mesela; Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'a 30 günden fazla yas tutulmuş, yine bir kadın kocasına uzun bir süre yaz tutmuştur. Bu

¹²⁸ Eyüp, 1/13.

¹²⁹ Ömer Faruk Harman, "Matem", DİA, Ankara, 2003, c.28, s. 127-128.

¹³⁰ Türe, a.g.t. , s. 85.

* Beraha: Yahudilikte şükür duası.

¹³¹ Behar, a.g.e. , s. 392.

¹³² Güç, a.g.m. , s. 67.

süre içerisinde de yağ sürünmekten uzak durmuş ve yas elbisesi veya dul elbisesi giymiştir.

Genellikle sabit işlerinin ehli olan ağıtçı, yasçı kadınların varlığından bahsedilir. Yas tutma ile ilgili ilginç adetlerden bazıları da başının üzerine kişinin toprak dökmesi, vücudunu toza bulaması, kül içine uzanıp durmasıdır.

Avelut' un 3 günü çalışmak yasaktır. Ancak Avel fakir biri ise bir günlük ihtiyacı için çalışabilir. Bir tacirin ticareti sekteye uğrayacaksa veya büyük zarar edecekse ticaret yapmasında da bir problem yoktur. İlk 3 günde “Şeelat Şalom” (Şalom Sözcüğüyle Selamlanır) sözüyle bir Avel selam vermez. Üçüncü günden sonra 7 güne kadar kendisine verilen selamı alabilir fakat kendisi yine de selam veremez. Herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir Avel, mümkün mertebe ilk 7 gün sandalye vb. yüksek bir yerde değil yerde veya yere yakın bir yerde oturmalıdır. Eğlenme ve eğlenceye katılma noktasında anne ve babasını kaybeden kişi 1 yıl, diğer yakınları için bir ay boyunca hiçbir eğlenceye katılmaz.¹³³

Kitabı Mukaddes ölümlerle ilgilenmeyi onları saygı duymayı ve arkalarından gereken işlemleri yaparak üzüntülerini de ifade etmek için yaz tutmayı, insan kültürünün bir eseri, evrensel bir mesele olarak kabul etmiş ve yapılan tüm uygulamaları da dünyevi olarak düşünmüştür. Ayrıca Yahudilikte dinini değiştiren kişi ölü kabul edilmiştir. Yakınları bu kişinin arkasından yas tutarlar. Dininden gerçek manada dönen kişi için yas tutulmaz.¹³⁴

Onen Kuralları

Birinci dereceden yakınlarından biri ölmüş fakat gömülmemiş olan ve yas tutan kişiye, ölümden define kadar geçen zamana kadar "Onen" sıfatı verilir. Yakınını kaybeden kimse cenaze ile ilgilenmek zorundadır. Defin işleminden sonra kişi Onen değil Avel ismini alır. Onen olan bu süre içerisinde hiçbir işle meşgul olmamalı hatta dinsel tören içinde bile bulunmamalıdır.

Bir Onen, ölünün bulunduğu yerde yemek yememeli, başka bir odada veya evde ihtiyacını karşılamalıdır. Onen, etyemez, şarap içmez, el yıkama ‘berahası’ söylemez, cinsel ilişkiye girmez, neşeli ortamlarda bulunmaz, arkadaşlarıyla görüşmez. Evden cesedin gömüleceği zaman haricinde ise evden dışarı çıkmaz.¹³⁵

¹³³ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 140.

¹³⁴ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 141-142.

¹³⁵ Besalel, *a.g.e.* , c.3, s. 455.

Ölünün bulunduğu yerde, ‘Avelut kuralları’ ile yükümlü ölünün yakını olan akrabalar varsa, birinci derece yakın akraba başka bir şehirde ise onun üzerinden Onen kuralları düşer. Aksi durumda yakın akraba uzakta ise Onen kurallarından sorumlu değildir. Dışarı çıkması yasak olan Onen, cenazenin işlerini halletmek için dışarı çıkabilir. Şabat günü defin işlemi yasak olduğu için, Onen kuralları uygulanmaz. Ancak cinsel ilişkiye girmesi yasaktır. Onen, Şabat günü et yemesinde ve şarap içmesinde sakınca yoktur. Yeni doğmuş bir bebek 30 günü doldurmadan ölürse onun için Avelut ve Onen kuralları uygulanmaz. Onen, mezarlıkta ölünün üstüne toprak atılınca, Berahot, Şema ve Tefila söyleyebilir. Bar Mitzva* olmamış bir çocuk Onen ise, ‘Şema ve Tefila’ söylemesinde sakınca yoktur.

Onen konumunda olan bir Kohen, Şabat ve Yom Tov' da** tüm mitzvaları yapmakla yükümlü olmasına karşın, halkı kutsamaya çıkmamalıdır.¹³⁶

Kadiş, Azkara ve Aşkava Kuralları

Kadiş duası şu anlamları içerisinde barındırır. "Kadiş, AD.....Natan....., AD.....Lakah; Yei Şem AD.....mevorah".*** Kadiş duası çok büyük, önemli ve kutsal bir methetme ifadesidir. Bunun söylenilmesi öneminden hareketle konsantrasyon halinde, kişinin kendinden emin, ne istediğini bilir halde yapılmasıdır. Erkek çocuğun anne ve babasının ölümünden sonra Kadiş duasını söylemesi onların ruhlarının huzura, vücutlarının da ateşten uzaklaşmasına sebep olur. Aremice olan bu dua Kudüs'e dönük olarak yapılmalıdır.¹³⁷

Azkara uygulaması ölüm tarihinde değil gömülme tarihinde yapılan bir nevi hatırlatmadır. Ölümün ertesi yılı yapılan bu uygulama daha sonraki yıllarda her yıl ölüm tarihinde gerçekleştirilmiştir. Azkara günü ölenin çocukları tarafından her yıl yapılması gereken uygulamalar vardır. Çocukları o tarihte oruçlu olacak, Kadiş söyleyecek, kandil yakarak mezar ziyaretinde bulunacak, Tora öğrenecekler, Sefer Tora'ya çıkacaklar ve Aşkava söylemeleri, yapmaları gereken uygulamalardandır. Azkara günü kandil yakma uygulaması ilginç bir uygulamadır. Ölenin ruhu için yakılan kandil veya mum âdetiyle, ölenin ruhunun huzura ermesi hedeflenir.¹³⁸

* Bar Mitzva: Ergenlik çağına ulaşmış çocuk için yapılan tören.(Bilgi için bkz: Adam, *a.g.e.* , s. 242.)

** Yom Tov: Yahudiliğin dini bayramlarından biri.

¹³⁶ Behar, *a.g.e.* , s. 385-389.

*** Yaratan verdi, Yaratan aldı; Yaratan'ın ismi mübarek olsun" anlamı ihtiva etmektedir.

¹³⁷ Behar, *a.g.e.* , s. 400.

¹³⁸ Behar, *a.g.e.* , s. 433-437.

Aşkava genellikle İtalya ve Doğulu Yahudiler tarafından ölümlerini anmak için söyledikleri standart anma duasıdır. Aşkava'nın anlamı, "dinlemek için yatan" dır. Ölümlerin anılması Tora okunmasıyla başlar ve Tora'nın bölümleri bitince hazan Aşkava'yı söyler. Söyleyen kişiyi ölmüşlerin isimlerini de zikrederek duaya dâhil eder. Erkek ve kadın için farklı metinler vardır. Ayrıca bu dua tüm cenazelerde, cenazenin gömülmesinden sonraki hafta içinde, mezar taşının dikilişinde ve ölen kişinin yıl dönümünde de anmak için okunur.¹³⁹

Yas tutan kişi Aşkava duasını okurken ölenin adını söylediğinde ölenin ruhunun dünyaya ineceğine inanılır. Bu sırada ayağa kalkılır. Şabat ve bayram günlerinde tüm aile için ve sürekli olarak Aşkava söylememeye dikkat edilmelidir. Yoksa bu durum cemaati rahatsız eder ve hiç hoş karşılanmaz. Aşkava söyleme sırasında ölenin annesinin adını söyleme âdeti de vardır.¹⁴⁰

Anma duaları konusunda son zamanlarda yapılan değişikliklere göre; "Yom Aşoa" tüm Yahudi dünyasında Holokost'ta ölenleri anmak için tesis edilmiş bir gündür. Yapılan duaların ardından "Rahmetli, merhum" anlamında "Alav A-Şalom" deyimini kullanılır. Anılan kadın ise "Aleya A-Şalom" deyimini kullanılır. Normal zamanda da ölenin adının anılması durumunda da bu deyimler kullanılır.¹⁴¹

Ölümden sonra yıl dönümü olan günde (Yahrzeit) yas tutma sona erer. Ölüm yıl dönümünde evde bir kandil yirmi dört saat yakılır. Yanan ateş kaybedilen kişinin ruhunu temsil eder. İlk ölüm yıl dönümünün ayrı bir önemi de, artık yas tutma işleminin tamamen bitmesidir. Psikolojik iyileşmenin tamamlandığı ve günlük hayata dönüşün gerçekleştiği zaman dilimidir.¹⁴²

Şiva Kuralları

Yakınlarından birini kaybeden kişinin ilk yedi gün boyunca yas tutmasına Şiva denilir. Şiva kurallarından birinci derece akrabalar sorumludur. Kurallar şu şekildedir:

-Şiva süresi definden sonraki ilk sabah duası ile başlar, gömme günü Şiva'nın ilk günü sayılır.

-Aynalar ters çevrilir veya üstü kapatılır.

¹³⁹ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 80.

¹⁴⁰ Behar, *a.g.e.* , s. 433-437.

¹⁴¹ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 55.

¹⁴² Türe, *a.g.t.* , s. 89.

-İlk üç gün kimseyle selamlaşamaz, ayrıca verilen selamı da alamaz. Üç günden sonra kendi selam verebilir ancak verilen selamı yine alamaz.

-Cinsel ilişkiye girmek, deri ayakkabı giymek evinden gereksiz yere çıkmak yasaktır.

-On yetişkin erkek grubu günde iki kez gelip ev işlerini halleder.

-Yıkanmak ve tıraş olmak yasaktır. Sadece elini, yüzünü ve ayaklarını soğuk suda yıkayabilir.

-Yedi gün boyunca evde lamba, ıfık yakılır.

-Yeni yıkanmış, güzel kokulu kıyafetler Şabat günü dahi olsa giyilmez.

-Kadınların kozmetik ürün kullanması uygun değildir.¹⁴³

-Gerekli olmadığı sürece kesinlikle ev işi yapmaktan uzak durmalıdır.

-Şiva süresince dünyayı terk eden ruhun anısına mum veya lamba yakılmalıdır.

-Yasta olanlar yüksek sandalye vb. şeylerde oturmazlar, genellikle alçak yerlerde mümkünse yere oturmalıdırlar.

-Tora'nın üzüntü ve ıstırap harici bölümleri okunmaz, öğrenilmez.

-Yaslı kişi tallit veya tefilin takıp ibadet etmesi yasaktır.¹⁴⁴

Şeloşim (ilk 30 gün kuralları)

-Süre içerisinde yeni kıyafet giymesi yasaktır. Yeni kıyafet başkası tarafından iki-üç kez giydikten sonra giyebilir.

-Hiçbir eğlence yerine gidemez. Kutlama yapamaz ve kutlamaya katılamaz.

-Yas tutanların hediye alıp vermeleri yasaktır.

-Şeloşim bayrama denk gelirse yas sona erer ve bayramdan sonra devam etmez.¹⁴⁵

-Yukarıdaki uygulamalar ölen birinci derece akraba ise 12 ay boyunca, uzak akraba ise 30 gün boyunca uygulanır.

-12 ay boyunca hasta olan sabah akşam Kadiş duasını söylemelidir.

-Tıraş olması, saçını kesmesi yasaktır.

-Bu durumda olan kimse evlenemez.¹⁴⁶

¹⁴³ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 680.

¹⁴⁴ Besalel, *a.g.e.* , c.3, s. 775.

¹⁴⁵ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 681.

¹⁴⁶ Besalel, *a.g.e.* , c.3, s. 776.

Keria Kuralları

Yedi yakınından(baba, ana, kız, erkek evlat, kardeş, karı ve koca) biri ölen kişinin gömlek ya da fanilasının yırtılmasına Keria adı verilir. Yedi yakınından birinin yas tutması ve Keria yapması gerekir. Yakını ölenin Keria yapmamasının cezası ise göklerden gelen ölümdür. Keria ayakta Beraha söyleyerek yapılmalıdır. Genel olarak kalp ve boyun arası bir yerde yapılır. Küçük bir çakı yardımıyla çamaşır kalbe yakın bir yerden kesilir. Yırtma işlemi çamaşırın enine değil, boyuna doğru yapılır.

Keria anne ve baba için kalbin bulunduğu sol taraftan, diğer yakınlar içinse sağdan yapılır. Hasta bir kişiye yakınlarından birinin ölüm haberi verilmez, çünkü böyle bir durumda hastalığı ağırlaşacağından korkulur. Durumdan haberdar olsa bile Keria yapılmaz ve onun yanında ağlanmaz.¹⁴⁷

Bir insana Şabat günü Şemua Kerova* gelirse, matem tutulmamasına karşın, o gün ilk gün sayılır. Gelecek pazar günü Keria yapılır ve cuma günü Avelut'un yedinci günü sona erer.

Yedi yakınından anne-babası dışındaki ölen kişiye cenazenin üstünden otuz gün geçtikten sonra haber verilmesi durumunda bu kişi matem tutmaz. Ölen anne ve babası bile olsa yedi günlük Avelut ve yasaklar yoktur. Fakat Keria yapmalı ve 30 gün boyunca tıraş olmamalıdır.

Anne ve babasının ölüm haberini 12 ay sonra öğrenen ne yedi ne de otuz gün matem tutmaz. Sadece bir saat matem tutar ve Keria yapmakla yükümlüdür.

Avraa Kuralı

Avellerin cenaze sonrası yedikleri ilk yemektir. Avel cenaze sonrası kendine ait ilk yemeği yiyemez; fakat daha sonra yedi Avelut günlerinde kendi pişirdiği yemekten yiyebilir. Yasta olan kimselere komşularının ve arkadaşlarının yemek getirmesi bir sorumluluktur. Cenaze cuma günü akşama doğru kaldırılırsa Avraa sofrası kurulmaz. Avraa sofrasında ilk öğünde öncelikle yumurta ve mercimek ilk önce yenir. Daha sonra istediğini yiyebilir, acısını unutsun diye biraz şarap veya içki de verilebilir.¹⁴⁸

Cenazeye Katılmak

Yahudilikte ölünün de, dirinin de vücudu ve cesedi saygındır. Cenaze işlerini yürütmek ve cenazeye iştirak etmek şerefli bir görevdir. Bundan dolayı kadın-erkek,

¹⁴⁷ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 330.

* Şemua Kerova: Ölümün haber verilmesi.(Bilgi için bkz: Besalel, *a.g.e.* , s. 330.)

¹⁴⁸ Behar, *a.g.e.* , s. 398-399.

genç-yaşlı herkes bu görevi yerine getirmek için çaba gösterir. Önemli bir ayrıntı olarak, imtiyazlı kişi olan Kohenler ölüye ölüm anına kadar yapılması gereken tüm işleri yaparlar ve öldükten sonra bu yardımları devam ettirmezler. Bundan dolayı Kohenler cenazeye katılmazlar.¹⁴⁹

Cenaze tanınmayan biri de olsa, cenazeye iştirak etmek büyük bir mitzvadır. Öneminden dolayı Tevrat çalışması yapan biri bu kadar önemli olan bir görevi bile yarıda bırakıp cenazeye katılmalıdır. Bunu yapmayan kişilerin Tanrıya büyük bir saygısızlık yaptığı düşünülür. Yakınından biri vefat eden kişi cenazesine gücünü bırakıp katılmalı ve yaslarına ortak olmalıdır.¹⁵⁰

Cenazeye katılmayacak olanlar arasında din adamları ve kadınlar vardır. Din adamları definden önce tüm işlemleri hallederler, ölüye ve ailesine yardımcı olurlar fakat mezarlığa gitmezler. Aynı şekilde adet gören, lohusa kadınlar ve bazı hastalık sahibi insanlar temiz kabul edilmez.¹⁵¹ Liberal Yahudilikte ise cenazeye katılanlar noktasında herhangi bir kısıtlama yoktur.¹⁵²

Erkek çocukların vefat eden babalarının mezara konulmasını izlemeleri, Kabalist anlayışa göre yasaktır. Onlar bu görevi yerine getirmemelidirler.¹⁵³

1.5.Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar

Taziye

Defin işleminden sonra ve diğer günler yaslı aileye sabır dilemek ve onların herhangi bir ihtiyacını karşılamak için yas evine gidilir. Yakın akrabaları ve komşular yiyecek ve içecek temin ederler. Evden ayrılırken yas tutan kimselere "Allah sabır versin" anlamında "Her şeye gücü yeten, seni diğer yaşlılarla beraber Sion ve Kudüs için teselli etsin" derler ve yas evinden ayrılırlar.¹⁵⁴

Komşuların ve dostların başsağlığı dilemesi ve ölü evine Sevdad-avraa (matem yemeği) getirme uygulaması vardır ve halen devam etmektedir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2244&Itemid=67
(29.03.2019)

¹⁵⁰ Türe, *a.g.t.*, s. 83.

¹⁵¹ Aydın, *a.g.e.*, s. 142 ; ayrıca bkz. , Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 239.

¹⁵² Gürkan, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁵³ Besalel, *a.g.e.*, c.2, s. 473.

¹⁵⁴ Türe, *a.g.t.*, s. 86.

¹⁵⁵ Besalel, *a.g.e.*, c.1, s. 85.

Otopsi

Eski dönemde kurallar gereği cesedin incelenmesine izin verilmemiş ve yasaklanmıştır. Zamanla şartların değişmesiyle herhangi birinin yaşamını kurtarmak için, cesette analiz yapılmasına izin verilmiştir. Bu durumu yasal olarak da kurallara uygun hale getirmişlerdir. Cesette yapılacak işlemlerde otopsi için belli başlı bazı kurallara uyulması gerekir. Bunlardan şu şekilde bahsedebiliriz.

- Cesette doku incelemesi yapılırken zarar vermekten kaçınılmalı,
- Vücuttan herhangi bir parça çıkması durumunda teker yerine konmalı,
- Yasa gereği olmadığı müddetçe ailenin izni olmadan yapılmamalı,
- Ölünün hayattayken talebi olmadığı sürece otopsi yapılamaz,
- Mezhepler arası farklılıklar dikkate alınarak otopsi yapılmalıdır.¹⁵⁶

Otopsi yapılırken yukarıda saymış olduğumuz kurallara dikkat etmek gerekir. Yukarıdakilerden anlıyoruz ki Yahudilikte cesede itina gösterilir. Çünkü cesede gösterilen itina onun ruhunun kaderi açısından da önemli olacaktır.¹⁵⁷

İnsan, vücuduna iyi bakmak zorundadır. Yahudilikte intihar etmek, ötenazi ve ölümü hızlandırmak ve süreci sonlandırmak için insanın kendine yapacağı her şey yasaktır. Çünkü Tanrı'nın vermiş olduğu canı Tanrı alacaktır. Hesap günü insan günahlarından dolayı ruhu tarafından suçlanacaktır.¹⁵⁸ Ayrıca Yahudiler umutsuz bir hastanın acılarının dindirilmesi için ve iyilik amacıyla da olsa hastanın öldürülmesini (ötenaziyi) cinayet olarak kabul ederler. Çünkü kimin ölüp kimin yaşayacağına sadece Tanrı karar verir. Bunun için insana saygı, vücuduna saygı önemlidir ve hiçbir surette ölmek üzere olan bir hastaya en ufak zarar verilmesi söz konusu olamaz.¹⁵⁹

Otopsi de Tora emrinde olduğu gibi cesede zarar verilmemesi, zedelenmemesi söz konusu olsa da, otopsi neticesinde elde edilecek tıbbi bilgilerle başka insanların yaşamı kurtulacaksa, insanlık için faydalı olacaksa, insan kurtarma ön planda ise ölüye otopsi yapılması uygundur.

Organ nakli konusunda ise transplantasyon işlemine yaşam kurtarabileceği durumlarda uygulamaya izin verilmiştir. Burada Şabat'tan bile daha önemli olan, yaşam

¹⁵⁶ Besalel, *a.g.e.* , c2, s. 242.

¹⁵⁷ İşaya, 53/9.

¹⁵⁸ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 235.

¹⁵⁹ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 471.

kurtarma emri olduğu için bunun uygulanması daha güzel olacaktır. Sonuçta transplantasyon yapılan kişi ölünce o organda gömülmüş olacaktır.¹⁶⁰

Mezar ve mezarlık anlayışı "Bet-Haalmin"

Mezarlıklar yokuş arazilere ve toprağın mezarlık için en uygun olduğu yere yapılmıştır. Kitabı Mukaddes döneminde en çok defin yeri olarak kayalı yamaçlar tercih edilmiştir. Mezar aile mülküdür, onun için mezarın aileye ait bir yerde yapılmasına dikkat edilmiştir. Bir yerden yer alınarak ve oranın kabristan olarak kullanılmak istenmesiyle de cenazenin oraya defni söz konusu olmuştur. Bunun neticesinde aile mezarlıkları ortaya çıkmıştır. Misal olarak Hz. İbrahim'in, Sara'nın defni için satın aldığı yere (Hebron'un doğusunda Makpela Mağarası) daha sonraki yıllarda aynı yere İshak ve Rabbeka'nın, Yakup ve Leah'ın da gömülmesiyle burası aile kabristanı haline dönmüştür. Buradan hareketle atalar kültürünün etkisiyle herkes için aile mezarlığına gömülmek adet haline gelmiştir. Bundan dolayı aile mezarlığı satın almak önemlidir. Aynı anlayışla Yakup (a.s) ataları ile gömülmek üzere Mısır'dan götürülmeyi talep etmiştir. Yahudilikte aile mezarlığından farklı bir yere defin ise bir nevi ceza kabul edilmiş, aynı şekilde cenazenin mezardan çıkarılması veya başka yere nakli de ceza olarak kabul görmüştür.¹⁶¹

Eski Ahid'de aile kabirlerinden ve türbelerden bahsedilmektedir. Bu geleneğin ne zaman başladığı ise belli değildir. Mezarın önemi, üstünde kalan kısmıyla anlam kazanır ve ziyaret edildiğinde mezarın tanınması ve orada bulunan kişinin kim olduğunu bilmek için ve cenazeleri karıştırmamak için bir işaretin olması gerekir. Bunun için de genellikle taş kullanılmıştır.¹⁶² Hz. Yakup'un (a.s), hanımı için (Raşel) kabrinin başına taş dikmesiyle bu uygulama yaygın hale gelmiştir.¹⁶³

Mezar anlayışı, ölmüş birinin veya cesedin kirli olduğu ve bir an önce bundan kurtulunması gerektiği anlayışı üzerine şekillenmiştir. Kirilenmesinin sebebi ise ruhun bedeni terk etmesidir. Ruhsuz beden et parçasıdır ve bu bir an evvel terk edilmeli ve toplumdan uzaklaştırılmalıdır.¹⁶⁴ İbranice'de kabir için "kvr" kelimesi kullanılır; bu da toprağa açılan çukurdur. Kaya oyuklarındaki kabirler için ise *kok* kelimesi kullanılır. Bu kelimeler birbirlerinin yerine de zamanla kullanılmışlardır. Erken dönemde mezar

¹⁶⁰ Besalel, *a.g.e.* , c.3, s. 459.

¹⁶¹ Güç, *a.g.m.* , ss. 71-73.

¹⁶² Nebi Bozkurt, "Mezarlık", DİA, Ankara, 2004, c.29, s. 519-522.

¹⁶³ Tekvin, 35/20.

¹⁶⁴ Levililer, 21/1.

içerisine ölüyle beraber giyim ve süs eşyaları koyma âdeti vardı fakat rabbiler bunu hoş karşılamadığı için sonraki dönemlerde kefenleme geleneği yaygınlaştırılmıştır.¹⁶⁵

Mezarlık kavramını karşılayan çok sayıda kelime vardır. Bet kevarot (mezarlık), bet olan (ölümsüzlük/sonsuzluk evi), bet moed le-khol hai (tüm yaşayanlara tahsis edilmiş ev ve bet hayyim (yaşayanların evi).

Mezarlık lanetli, hayaletli veya korkulması gereken bir yer değildir. Mezarlıkta ölülerin yapamayacak oldukları tüm fiilleri yapmamak ve bunlardan uzak durmak uygun bir davranıştır. Din görevlisi olanların da birinci derecede yakınları olmadığı sürece mezarlığa girmesi yasaktır.

Mezar taşı dikme uygulaması genellikle definden bir yıl sonra yapılır. Bu işlem İsrail'de Şeloşim'in hemen ardından yapılır; bir yıl beklenilmez. Taşın üzerinde ölünün ve ebeveynlerinin adları, ölüm tarihi ve "Ruhu şad olsun" anlamında İbranice "Tehi nafšo" deyimini baş harfleri yazılır.

Yom Kippur'da, Pesah'ın son gününde, Şavuot'ta ve Sukkot'un son gününde olmak üzere yılda 4 kez olmak üzere "yizkor" denen anma törenlerinin mezarlıklarda yapılması bir gelenektir. Yizkor hem bireysel hem toplumsal duaları içerir. Yapılan duaların genel içeriği Tanrı'dan öleni bağışlamasını ona merhamet etmesini onu hatırlamasını temenni etmektir. Yizkor, anma törenlerinin hem bireysel hem toplumsal yönü vardır.¹⁶⁶

Yahudiler mezarlıkta genellikle şöyle dua ederler; "Adaleti ile bizi yaratan, adaleti ile öldüren, adaleti ile bizi yeniden diriltecek olan kâinatın kralı olan Allah'ımıza hamdolsun."¹⁶⁷

Yahudiler ölmüş olan anne ve babaları için ilk yıl on bir ay kadiş olanlar ve sonraki yıllarda da yıllık kabir ziyareti yaparak onların arkalarından dua ederek saygı ve sevgilerini göstermeye çalışırlar.

Mezarlıkta, başka mezarları ziyaret etmek uygun bir davranış değildir. Bu davranış hem ölüye hem de cenaze yakınlarına karşı yapılan bir saygısızlıktır. Ayrıca mezarlığa Tora getirilmesi, tefilin giyilmesi de yasaktır. Ölünün mezarının nakli konusu

¹⁶⁵ Kürşat Demirci, "Kabir", DİA, İstanbul, 2001, c.24, s. 33-35.

¹⁶⁶ Besalel, a.g.e. , c.1, s. 116; ayrıca bkz: Besalel, a.g.e. , c.2, s. 401-402.

¹⁶⁷ Osman Cilacı, *İlahi Dinlerde Dualar*, Arı Basımevi, Konya, 1982, s. 58.

ise Yahudi yasalarına aykırıdır. Bu durumun tek istisnası, ölü, Yahudi olmayan başka bir mezarda geçici süre defnedildi ise daha sonra bunun Yahudi mezarlığına naklidir.¹⁶⁸

Erken dönemde ceset kamıştan yapılmış bir örtü sarılarak tabut içinde defnedilmiştir.¹⁶⁹ Kabirlerini M.Ö. 2000'li yılların başında toprak içine almaya ve kaya mezarları yapmak suretiyle şehir dışına taşımışlardır. Aile mezarları zamanla orta çağa doğru herkesin gömüldüğü büyük mezarlıklara dönüşmüş bunun neticesinde kabirlerin mimari özelliği değişmiş, mermerden veya taştan sanduka şekline bürünmüştür.¹⁷⁰

Mezarlık kutsal bir yerdir özellikle mezarlıklar Talmudik çağda gelişmiştir. Mişna'ya göre şehrin dışına kurulmalıdır. Mezar ritüel kirlilik sebebidir. Bunun için Koenler' in mezarlığa girmesi yasaktır. Mezarlığa giren bir kişi çıkınca hemen ellerini yıkamalıdır. Mezarlık işlerinden sorumlu grup Hevra Kadişa' dır. Mezarlığın içerisinde ibadet yeri (Ohel) ve cesedin gömülmesi için hazırlık yapılacak bir yerin bulunması gerekir. Mezarlar belli bir düzen içerisinde sıra sıra ve aralarında Alaha' ya göre altı el boyu mesafe aralığında olmalıdır. Mezarlar, Sefaradler' da yatay şekilde, Diaspora' daki Aşkenazlar' da ise dikey mezar taşları ile belli hale getirilmiştir. Şulhan Aruh'a* göre yaptırılan mezar taşları gösterişsiz ve pahalı olmamalı, bunun için harcanacak para hayır işlerinde kullanılmalıdır.

Mezarlıkta uyulması gereken kurallar vardır. Mezarlıkta, yemek yemek, çalışmak, orayı geçiş yeri olarak kullanmak, hayvan vs. otlatmak yasaktır. Mezarlık ziyaretinde ölülerin artık yerine getirmekten mahrum oldukları bir ritüel olan tefilin takmak yasaktır. İlk ziyaret definden üç ay sonra mezar taşının dikilmesiyle yapılır. Ziyaret ise Roş Aşana ve Yom Kipur arası bu günlerde olmamak kaydıyla ve Oşona Raba* gününde yapılabilir.

Mezarlıklarda intihar eden, dini yaşama noktasında gevşeklik gösteren, dinden çıkan kimseler için eskiden mezarlık duvarına yakın bölümlere yer ayrılmıştır. Bununla alakalı olarak Şulhan Aruh iyi bir kimsenin yanına kötü birinin gömülmemesi gerektiğini bildirmiştir. Mezarın, mezarlıkların yapımı, bakımı ve denetimini Hevra Kadişa denilen bir grup yürütmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Besalel, *a.g.e.* , c.2, s. 472-473.

¹⁶⁹ Tekvin, 50/26.

¹⁷⁰ Demirci, "Kabir", s. 33-35.

* Şulhan Aruh: Musevi hukukunda uyulması gereken bir kural veya yazılı bir katalogdur.

* Oşona Raba: Roş Aşana'da kabul edilmeyen kefaretlerin kendisinde kabul edildiği gün.

¹⁷¹ Besalel, *a.g.e.* , c.1, s. 116.

Aile mezarlığına defnedilmemek bundan mahrum kalmak, Tanrı tarafından o kimseye verilmiş ceza olarak görülür. Böyle kimseler uzak bir yere tek başına gömülmüşlerdir. Zenginler hayatta iken kendi statülerine göre mezar yerlerini kendileri almışlar ve yapımını üstlenmişlerdir. Yahudilikte mezar üstünü belli etmek için sütun dikme vardır. Bunun yanı sıra mezar üzerine veya bitişiğine anıt dikme âdeti daha sonra ortaya çıkmış bir uygulamadır.¹⁷²

Kabirlerin dış şekliyle alakalı olarak Hazreti Peygamber (s.a) “Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Bunlar peygamberlerinin kabirlerini mescit mabed haline getirdiler”¹⁷³ hadisi ile Yahudi ve Hristiyanların kabirleri anıt, kubbe, türbe, bina, mescid ve mabed haline getirmelerini uygun bulmamıştır. Bu konu İslam mezhepleri arasında da tartışılmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür.¹⁷⁴

Roş Aşana ve Yom Kipur bayramları arasında on günlük pişmanlık süresi boyunca her sene ölmüş aile büyükleri ve yakın akrabalar için mezarlıkta kabrin başında dua okuyarak ziyaret yapılır.¹⁷⁵

Mezara Yiyecek Koyma

Yahudilikte ölüye yiyecek sunma saygı göstergesidir. Bu âdeti Kenanlılardan alıp devam ettirdikleri yapılan kazılardan anlaşılmaktadır.

Bazı metinlerde ölünün mezarının üstüne konan yiyecekler, ölen kişiye yiyecek sunma olarak geçmektedir. Günümüzdeki bazı Yahudi topluluklarında yiyecek sunma kısmen devam etmektedir. Mezara yiyecek koymak ölümden sonraki hayata inandıklarının bir göstergesidir. Yahudiler yiyecek sunmayı ölümlere yönelik ibadet fiilleri olarak düşünmemiş ve bu anlayış İsrail’de asla kabul görmemiştir.¹⁷⁶

Kabir Hayatı

Yahudi inancında ölümle birlikte ruhun bedenden uzaklaşarak, bu hayattan irtibatını keseceğine inanılır. Kabirde bulunan kimsenin herhangi bir acı, ıstırap veya azap çekeceği düşünülmez. İslam geleneğinde olduğu gibi kabir azabı ve kabir sorgusu inancı Yahudilikte yoktur. Bunun yanı sıra Yahudiler ölü için yapılan dua ve hayır-hasenatın ruhun ahiretteki hayatını olumlu yönde etkileyeceğini düşünürler. Bundan dolayı ölümden sonra yılın belli dönemlerinde ve ölüm yıl dönemlerinde anma törenleri

¹⁷² Güç, *a.g.m.*, s. 71-72.

¹⁷³ Buhari, “Cenaiz”, 62.

¹⁷⁴ Demirci, “Kabir”, s. 35.

¹⁷⁵ Besalel, *a.g.e.*, c.3, s. 805.

¹⁷⁶ Güç, *a.g.m.*, s. 75.

düzenlenir. En yakınları tarafından mezarının başında veya herhangi bir yerde yapılacak dua ruhu rahatlatacak ve ahiret yolculuğunda kendine iyi bir azık olacaktır.¹⁷⁷

Yahudilikte Ahiret İnancı

Yahudilik ilahi dinlerden biri olup müntesibi en az olandır. Özünde Tevhid inancı vardır. Kuranı Kerim bunu bize haber vermektedir. Orijinal olarak Hz. Musa'ya tebliğ edilen Yahudilikte ahiret anlayışı ve diriliş (kıyamet) iman yer almaktadır. Fakat Yahudi ve Hristiyanlar zamanla ulûhiyet fikirlerinde olduğu gibi Semiyat konularında da insan düşüncesinin akıllarına girmesiyle vehamete kapıldılar ve tam teslimiyetten uzaklaştılar.¹⁷⁸

Günümüz Yahudiliğinde ahiret konusu İslam ve Hristiyanlıktaki ahiret anlayışı gibi net değildir. Ahiret inancına pek önem verilmemiştir. Bu konunun ne zaman Yahudiliğe girdiği kesin olarak bilinmemektedir.

Ahiret inancı Yahudilikte tarihi bir gelişme göstermiştir. Yahudi kutsal kitabında, Daniel Kitabı'na* kadar ahiret inancına dair açık ifadelere pek rastlanmamaktadır.¹⁷⁹ Daniel kitabında ise ahiret ile ilgili olarak " Ve uyuyanlardan birçoğu, ebedi hayat ve ebedi nefrete uyanacaklar. Anlayışlı olanlar gök kubbenin parıltısı gibi, birçoğu da yıldızlar gibi ebediyen ve daima parlayacaklar"¹⁸⁰ diye bir ifade geçmektedir.

Ölüm mahiyeti tam olarak bilinmeyen ama hayatın sonu olmayıp yaşanılan dünyadan, yaşanılacak dünyaya açılan bir koridordur. Ölüm ile birlikte beden toprak olacağını ancak ruhun yaşamaya devam edeceğine inanılır. Ölümünden sonra kalan şeyin, "Şeol" denilen yerde kederli varlıklardan olacağı, ölümünden sonra hayatın mezarda ve ölümler âleminde (Şeol) de geçeceğine inanmaktadırlar.¹⁸¹

Kitabı Mukaddes teolojisinde son olaylar öğretisini, dünyanın sonu ve öldükten sonra ruhun ne olacağını anlatmak için "Eschatolog" kelimesi kullanılır. Ayrıca Tevrat'ta Yahve'nin günü ibaresi ahirete işaret etmektedir. Tevrat insanın öldükten sonra gidecek olduğu mekânı yani Şeol'u karanlık yer olarak tasvir eder. Ayrıca yeniden

¹⁷⁷ Demirci, "Kabir", s. 35.

¹⁷⁸ Selim Özarslan, *İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013, s.35-36.

* Daniel Kitabı: Tanah'ın Ketuvim kitabına bağlı bir metindir. Daniel kitabında, kendisinin ve Yehudalı yandaşlarının Babil'e sürgüne gönderildiği ve burada Nebukadnezar'ın nazarında iyi yerlere gelindiği anlatılır.

¹⁷⁹ Küçük, vd. , a.g.e. , s. 316.

¹⁸⁰ Daniel, 12/2-3.

¹⁸¹ Küçük, vd. , a.g.e. , s. 316-317.

dirilme gününe ilk işarete İşaya'da rastlanır. Eski Ahit'te yeniden dirilme bedenen dirilme olarak anlatılmıştır.¹⁸²

Tevrat'ta ahirete iman ile ilgili hiçbir emirin olmaması nedeniyle Yahudi din bilgini Rabbiler tarafından bazı cümlelerin yorumlanmasıyla ahirete iman Yahudiliğin esaslarından olduğuna kadar vermişlerdir. Tevrat'ta bulunmadığını ileri süren Sadukiler (Yahudi mezhebi) ve bazı günümüz reformcu Yahudiler öldükten sonra dirilmeye ve ahiret hayatına inanmamışlardır.¹⁸³

Yahudilikte “olam a-ba (gelecek dünya)” inanışına göre ölenin ruhu tamamen maneviyat olan öbür dünyaya geçer ve varlığını orada devam ettirir.¹⁸⁴

Yahudi itikadı üzerine Said el-Feyyumi* (ö. 942) bir kitap yazmış ve kitabında dünyanın yoktan yaratılmış olduğundan hareketle ve Tanrı'nın yaratıcılık, adalet sıfatları olmasından dolayı ölümden sonra yeniden dirilme ve nihai mükâfat ve cezanın gerekliliğini ispat etmeye çalışmıştır.

İbn Meymun ise yaygın inanca paralel olarak mesihi, dönem ve yeniden diriliş inancını on üç prensiplik âmentüsüne dâhil etmiştir. Ancak öteki dünya hayatını manevi ve sembolik olarak yorumlamıştır.

İbn Cebiral ahiret ile ilgili mesihi dönem, yeniden dirilme, ilahi yargı, cennet-cehennem kavramlarından farklı olarak daha çok ruhun ölümsüzlüğü üzerinde durmuştur.

Modern Yahudi anlayışının öncülerinden Moses Mendelssohn ve Reformist Yahudiliğin ileri gelenleri, Tanrı'nın merhametiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle cehennem kavramını reddetmişlerdir. Günümüzde liberal Yahudi grupları da ruhun sonsuzluğuna inananlar da dâhil olmak üzere, cennet ve cehennemin fiziki manada var olduğunu veya olabileceğini kabul etmemektedirler.¹⁸⁵

İlahi Dinlerin üçünde de ahiret inancı mevcuttur. Allah göndermiş olduğu tüm peygamberlere bu bilgiyi vermiş ve insanları da bu hususta uyarmasını istemiştir. Aynı şekilde Yahudi anlayışında ahiret inancı vardır ama Yahudiler zaman içerisinde Tevrat'ta geçen bazı ifadeleri farklı yorumlamak suretiyle değiştirmişler ve bazı

¹⁸² Özarslan, *a.g.e.*, s. 33-38.

¹⁸³ Adam, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 237.

¹⁸⁴ Besalel, *a.g.e.*, c.2, s. 451.

* Said el-Feyyumi: Ortaçağ Babilonya Yahudiliği'nin tanınmış âlim ve yazarı, Ahd-i Atık'ın ilk Arapça mütercimi.

¹⁸⁵ Gürkan, *a.g.e.*, s. 125-128.

dönemlerde yanlış inanışlara sapmışlardır. Kur'anı Kerim açıkça Tevrat'ın tahrif olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁶ Bizlerde ahiretin varlığını ispat eden ifadelerin tahrif edildiğini imkân dâhilinde görebilmekteyiz. Yahudi inancında ölümlerin bedenlerinin mezardan kalkacağı ve ruhlarıyla birleşerek yeni bir hayata başlangıç yapacağı düşüncesi hâkimdir.¹⁸⁷

Ölümden sonra dirilmeye ve ahirete inanmayanlara karşı IX. asırda birtakım kelâmi deliller ortaya konulmuştur.¹⁸⁸ Getirilen delillerden ve yapılan yorumlardan anlaşılmaktadır ki Yahudilikte yeniden dirilme, ahiret hayatı, cennet, cehennem gibi konular daha çok Eski Ahit'in tefsiri mahiyetinde olan Talmut'ta geçmektedir.¹⁸⁹

Eski Yahudilikte olmayan ahiret inancının İran'dan alındığı ileri sürülmüş ve bu gelişme ile birlikte yeniden dirilme fikri ortaya çıkmıştır. Böylece iyi insanlar yargılanıp temize çıkınca 'Aden' denilen cennete gideceklerdir. Talmut'ta açıklandığına göre kötü kimselerde cezalarını cehennemde çekeceklerdir. Cezaya maruz kalanların çok azı hariç cezalarını çektikten sonra cennete gidecekler, cehennemde en fazla on iki ay kalacaklardır.¹⁹⁰

Cennete veya cehenneme girmeyi gerektirmeyenlerin bekledikleri yer olan Araf Yahudilikte gereken ilgiyi görmemiştir. Genel olarak Yahudilik ve Hristiyanlıkta Cehennem ön planda iken İslamiyet'te Cennet ön plandadır.¹⁹¹

Mistik Yahudi anlayışında ise öldükten sonra insanların daha önceki hayatlarına göre yeniden bu dünyaya geldikleri *gilgul* anlayışı vardır. Bu anlayışa göre insanların Sema âleminde yerlerini alabilmeleri için her türlü günahattan yoksun olmaları gerekir. Günahkâr olarak ölen kimse günahlarının durumuna göre yeniden bu dünyaya gelir ve dünya hayatını yaşar.¹⁹²

Sadukiler Tevrat'ta bulamadıkları için ahiret inancını kabul etmezler. Kabbala isimli meşhur tasavvufî eserin taraftarları ise, ruh göçü(tenasüh) inancına sahiptirler. Essenilerde ise cennet ve cehennem inancı vardır. Daha sonraki yıllarda ise tüm

¹⁸⁶ Nisa, 4/46.

¹⁸⁷ Besalel, *a.g.e.*, c.2, s. 470.

¹⁸⁸ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 204.

¹⁸⁹ Erdoğan Baş-Salih İnci, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 178.

¹⁹⁰ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1988, s. 131.

¹⁹¹ Osman Cilacı, *İlahi Dinlerde Cennet İnancı*, Umut Matbaası, İstanbul, 1995, s. 78.

¹⁹² İsmail Taşpınar, *Duvarın Öteki Yüzü*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 2003, s. 232.

Yahudilerce bu inançların benimsendiği görülmektedir.¹⁹³ Kur'an ise Hz. Musa'ya ahiret inancı ile ilgili bilgi verildiğini bize haber vermektedir.¹⁹⁴

İlk dönem Yahudi inancında ölen kişinin, ilk hayatındaki durumuna göre ikinci hayatını yaşayacağı düşüncesi vardır. Daha sonraki süreçte bu anlayış değişmiş, dünyada iken iyilik yapanların mükâfatının ömrünün uzatılması şeklinde olacağı haline dönüşmüştür. Ölenleri, kaderleri belli olan zavallıya benzetmişlerdir. Va'z kitabında şu anekdot dikkat çekicidir; “Yaşayan bir köpek ölmüş bir aslan'a üstündür. Çünkü yaşayanlar öleceklerini bilirler, ölümler ise hiç bir şey bilmezler.”¹⁹⁵

Yahudiler kendilerini seçilmiş olarak kabul ederler. Bu seçilmişlik düşüncesi onları ahiret noktasında da etkilemiş, günahlarının karşılığı olan cezayı kısa bir süre çekmek suretiyle cennete gideceklerine yöneltmiştir. İslam dini bu anlayışı kabul etmemiş ve tenkit etmiştir.¹⁹⁶

Tüm açıklamalardan yola çıkarak ölüm sonrası hayat ile ilgili Yahudi geleneğinde, çok çeşitli ve bazen birbirine zıt anlayışların olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı tek bir görüşü Yahudiliğin ahiret hayatı, ölüm sonrası hayat hakkındaki görüşü olarak takdim etmek yanıltıcı olacaktır.¹⁹⁷

2. Yahudilik Genel Değerlendirme

Kitab-ı Mukaddes'te anlatılanlardan anladığımıza göre ölümün iki tane çıkış noktası vardır. İlki topraktan yaratılan insanın yine toprak olacağı, ikincisi ise insanın işlemiş olduğu günahlarından dolayı onların kefaretiyle ölümle ödeyeceği anlayışıdır. Genel kabul olmasa da ölüm günahların karşılığıdır. Her ne kadar ölüm günah ile bağlantılı hale getirilse de günahın tam karşılığı olduğunu söylemek mümkün değildir. Hangi sebeple olursa olsun ölüm kaçınılmaz bir sonudur. Aynen doğumda olduğu gibi ölüm de doğal ve yeni nesillerin dünyaya gelmesi için gereklidir.

Yahudi anlayışında ölüme yüklenen anlamlar, ahiret hayatı hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Ölüm herkes için umumi olan ve kaçınılmaz korkunç bir olaydır. Bu olay bir yok oluş değildir. Tam tersi bir âlemden başka bir âleme geçiştir. Ölüm ebedi huzura ulaşmak için hazırlık yeridir. Ölümün bir yok oluş

¹⁹³ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 267.

¹⁹⁴ Taha, 20/15.

¹⁹⁵ Ahmet Kahraman, *Dinler Tarihi*, Sümer Matbaası, İstanbul, 1965, s. 137.

¹⁹⁶ Bakara, 2/80-81.

¹⁹⁷ Muhsin Akbaş, “Yahudi ve Hristiyan Düşüncesinde Ölüm Sonrası Hayat ve Diriliş İnancının Teolojik Temelleri”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.15, İzmir, 2002, s. 37-38.

olmadığını mezarlıklarına ‘Dirilerin Evi’ demelerinden anlıyoruz. En eski kaynaklardan yola çıkarak ölen bir kimsenin, yerin altında nasıl olduğu belirtilmemiş olsa da tam anlaşılmayan ‘Ölülerin Evi’ olarak nitelenen Şeol de toplanacağı belirtilmektedir. Ölüler Diyarı olan Şeol’de tüm ruhlar toplanacaktır. Şeol dünya hayatındaki yaşantılarına göre iyilerin mükâfatlandırılacağı kötülerin ise cezalandırılacağı bir yerdir.

Yahudiliğin en karmaşık ve net olmayan konuları arasında ahiret en önde gelir. Kutsal kitap ve önemli yazılı belgeler bu konu hakkında net bir şey söylememiştir. Bazı yazılı belgelerden hareketle, Yahudi önde gelenleri ahiret hakkında yorumlar yaparak ahiret anlayışını sistemli hale getirmişlerdir. Yahudilikte ölü ve ölü ile ilgili yapılan tüm uygulamalar ölüyü büyük karşılaşma olan Tanrı ile buluşmaya, günahlardan kurtulmaya ve imanın kabul edilmiş olarak karşılık bulması için yapılır. Ölümün başka bir fonksiyonu da insanların zayıf olarak yaratıldıklarını ve her zaman Allah'a muhtaç olduğunu hatırlatmaktır. Yahudilikte, ölüm öncesi ve sonrası yapılan uygulamalar önemli mistvalardandır.

Ölmeden önce ağır hasta olan birinin ziyaret edilmesi, ona maddi ve manevi destek olunması son derece önemlidir. Ölüm döşeğindeki hastanın yalnız bırakılmadan iman ikrarını söyleyerek ve günahlarını itiraf ederek son nefesini vermesi, arzu edilen bir davranıştır. Yahudilerin sadece ağır hastalar için yaptırdıkları günah itirafı daha sonraki uygulamalarda tüm insanlar için yapılması gereken bir ritüel haline dönüşmüştür.

Ölüm döşeğindeki kişi Goses'tir. Goses'e uyguladıkları uygulamalar ve gösterdikleri saygı, kişi normal sağlıklı hayatına devam ettiğinde yapılanlarla aynıdır. Goses'e saygısızlık yapılmamalı, yanında gereksiz işlerle uğraşılmamalı, yüksek sesle konuşulmamalıdır. Genel olarak onun rahat etmesi için her türlü isteği yerine getirilmeli, gönlü hoş tutulmaya çalışılmalıdır. Goses'e iman ikrarı için yardımda bulunulmalı, günahlarını itiraf etmesi sağlanmalıdır. İman ikrarını yapan ve itirafta bulunan kimse son nefesini vermeden hiçbir şekilde cenaze hazırlıklarına başlanmamalıdır.

Ölüm vuku bulunca cenaze için hazırlıklara başlanmalıdır. Goses halindeki kişi son nefesini verince ayakları kapıya bakacak şekilde konulmalı, elleri, ayakları ve çenesi bağlanmalı, elbiseleri çıkarılmalı, üzerine çarşaf örtülmeli ve çarşafın üzerine metal bir nesne konulmalıdır. Cenaze yıkama işlemine getirinceye kadar yalnız

bırakılmamalıdır. Cenaze işlerini halledecek özel havra mensuplarına haber verilmeli onlardan yardım talep edilmelidir. Cenazeyi yıkayacak olanlar, özel gasil hanelerde veya etrafı örtülü yüksekçe bir yere cenazeyi koyarak yıkama işlemine başlamalıdır. Yıkama boyunca yanında gereksiz konuşulmamalı ve dualar okuyarak yıkamaya devam edilmemelidir.

Yıkama maddi ve manevi arınmayı temsil ettiği için iki bölüm halinde icra edilir. İlk yıkama ılık bir su ile vücudun tamamının dualar eşliğinde yıkanıp maddi kirlilerden arındırılması ile gerçekleşir. İkinci yıkama ise ayinle ilgili arınmayı temsil eder. Yıkama işlemi, hijyenik anlamından öte bir durumdan başka bir duruma geçişi sembolik olarak göstermektedir. Tanrı'nın güzel yarattığı insanı ölümden sonra da en iyi muameleye tabi tutan Yahudiler, cenazeye göstermiş oldukları saygıdan dolayı ölmeden cenaze işlemlerine başlamamışlar ve bunun için kefen uygulamasını da yıkama esnasına bırakmışlardır.

Usulünce yıkanan ölü güzelce kurulandıktan sonra sade bir bez olan kefene sarılır daha sonra tabuta yerleştirilir. Tabuta yerleştirilen cenaze topraktan yaratılmış olan insanın yine toprakla buluşması için mezarlığa götürülür. Defin toprağa gömülerek gerçekleştirilir. Ruhun geleceği açısından cesede gösterilen özen kendini defin esnasında da göstermektedir. Sadakat ve şefkat göstergesi olarak ölüyü gömmek, yapılacak en önemli işlemdir. Cenazenin dışarıda bırakılması, mumyalanması, kremasyona tabii tutulması vb. farklı uygulamalar olsa da Yahudi anlayışında gömme büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Eski Ahid'in ifadesi ile defin zorunludur. Defnedilmeyen açıkta bırakılan ceset toprağı murdar ettiği için çevreyi kirlletmesine izin verilmemelidir.

Usulünce yıkanan, kefenlenen cenazenin defni konusunda acele edilmelidir. Yaygın defin uygulaması olarak aynı gün işlemler yapılmalıdır. Herhangi bir mazeret ve istisnai durum söz konusu olmadığı müddetçe define acele edilmeli ve zorunlu durumlar haricinde geciktirilmemelidir. Yahudilikte tabut uygulaması ise, içine konulacağı tabut metalden uzak, sade, gösterişsiz olmalı ve genellikle de ağaçtan olmalıdır. Tabut omuzlarda taşınmalı ve Tevrat'tan dualar okunarak defin yapılacağı yere kadar götürülmelidir.

Cenazenin yüzü doğu tarafına bakacak şekilde tabutla birlikte yerleştirilir ve üzeri toprakla kapatılır. Defin işlemi yer ve zamana göre değişiklik göstermiştir. Bazı

yerlerde tabutla defin yapılırken bazı yerlerde de tabutsuz defin yapılır. Mezarlıkta dualar eşliğinde herkes kürek yardımıyla mezara toprak atarlar. Bu işlemde en önemli husus ise küreğin elden ele değil yere bırakılması şeklinde başkasına verilmesidir.

Musevi inancının temel mitzvalarından olan cenazeye karşı yapılması gereken son görevlerin yerine getirilmesi ve defin törenine katılmak önemlidir. Tabutun üzerine siyah bir örtüye işlenmiş üzerine ‘Magen David (Koruyucu Davut)’ yazılı bir bez örtme âdeti vardır. Defin işlemi tamamlandıktan sonra cenaze yakınları cenazenin evine gelirler. Cenaze evine komşular ve akrabalar yas tutanların yemekleri için yemek getirirler. Cenaze sonrası evde yenen yemek hayat ve umudu simgeleyen genellikle yumurta, ekmek ve leblebi gibi yiyeceklerden oluşur. Avra da denilen cenaze evinde yenilen ilk yemek, cenaze sahibinin olmamalıdır.

Birinci derece akrabalarını kaybedenlerin definden sonra 7 gün, 30 gün, 1 yıl gibi süre zarfında yaz tutması zorunludur. Yas uygulaması Avelut, ilk yedi gün Şiva, 30 gün Şeloşim ve 1 yıllık uygulamaların her birinin farklı yas ritüelleri vardır. Önemli olan yas sürecinde kurallara uymak ve kendini paralamadan, aşırıya kaçmadan yasa uygun hareket ederek vakur içerisinde acıyı paylaşmak ve yaşamaktır. Yakınlarından biri ölmüş ve defin işlemi gerçekleşmemiş ise böyle kimseye 'Onen' sıfatı verilir. Definden sonra ‘Onen’ artık ‘Avel’ sıfatını alır.

Yahudiler ölenlerini çeşitli zamanlarda anmak için törenler yapar. Bu törenlerde genellikle kandil yakılır, oruç tutulur, dualar okunur. Özellikle, Kadiş ve Aşkava duası okumak, Azkara uygulaması icra etmek önemlidir. Bu uygulamalar ile anma gerçekleşmiş olur. Yas tutma, ölümden bir yıl sonra son bulur. Cenaze ve cenaze işlerine katılmak önemli bir görev olduğu için insanlar tanısın tanımasın cenazeye iştirak etmelidir. Bunu yapmayanların Tanrıya saygısızlık içinde olduğu düşünülür.

Kadınların cenazeye katılması ilk zamanlarda kısıtlanmışken sonraki zamanlarda bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Din adamları ve Koenler ise ölüm öncesi ve sonrasında yapılacak işlemlerden sorumludurlar. Daha sonra ölüye dokunmaları ve cenazeye iştirak etmeleri, mezarlığa gitmeleri ise yasak kısmına girdiği için buralardan uzak durmak zorundadırlar. İnsana verilen değer ölüye de verilmiştir. Cenazenin parçalanmasına, incelenmesine, otopsi yapılmasına kural gereği ilk dönem Yahudileri izin vermemiştir. Sonraki süreçte insanlığın faydasına olacak şekilde, hayat kurtarmak, olayları aydınlatmak, tıp alanında ilerleme sağlamak gibi sebeplerden dolayı otopsi yapmaya

izin verilmiştir. Bunun yanında ötenazi yapmayı, intiharı uygun bulmamışlar ve bunu yapanları da hoş karşılamamışlardır. Çünkü ‘Tanrı’nın verdiği canı Tanrı almalıdır’ inancı vardır.

Yahudi anlayışında mezarlık önemli bir yer kaplar. Mezarlığa çok farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bunlardan biri mezarlığı ‘Dirilerin Evi’ olarak görmeleridir. Mezarlıklar genellikle yokuş yerler ve toprağın mezarlık için en uygun olduğu yerlere yapılmıştır. Zaman içerisinde Kaya mezarlarına, toplu mezarlara ve aile mezarlığına rastlamak mümkündür. Eski mezarların, arkeolojik kazılar yapılması suretiyle incelendiğinde içerisinde süs ve giyim eşyaları barındırdığını görmekteyiz. Mezarlık kutsal bir yerdir. Mezarın kirlilik sebeplerinden dolayı mezarlığa giren kimselerin burada ve çıkışında yapmaları gereken uygulamalar vardır. Mesela çıkınca hemen eller yıkanmalı, mezarlık içerisinde yemek vs. yenmemeli, hayvan vb. otlatılmamalı, geçiş yeri olarak kullanılmamalıdır.

Mezarlıkta defin uygulaması insanların durumuna, statüsüne göre değişiklik arz etmektedir. Aynı aileden olanlar aile mezarlığına, başka dinden olanlar başka mezarlığa, dinden çıkanlar ve intihar edenler mezarlıkta duvara yakın yerlere, iyiler iyilerin yanına, kötüler de kötülerin yanına defnedilmek suretiyle ayrıma tabi tutulmaktadır. Mezarın yerinin belli olması için mezar taşı dikilir. Taşın üstüne ölenin adı, ölüm tarihi ve Yahudi sembolleri yazılır. Bu taş dikme uygulaması, ölümden 3 ay sonra yerine getirilir. Yahudilerin, yılın belli dönemlerinde kabir ziyareti yapmaları ve ölmüşleri için dua etmeleri yapılan yaygın ibadetlerdendir.

Yahudi anlayışında ölüm ve sonrası hakkında net bir şey yoktur. Tevhid dini olan Yahudilik zaman içerisinde tevhitten uzaklaşmış ve vehamete kapılmıştır. Kitaplarını tahrif etmişler ve bazı itikadi konularda Tevhid akidesinden uzaklaşmışlardır. Tevrat’ta Ahiret inancı ile alakalı olarak açık ifadelerin olmamasından dolayı da rahipler çeşitli cümleleri yorumlamıştır. Ahirete imanın Yahudiliğin esaslarından olduğuna karar vermişlerdir. Ölümün mahiyetinin tam olarak bilinemeyeceğini ama bu hayatın sonu da olmadığını başka bir hayata geçiş için köprü görevi üstlendiğini kabul etmişlerdir. Ölümle bedenin toprak olacağına, ruhun ise ruhlar âlemi Şeol’de yaşamaya devam edeceğine ve burada herkesin hayatta iken yapmış olduklarına göre muamele göreceklerine inanırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIKTAKİ CENAZE VE DEFİN

1.Hıristiyanlıkta Ölüm Anlayışı

Hıristiyanlık, 2 milyara yaklaşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık dinidir. Hıristiyanlık 3 büyük mezhepten ve bunlara bağlı çok sayıda alt mezhepten veya tarikattan meydana gelen çok çeşitli cemaatlerden oluşmaktadır. Hıristiyan inancı temel kaynaklardan hareketle İsa Mesih'in anlayışı üzerinde temellendirilmiştir. Hıristiyanlar geniş coğrafyalara yayıldığı için farklı kültür ve bölgelerde yapılan litürji* uygulamalarda farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Hıristiyan inancında ölüm anlayışı, kişinin Tanrı ile olan bağının belli bir süreliğine kesilmesi şeklinde anlaşılmıştır. İnsan hayattayken Tanrı ile sıkı bir bağ kurar. İnsanın, Tanrı ile olan bu ilişkisini ölüm bir müddet sekteye uğratar. Ölüm sadece bu dünyanın sonudur.¹⁹⁸

Ölüm doğal bir olgudur. Kişi doğar, yaşar ve ölür. Ölüm hadisesi herkesin muhakkak karşılaşacağı bir olaydır. Ayrıca ölümü Paskalya* gizemini paylaşmak olarak da görmektedirler. Böylece Mesih'in ölümünü paylaşan birinin, onun tekrar dirilişini de paylaşacağını düşünürler.¹⁹⁹

Ölüm, Tanrı tarafından yaratılan insanı önemli ve değerli kılan bir olaydır. Ölüm bu nedenle Hıristiyanlara ebedi ve ezeli varlığın Tanrı olduğunu hatırlatır.²⁰⁰

Hıristiyanlıkta ölüm, ruh ve bedenın çözülmesi birbirinden ayrılmasıdır. Beden yok olup çürüse de, ruh ölümsüz olacaktır. Beden yaratılış gereği ölümlüdür ama ruh ölümsüzdür.²⁰¹

Pavlus bu durumu şöyle açıklar; “İnsan bedeni ilk günahıtan dolayı ölümlüdür ama İsa'nın ruhu insanın içine girerse o kimse ölümden kurtulabilir, o kadar ki İsa'ya iman edenin bedeni de ölümden kurtulabilir.”²⁰²

* Litürji: Hıristiyanlıkta, halka açık dinî ibadetlerin nasıl yapılacağını belirleyen formlar bütünü. Bu formlara uygun olarak düzenlenmiş ayinlere de litürji denir. (Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 572.)

¹⁹⁸ Münir Yıldırım, *Yunanistan Ortodoks Kilisesi*, Andaç Yayınevi, Ankara, 2005, s. 106.

* Paskalya: Hıristiyanlıkta İsa'nın ölümünden diriliş anısına kutlanan Easter bayramına verilen bir diğer ad.(Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 575.)

¹⁹⁹ Çev. Leyla Alberti, *Hıristiyan İnancı, Kilise Babaları ve Belgelerine göre Açıklanan Hıristiyan Gerçekleri*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 19994, s. 368-369.

²⁰⁰ Türe, a.g.t. , s. 129.

²⁰¹ Ed. Tanju Gökçöl, “Hıristiyanlık , *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*,” Medya Ofset, İstanbul, 1999, s. 55.

Yahudi geleneğine bağlı olarak Hristiyanlıkta da ölümlerin dirilmesine iman vardır. Kutsal Kitapta ölümlerin dirilmesiyle alakalı bilgiler mevcuttur.²⁰³ Bu durum Resullerin İşlerinde şöyle geçer; “Allah'ın ölümleri kıyam ettirmesi niçin sizce inanılmaz şey sayılıyor?”²⁰⁴

Günah ve ölüm arasında bir ilişki vardır. Bu ilişki Hristiyanlığın ayrılmaz bir çıkış noktasıdır.²⁰⁵ Ölüm, Tanrı'nın büyük bir sabahı ve karanlıktan aydınlığa kavuşması anlamındadır. Ölümden sonrası ise ölümlle başlayacak hayat olarak değerlendirilir.²⁰⁶ Hristiyanlıkta ölüm düşüncesi, doğrudan ilk insan çiftinin işlediği günahın sonucuyla alakalandırılmıştır. Buna göre ölmek günahlara kefarettir, kabir ise günahın bedelini temsil etmektedir.²⁰⁷

Hristiyanlığın en önemli iki sakramenti* vaftiz ve komünyon* ayinidir. Vaftiz ölüp, İsa da yeniden doğuşu, komünyon ise Tanrı ile birleşmeyi temsil eder.²⁰⁸

Ölüm, inananlar için uyku hali olarak tasvir edilmiştir.²⁰⁹ Hristiyanlığa yepyeni bir anlayış kazandıran Saint Jean Paul ölümü, hayata yeniden davet edilmeden önce geçen bir uyku olarak değerlendirir. Vücudun ölümden sonra ne olacağı sorusuna: “Bir mezara gömülüp orada bozularak toprak ve toz olur ve mezarlıkta tekrar dirilmeyi bekler” diye cevap verirler.²¹⁰

Hristiyanlıkta ölüm, insanın ruhunu, canını ve iç varlığını İsa'ya vermesidir. Hz. İsa'nın dirilmesi insanoğlunun da diriltileceğini gösterir ve böylece ölüm hayatın sonu değil yeni bir hayata açılan kapı vazifesi görecektir.²¹¹

Ölümler, bozulmayan bir taç²¹² taşır ve taht üzerinde oturur, orada hiçbir iş yapmadan istirahat ederler ve Hz. İsa'nın düğün ziyafetine katılırlar. Güzel işler yapanlar en büyük mükâfat olarak Tanrının cemalini müşahade etmeye hak

²⁰² Romalılara Mektup, 8:9-11.

²⁰³ Matta, 22/31; Markos, 12-26.

²⁰⁴ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 585.

²⁰⁵ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDV Yayınları, Ankara, 2011, s. 93.

²⁰⁶ Orhan Ateş, *Misyonerler ve Ermeniler*, Ümit Ofset Matbaa, Ankara, 2003, s. 48.

²⁰⁷ Demirci, “Kabir”, s. 34.

* Sakrament: Hristiyan geleneğinde temel ibadetler.(Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 577.)

* Komünyon: Hristiyanlıkta ekmek ve şarap ayini.(Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 571.)

²⁰⁸ Gürkan, “Ölüm”, s. 32-34.

²⁰⁹ Yuhanna, 11/13.

²¹⁰ Toprak, a.g.e. , s. 65-66.

²¹¹ Tekvin, II, 16-17.

²¹² Petrus, 5/4.

kazanacaklardır.²¹³ Ölümler Tanrıdan çok uzak ve başka oldukları halde yine Tanrıya benzerler ve ilahi tabiata hissedar olurlar ve O'nun nezdinde ebediyen hükümdar olarak kalırlar.²¹⁴

Hristiyan anlayışında Lent* döneminin başladığı günde dindar kişiler alınlarına ölümden kaçış olmadığını hatırlatmak için ve işlemiş oldukları kötü eylemlerden duydukları pişmanlığı sembolize etmek için kül sürme ritüeli vardır. Bu işleme “Kül Çarşambası” ismi verilir.²¹⁵

1.1. Ölüm Öncesi ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Son Yağlama

Hristiyanlar doğumdan sonra ilk yağlamaya, hastalandıklarında ve ölüm sırasında son yağlama ritüelinin gerektiğine inanmaktadırlar.²¹⁶ Hastalandıklarında ve ölüme yaklaştığını hissettikleri kimseler için *Onction* denilen yağ sürme sakramentine başvurulur. Bu sakramenti yapmaktaki amaçları hastanın veya ölmek üzere olan kişinin küçük günahlarının affına, ölüm döşeğindeki hastanın iyileşmesine ve vadesi yetmemişse sıhhatine tekrar kavuşmasıdır. Son yağlama, hastanın yalnız olmadığını, Tanrının huzuruna varana dek kendisi ile beraber olduğunu ve günahların affolunduğunu simgeler.²¹⁷

Hristiyan inancında, son yağlamaya önem verildiği için, Hristiyanlar ilk zamanlarda doktora gidip tedavi olmayı kabul etmemişlerdir. Hastalıklarına Hz. İsa'nın şifa dağıtacağı inancı bugün dahi çoğu yerde devam ettirmektedir.²¹⁸ Tevrat'ta bu sakramenti kral ve rahiplerin yapacağı, kıyamete yakın gelecek olanın da kurtarıcı olarak yağlanmış (Mesih) olacağı belirtilir.²¹⁹

Yeni Ahitte ise; "İçinizden biri hasta mıdır? Kilisenin ihtiyarlarını çağırsın ve onu Rabbin ismi ile yağla mesh ederek üzerine dua etsinler ve iman duası hastayı

²¹³ Matta, 5/8.

²¹⁴ Yuhanna, 3/2.

* Lent: Hristiyanlıkta Paskalya döneminde, 40 gün boyunca hayvansal gıdaları yememek kaydı ile tutulan oruçtur. (Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 572.)

²¹⁵ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 488.

²¹⁶ Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 78.

²¹⁷ Atasagun, *Dinler Tarihi*, s. 258.

²¹⁸ Cilacı, *İlahi Dinlerde Cennet İnancı*, s. 405.

²¹⁹ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, s. 78.

kurtaracak ve Rab onu kaldıracaktır ve günahlar işlemişse kendisine bağışlanacaktır"²²⁰ diye geçmektedir.

Takdis edilen yağın şifa vermesi, günahların bağışlanması, rahat bir ölüm için hastalara ve yaşlılara sürülmesi işlemi, kilise görevlileri ve papazların görevidir. Bu görev hastanın üzerine elini koyarak hasta için dua edilmesi ve daha sonra kutsanmış yağ sürülmesi ile icra edilir. Günah itirafıyla elde edilemeyen günahların bağışlanması ve ebedi hayata hazırlık gibi amacı da olduğu için bu sakramente başvururlar.²²¹ Hasta yatağında veya ameliyat masasında yatanlara bu yağdan sürülür. Rahip bu işlemi yaparken hastanın beş duyu organına haç şeklinde okunmuş yağ sürmektedir.²²²

Hastalara şifa verme ve iyileştirme görevi bizzat havarilere verilmiştir. İncil'de havarilerin hastaları iyileştirmeleri; "İsa on iki öğrencisini yanına çağırdı, murdar ruhları çıkarmak her çeşit hastalığı iyi etmek kudretini onlara verdi" diyerek bu işlemi yapacak olanların havariler* olduğunu bildirmiştir.²²³ Yine aynı şekilde Yeni Ahitte İsa'nın, insanları tedavi edişi ve bu geleneği havarilere devredişine kadar götürülmektedir.²²⁴

Hristiyanlar ölüm döşegindeki insana ve ağır hasta olan kimselere bazı ritüellerin uygulanması gerektiğine inanırlar. Bu ritüellerin yapılma amacı maddi ve manevi destek olduğu anlayışıyla bağdaştırılır.²²⁵ Hristiyanlar ilk zamanlarda ibadet uygulamalarında Yahudi geleneğine bağlı kalmışlardır. Ölmek üzere olan kişiye son yağlama yapılır ki bu bir nevi kutsamadır. Daha sonraları ise diğer merasimlerde olduğu gibi cenaze merasimlerine de yeni unsurlar eklemişlerdir.²²⁶

Hasta yağlama görevini sadece piskoposlar ve rahipler yapar.²²⁷ Hasta ve ölüm döşegindeki insan için kiliseden çağrılan görevli eve veya hastaneye gelir. Kutsanmış olan yağ hastanın sürülmesi gereken yerlerine sürer. Yağ sürme sırasında rahip şu şekilde dua ederek işlemi gerçekleştirir, "Bu kutsal yağlama ve kendisinin en yüce

²²⁰ Yakup'un Mektubu, V/14-15.

²²¹ Küçük, vd. , *Dinler Tarihi*, s. 117.

²²² Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 254.

* Havariler: Hz. İsa'nın, kendisine yardımcı olmak üzere seçtiği on iki kişiden her biri için kullanılan tabir. (Bilgi için bkz: Kaya, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 240.)

²²³ Matta, 10/15.

²²⁴ Markos, 6/7-13; Yakup'un Mektubu, 5/14.

²²⁵ Türe, *a.g.t.* , s. 132.

²²⁶ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 138.

²²⁷ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", DİA, İstanbul, 1998, c. 17, s. 350.

merhameti ile Tanrı ellerinle, gözlerinle, kulaklarınla işlemiş olduğun tüm günahlarını bağışlasın."²²⁸

Rahip hastaya yağı sürerken *salb (haç) yerlerine* sürmeye önem verir.²²⁹ Çünkü haç Hristiyanlara ait önemli bir semboldür. Bu sembol, Hristiyanlara insanın çarmıhta çektiği acıları ve ölümü hatırlatır. Bunu hatırlamak ve yâd etmek için Hristiyanlar (Protestanlar hariç) haç sembolünü kiliselerinde yol kavşaklarında önemli yerlerde üzerlerinde ve mezarlarında bulundururlar.²³⁰

Hristiyanlık tarihinde yedi adet kutsama ayini vardır. Bunlardan bir tanesi de ölmek üzere olan kimselere kutsal yağdan sürmektir. Bu ayinlerin yapılmasındaki amaç ise kişinin Hristiyanca bir hayat yaşamasını sağlamaktır.²³¹ Hastada takdis edici lütuf arttırılır. Küçük ve büyük günahlar affedilir, günahların geçici cezaları kaldırılır ve ruh güçlendirildiğinden şeytana uyulmasının ve şeytanın da onu alt etmesinin önüne geçilmiş olur.²³²

Hristiyan yaşamında vaftiz, asli günahın; günah itirafı, büyük günahların; son yağlama ise, küçük günahların bağışlanması için yapılan uygulamalardır. Son yağlama evde, hastanede veya kilisede yapılabilir. Uygulamanın *evharist* ile birleştirilmesine dikkat edilir. Yağlanacak kişi tek veya toplu bir hasta grubu olabilir.²³³

Katoliklerde başta sadece ölüm anındaki hastaya uygulanan son yağlama daha sonraları hasta olan tüm kişilere uygulanır hale gelmiştir. Yağlama işleminden sonra hasta iyileşmez ise veya hastalığı ağırlaşır ise yağlama tekrarlanabilir. Yapılan uygulamanın önemini kavrayabilecek erişkinlikteyse çocuklara da uygulanabilir. İşlemi yapacak olanın dikkat etmesi gereken hastanın ölmüş olmamasıdır, ölmüş kişi mesh edilmemelidir. Yapılan işlem neticesinde hastanın iyileşip sağlığına kavuşması önemli değildir. Buradaki asıl gaye hastanın ruhunun hafiflemesidir.²³⁴

Ortodoks inancında yağlama Katoliklerden farklı olarak genç, yaşlı her insana uygulanabilir. Yağlama, şifa vermek, huzura kavuşturmak ve özgürleştirmek amacıyla tek veya tek sayıların katları adedince rahip tarafından uygulanır.²³⁵

²²⁸ Tarakçı, *a.g.e.* , s. 221.

²²⁹ Cilacı, *Genel Hatlarıyla Dinler Tarihi*, s. 194.

²³⁰ Tümer- Küçük, *a.g.e.* , s. 58.

²³¹ Challenge, *a.g.e.* , s. 88.

²³² Tarakçı, *a.g.e.* , s. 218.

²³³ Tarakçı, *a.g.e.* ,s. 221-222.

²³⁴ Alberti, *a.g.e.* , s. 352-353.

²³⁵ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 141.

Ortodokslarda, yağlamadan sonra hastanın iyileşmesi olağanüstü bir şey değildir. Hasta Tanrı'nın gücü sayesinde sağlığına kavuşmuştur. Hastaları iyileştirme yetki veya gücünü rahip, İsa'dan almıştır. Yağlamadan önce günah itirafı yaptırılıp tevbe ettirilir, akabinde dualar eşliğinde kutsanmış olan zeytinyağı hastanın alnına, burun deliklerine, çenesine, dudaklarına, göğsüne ve elin her iki tarafına toplamda 10 kez uygulanır devamında yine yağlama duaları okunur ve hastaya komünyonu verilir.²³⁶

Ortodoks inancında yağ ile mesh etme, herhangi bir hastalık durumunda kişilere şifa vermek ve iyileştirmek için yapılır. Yapılan işlem sırasında hasta olan kişi hayatını kaybederse bu durumda Tanrı'nın hasta için başka bir düşüncesi olduğu kabul edilir.

Protestanlıkta ise yağlama Ortodoks ve Katolikler de olduğu gibi son yağlama sakrament olarak kabul edilmez. Bunun bir sakrament olabilmesi için İsa tarafından tesis edilmesi gerekir, ancak böyle bir uygulamaya rastlanmamaktadır.²³⁷ Grek Ortodoks kiliselerinde bu ayine *euchelaion* (dualı yağ) adı verilir.²³⁸ Katolikler *mass* dedikleri ekmek şarap ayinini her gün, Ortodokslar pazar günü, Protestanlar ise yılın bazı dönemlerinde yaparlar.²³⁹ Mesih'in Passionu ve dirilişinin hatırasına yapılan yağlamadan maksat toplumdaki bu ve benzeri duyguları güçlendirmek ve ölüm güçlüklerine karşı yapılan mücadeleyi kutsamaktır. Son yağlama zaman içerisinde değişime uğramış ve ilk manası olarak iyileştirme fonksiyonundan uzaklaşmıştır.²⁴⁰

Roma Katoliklerin'de ise son yağlama ölümü kaçınılmaz olan kişilere uygulanır. Uygulama esnasında toplu ve özel ayinlerle dualar eşliğinde hastaya yağ sürülür.

Yağ ile meshetme, *Evharistiya* ile doğrudan alakalıdır.²⁴¹ *Evharistiya*, çarmıha gerilmeden önce İsa'nın havarileri ile yediği son akşam yemeğinin hatırasına kutlanan bir şükran ve teşekkür ibadetidir. *Evharistiya*, pazar günü İsa Mesih'in yaşamının, ölümünün ve dirilişinin anısına kilisede yapılan bir ayindir. İncillerden edilen bilgilerde son akşam yemeğinde İsa, ekmeği bölmüş parçalamış ve “bu benim etimdir” diyerek havarilere vermiştir, sonra bir kâse içindeki şarap için “bu benim kanımdır” diyerek onlara içirmiştir. Pavlus bu olayın yorumunu yapmış, kilisede onu ayin haline

²³⁶ Türe, *a.g.t.*, s. 136.

²³⁷ Türe, *a.g.t.*, s. 135-137.

²³⁸ Aydın, “Hristiyanlık”, DİA, s. 350-364.

²³⁹ Kürşat Demirci, “Hristiyanlık”, DİA, İstanbul, 1998, c. 17, s. 349.

²⁴⁰ Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, Ay Işığı Kitapları, İstanbul, 2003, s. 182.

²⁴¹ Türe, *a.g.t.*, s. 135

getirmiştir. İlk zamanlarda senede bir defa yapılan bu *sakrament* daha sonraları her hafta icra edilmiştir.²⁴²

Bugünkü kiliselerde yapılan *Evharistiya* ayinin de verilen ekmek ve şarap kurban olarak nitelendirilir.²⁴³ Bu ayine *komünyon* ayini veya Şükran ayini de denir. Bugün kiliselerde bu ayin yapılırken küçük para şeklinde imal edilmiş bisküviler dağıtılmakta, Rahipler bu bisküvileri cemaatin ağzına vermektedir. Bu bütünleşmeyi bazı Hristiyan mezhepleri sembolik olarak kabul eder. Bazıları da gerçek olduğuna inanır.²⁴⁴

Evharistiyada başka bir husus da ekmeğe maya katılmamasıdır. Vaftizle birlikte en önemli sakramentten biri olan evharistiya ayininde Ortodokslardan farklı olarak ekmeğe maya katılmaz. Yine Ortodokslardan farklı olarak bu ayin Katolik kilisesinde her gün yapılır.²⁴⁵

Evharistiya ayini kutsal günlerde ve bütün törenlerde icra edilir. Bu ayinde Hristiyanlarca Hz İsa'nın ölümünün sürekliliğinin canlandırılması esas noktadır. Bu ayinler, Rahiplerin belli bir sıra ile her ayinin anlam ve önemine göre farklı elbiseleri giydiği, korolu, müzikli ve enstrümanlı ayinlerdir.²⁴⁶

Yağlama ve meshetmede kullanılacak yağın, perşembe günü kilisede evharistiya ayininde kutsanması gerekir. Ritüel sırasında dualar okunur ve hastaya komünyon verilip, hasta kutsanır. Hastanın almış olduğu bu son komünyon, Latince'de yol azığı anlamında *viaticum* olarak adlandırılır.

Ölen Kişiye Yapılacak Uygulamalar

Ölmek üzere olan Mesih'e iman etmiş birinin yanında yakınları olarak bilinci açıksa, kutsal kitaptan Mesih'in dirilişi ve müjdenin sonsuz yaşam ile ilgili bölümleri okunur. Hastanın bilinci açık değilse veya okuyanı duymuyorsa bile yanında kulağına doğru hafif eğilerek okumak tavsiye edilir. Ölüm döşeginde olan birisinin bu durumdayken sağlığında devamlı gittiği bir kilise varsa rahibi çağrılıp böyle bir durumda kendisinden yardımcı olması istenilir. Eğer yakın çevrede böyle bir rahip yok ise *Extreme Unction* denilen birçok rahip bu durumda mezhep farkı gözetmeden

²⁴² Küçük, vd. , *a.g.e.* , s. 415.

²⁴³ Küçük-Tümer, *a.g.e.* , s. 159.

²⁴⁴ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 253.

²⁴⁵ Mahmut Aydın, "Hristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2016, s. 109.

²⁴⁶ Günay Tümer, "Ayin", DİA, İstanbul, 1991, c.4, s. 248-250.

çağrılan yardıma gelecektir.²⁴⁷ Hastanın son zamanlarında yapılacak dua ile hastanın rahat bir şekilde ruhunu teslim etmesi hedeflenir. Ölüm döşeğindeki hasta son nefesini verince ona yapılacak muameleler başlar.

1.2. Defin Yöntemi

Ölen kişinin defni konusunda Hristiyanlar acele etmezler ve cenazeyi hemen gömmezler. Ölümün mahiyetinin tam olarak anlaşılması yas ve matemın yerine getirilmesi defindeki yerel yönetimlerin prosedürlerinin halledilmesi ve uzaktan gelecek akrabaların cenazeye yetişebilmelerine imkân sağlamak için cenazenin bir haftaya kadar bekletilmesinde sakınca yoktur. Bu süre içerisinde ölünün üzerine bir haç konulur ve İncil'den bölümler okunur. Cenazelere yapılan muameleler noktasında mezhep farkı oldukça önemlidir. Her mezhebin kendi inancına, anlayışına ve kültürüne göre farklı uygulamaları vardır. Öyle ki her mezhep müntesibi olan cenazeyi, geleneklerine göre defneder ve başka mezheplerin mezarlıklarına gömülmesine izin vermezler.²⁴⁸

Ölmekte olan kişi yakınlarını yanına çağırır ve onlarla helalleşir. Ölüm vukuu bulunca genellikle yaşlı bir kadın ölünün gözlerini kapatır çenesini ellerini ve ayaklarını bağlayarak yıkama işlemine kadar böylece bekler. Daha sonra yıkanınca sert keten bir beze sarıldıktan sonra şehir dışında kayalara oyulmuş basit bir mekâna defnedilir.²⁴⁹

İsa'nın gömülmesi ile ilgili olarak Yeni Ahitten anlaşıldığına göre İsa yıkandıktan sonra temiz keten bir beze sarılmış ve kayaya oyulmuş mezara konulduktan sonra mezarın girişi büyük bir taşla kapatılmıştır.²⁵⁰ Buradan anlaşılmaktadır ki Hristiyan mezar anlayışında kaya mezarları büyük bir öneme sahiptir.

Ölü ve ölüye yapılacak muameleler, her inanç grubunda önem arz ettiği gibi Hristiyanlık inancında da öneme haizdir. Cenaze ile ilgili ritüeller Hristiyan inanç ve uygulamaları ile alakalıdır. Ölüm, yaşayan insanlar tarafından gözlemlenebilir bir olgudur. Ölüm ve sonrasına dair tecrübe, insan için biriciktir. Bireyin bu tecrübesinde inanç ve kabulleri süreci yönlendiren ve etkileyen bir durumdur.²⁵¹

Hristiyan inancına göre insanın yaratılışı topraktan gelen beden ve Tanrı'dan gelen ruhun birleşmesi esasına dayanır. İnsan, dünyaya gelmesiyle bu kutsallığı

²⁴⁷ <https://www.HristiyanTurk.com/forums/topic/oelueler/>, (24.04.2019).

²⁴⁸ Gökçöl, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, "Hristiyanlık", c.2, s. 98-100.

²⁴⁹ Rasullerin İşleri, 9/37; Markos, 15/16; Yuhanna, 11/44.

²⁵⁰ Markos 15/42-47; Luka 23/50-56; Yuhanna 19/38-42.

²⁵¹ Canan Seyfeli, "Ermeni Kilisesi'nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2014, s. 104-105.

kaybetmiştir. Bu hayattan kurtuluş İsa Mesih ve kilise ile mümkündür. Bu kurtuluş inancına sahip olmak, Hristiyanları ölüme uyku, mezara dinlenme yeri, cenaze törenlerine uğurlama gibi yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Böylece cenaze töreni ölümsüz olan ruhun yeryüzünden göklere uğurlanması, topraktan gelen bedenin yine kutsal kabul ederek toprağa gömülmesi anlayışını ortaya çıkarmıştır.²⁵²

Yapılan uygulamalar yere, zamana ve kültüre göre farklılıklar arz eder. Bunlardan bazıları şunlardır: arındırıcı ateş, aziz ve şehitlerin mezarlarında uygulanan evharistiya ve ölümlerin ardından dua okumak.

Arındırıcı ateş fikri Katolik kilisesinde ön plana çıkmaktadır. Bu fikri VI. yüzyılda *Papa Grigori* (590-604) açıklamış ve fikir 1439 yılında, *Floransa Konsili*’nde kanunlaşmıştır.²⁵³ Cenazenin temel anlamı, imanla ölmüş birinin ruhunu, sevinçle *Göksel Kilise*’ye uğurlama, oraya kabulü için de Tanrıya dua etmekten geçer.²⁵⁴

Hristiyanlıkta *Yehova Şahitleri*, herhangi bir şekilde cenazeyi defnetmek için tören yapmazlar. Kendilerine has ölü kaldırma kuralları yoktur. Gömülmeyi, denize atılmayı ve yakılmayı kabul ederler. Kilisenin ve mensuplarının icra ettiği cenaze törenlerini kabul etmezler ve buna karşı çıkarlar.²⁵⁵

Cenaze töreninde okunan ayetler ve bölümler genel olarak ölü için değildir. Bundaki maksat cenaze törenine katılanlara ölümün bir son olmadığı, kesinlikle ümitsizliğe düşülmemesi gerektiğini ve dirilişin yeniden gerçekleşeceğini hatırlatır. Bu hadiseden herkesin ders çıkarması arzulanır. Ölüm olayını tohumun toprağa düşmesine benzeterek, ölen kişinin de yeni yaşamına doğru filizlenme süreci içerisine gireceği düşünülmüştür. Ölümün bir son değil göklerde yeni bir başlangıç olduğu düşünülmelidir.²⁵⁶

Cenazenin yıkama işlemi uygun bir yerde yapılır, yıkama işleminden sonra cenaze yakınının isteği üzerine ölüye ceset gömleği (kefen) ya da günlük kıyafetleri giydirir. Ölen kimse genç bir kız ise gelinlik, erkek ise smokin giydirilebilir. Cenazenin yıkanması esnasında saçların taranması, tırnakların kesilmesi, tıraş edilmesi veya makyaj yapılması gibi uygulamalar değişkenlik gösterir. Genel uygulama cenazenin

²⁵² Seyfeli, *a.g.m.* , s. 116.

²⁵³ Seyfeli, *a.g.m.* , ss. 107-117.

²⁵⁴ Seyfeli, *a.g.m.* , s. 117.

²⁵⁵ Mustafa Ünal, “Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan hayatına Etkileri Sempozyumu”, *İngiltere’de Ölüm İnançları ve Ölü Kaldırma Adet ve Kuralları*, İstanbul, 1998, s. 458.

²⁵⁶ <http://www.uzmantv.com/uzman/peder-zaven-ishak-bicakci#>, (15.05.2019).

herhangi bir şey yapılmadan tabuta yerleştirilmesidir. Tabuta yerleştirilmeden önce de usule uygun yıkanmalıdır. Cenaze genel olarak evinden kiliseye, gerçek evine getirilir. Burada özel ayrılmış yıkama yerinde yıkanır, kefenlenir ve tabuta konulur daha sonra dualar eşliğinde kilisenin salonuna götürülür. Burada da ilahiler okunur ve dua edilir. Genellikle tabutun üstü kapalıdır. Sadece önemli kişilerin cenaze töreninde tabutun üstü açık olabilir.²⁵⁷

Ölünün yıkanıp kefenlenip koyulduğu tabut Hristiyan düşüncesinde Nuh'un gemisi gibi algılanır ve böylece Tanrı'nın krallığına doğru çıkmış olduğu yolculuktur. Hijyen ve sağlık açısından uygun olduğu için ölü tabut ile defnedilir. Bundaki amaç tabutsuz bir definde cenazenin çürümesi ile birlikte vücuttan çıkan sıvıların su kaynaklarına sızma riskini önlemektir. Tabut ile defin bu olumsuz durumları engellediği için tercih edilmektedir.

Genel olarak tabutta kullanılan malzeme ahşaptır. Ahşap organik olduğu için zamanla çürüyüp yok olacak, cesedin toprağa dönüşmesi daha kolay olacaktır. Bu sebeplerden dolayı Hristiyanlar tabutun demir, çelik vb. maddelerden yapılmasını uygun görmezler.²⁵⁸

Hristiyanlar cenaze törenlerinde, kilisede ve mezarlıkta ilahi söylemeye büyük önem verirler. Bu ilahilerden bazıları şu şekildedir: "Üyelerimizden birinin aramızdan ayrılışı ile" diye başlarken, bir diğeri "Ey havarilerin lordu, efendisi, onlar senin yüce merhametine güvenerek öldüler ve yine senin merhametin ve şefkatinle günahlarından arınacaklar...", bir başkası "En sonunda gelecek, ölene yeniden can verecek olan yüce kurtarıcımız kutsal İsa..." diye başlamaktadır.

Cenaze törenlerinde *piskoposlar*, *liturji* ve *massdan* farklı olarak "miter" adını verdikleri bir başlık giyerler.²⁵⁹ Ayinde kilise görevlilerinin giydiği kıyafetten hareketle eğer ölen bir din adamı (Piskopos, Patrik, Kardinal) ise, *mitre* (başındaki taç, şapka) ile defnedilir. Aynı şekilde rahibelik yemini etmiş olanlar ise *monastik* kıyafetleri ile toprağa defnedilirler.²⁶⁰

Ölü, tabuta elleri beden ile hac oluşturacak şekilde göbeğin üzerinde birleştirilerek yerleştirilir. Tabut, kilise veya cenaze evinde ziyaret edilebilir ve bu sayede hem onu

²⁵⁷ <https://www.hristiyanform.com/forums/search/cenaze/>, (15.05.2019).

²⁵⁸ www.hristiyanform.com/forum/Show, (15.05.2019).

²⁵⁹ Aydın, "Hristiyanlık", s. 353.

²⁶⁰ www.hristiyanform.com/forum/Show, (15.05.2019).

görme imkânı olur hem de haç çıkararak dua edilir. Tabut evden veya kiliseden mezarlığa taşınırken omuzda taşınmaksızın yarlarda bulunan dört adet tutma yerlerinden tutularak veya araç yardımıyla din adamının nezaretinde mezarlığa taşınır. Mezarlıkta da yine dualar eşliğinde tabut, ölünün başı Kudüs'e bakacak şekilde mezara yerleştirilir. Yerleştirme işleminden önce bazı yerlerde rahipler tabutun üzerine kutsal su serper ve mezara da aynı şekilde kutsama yapar. Bunda ki amaç ise kişinin vaftizini dolayısıyla eski günahlı yaşamına ölüşünü ve yeniden doğuşunu, ölümü alt edişini, ölümü yenişini simgeler. Taşıma işlemi genellikle erkekler tarafından yapılır, kadınlar taşıma işlemine katılmazlar. Tabutun konulması esnasında veya konulduktan sonra defin görevlisi olan kimse orada bulunanlara, ailesine ölünün iyi, güzel taraflarını yâd eden bir konuşma yapar.²⁶¹

Ortodoks kilisesinde cenaze törenleri doğu kilise geleneklerinden etkilenmiştir. Yapılan uygulamalar ölenin statüsüne göre beş farklı törenden oluşur. Bunlar; ruhban olmayanlar, çocuklar, keşişler, pederler ve paskalya haftası yapılan törenlerdir.

Ölüm gerçekleşince ruha özel *Birinci Pandikidu* ayini yapılır. Bu ayinden sonra cenaze yıkanır ve cenaze için giydirilir. Batı kilise geleneklerinden farklı olarak tabut tören boyunca açık tutulur ve gelen gidenlerin görmesi için imkân sağlanır, farklı bir bakışla ölüm bir yenilgi ve son olmadığı için cenaze töreni esnasında *Alleluya** özel cenaze ayetleri okunur.

Cenazeye katılanlar ölüye son veda niteliğinde yanından geçerek onu son olarak öperler ve bunu gerçekleştirirken de koro halinde matem tutup, ilahi okuyup, sevgilerini belli etmeye çalışırlar. Cenaze defin konusunda da farklılıklar vardır. Tabuta dört çivi çakarlar yüzü doğu yönüne çevrilir ve hac dikilecekse mezara bu başucuna değil ayakucuna dikilir. Cenaze için yerel yönetimler izin vermediği sürece de yakma işlemi uygulanmaz.²⁶² Bazı yerlerde papazlar mezar ve toprağı kutsama işlemini uygulayarak üzerine toprak serper ve "Rabbimizin ikinci gelişine kadar bekle" der.²⁶³

Bugünkü Hristiyanlığa göre ölüm halindeki kişinin etrafına yakınları toplanır çağrılan rahip ağzına *viaticum* (aşa-i rabbani, Hz. İsa'nın son akşam yemeğini sembolize

²⁶¹ Gökçöl, "Hristiyanlık" *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, s. 98-99.

* Alleluya: "Hamd Olsun" anlamına gelen ve ayinlerde kullanılan İbranice söz

²⁶² <https://www.hristiyanitirki.com/forums/search/cenaze/>, (16.05.2019).

²⁶³ Ünal, *a.g.m.*, s. 483.

eden son lokma) koyar ve istavroz çıkarttırarak şahsı son defa takdis ettikten sonra *Extreme Unction* adı verilen el ve ayakların yağ ile mesh edilmesi işlemini yapar.²⁶⁴

Kilisenin salonuna getirilen cenaze burada yüksekçe bir yere konur. İlahiler ve İncil'den bölümler okunur, cenaze için dua edilir. Cenazeye katılanlara kutsal kitaptan ölüm hakkında gerekli mesajlar verilir, ümitsizliğe düşülmemesi, ölümün bir son olmadığı ve İsa Mesih'in gelip, Allah'a ve kendisine iman edenleri kendi krallığı olan cennette toplayacağını bildirir. Dirilişin var olduğunu hatırlatır. Dualar okunur ve yine dualar eşliğinde de buradaki törenden sonra tabutun yanlarında bulunan dört bir taraftan tutarak veya mezarlığın uzak olduğu yerlerde bir araca konularak mezarlığa götürülür.²⁶⁵ Bazı uygulamalarda tabut taşınırken bir sopanın ucunda hac taşınarak cenazenin önünde eşlik edilir. Bu durum ölenin Rabbe yürüdüğünü göstermek için yapılır. Taşınan hac ölen kimsenin Mesih inancına sahip biri olduğunun göstergesidir.²⁶⁶

Kremasyon Uygulaması

Hristiyan inancında ölünün yakılması yani kremasyon yasak değildir ve yaygın olan bir gelenektir. Genel uygulama tabutla defindir ancak ölenin vasiyeti veya cenaze yakınlarının talebi varsa ceset yakılabilir. Cesetler *krematoryum* denen özel bir yerde yakılır. Yakma işleminden önce dinsel bir törenin yapılması da şarttır. Buna göre yakılan kişinin külleri bir kaptan saklanabilir veya havaya serpilebilir.²⁶⁷

Katolikler ilk zamanlarda kremasyonu yasaklamış daha sonra ise kilise yasak olmadığını ifade etmiştir. Kremasyon işlemi, Ortodoks kilisesinde de yasaklanmamış ve günümüzde de devam etmektedir. Kremasyon işleminin en yaygın yapıldığı mezhep ise Protestanlıktır. Yaygın bir şekilde halen uygulanmaktadır. Ülkemizde ikamet eden Hristiyan inancına sahip bir vatandaş yerel yönetimden öldükten sonra yakılma isteğinde bulunsa bu isteği yerine getirilmez. Çünkü Türkiye'de yakma işlemine ayrılmış özel bir alan yoktur.²⁶⁸

Mumyalama

Hristiyan dünyasında nadiren de olsa farklı kültür ve coğrafyalarda mumyalama uygulaması yapılmaktadır. Genellikle İngilizler bu usulle cenazelerini koruma altına alırlar. Bununla alakalı olarak da kanunlarında birtakım şartlar ileri sürmüşlerdir.

²⁶⁴ Şener, “Cenaze”, s. 354.

²⁶⁵ <http://www.uzmantv.com/uzman/peder-zaven-ishak-bicakci#>, (16.05.2019).

²⁶⁶ <https://www.hristiyanitirki.com/forums/search/cenaze/>, (16.05.2019).

²⁶⁷ Gökçöl, “Hristiyanlık” *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, s. 100.

²⁶⁸ Türe, *a.g.t.*, s. 139.

Mumyalama işleminde resmi prosedürün yerine getirilmesi ve kaliteli malzemelerin kullanılması çok önemlidir. Bunun yanında vücut organlarından her birinin nasıl çıkarılıp muhafaza edileceği ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.²⁶⁹

Ötenazi

Hristiyanlık, acı çeken hastanın uyutulması yolu ile ölümünün gerçekleşmesini kesinlikle reddeder. Bu uygulama Kutsal Kitaba aykırıdır ve çok günahtır. Can alıp can vermek ancak Tanrıya mahsustur. Katolik kilisesi 1983 yılında yapmış olduğu *kanonik** değişiklikle kendi canına kıyan kimsenin cenazesini daha önceleri izin vermediği dini törenle defin işine izin vermiştir.²⁷⁰

1.3 Yas ve Anma Uygulamaları

Yas ve Matem

Hristiyanlar ölmüş kimselerin ardından onları yâd etmek ve dua etmek için yas tutarlar. Yas dönemi cenazenin defin işleminden sonra başlar ve genelde bir perhiz şeklinde gerçekleşir. Perhiz ruhun bedeni terk ettiğine inanılan kırkıncı gün son bulur.²⁷¹ Cenazenin mezara konulmasının ardından birinci, sekizinci ve kırkıncı günlerde dualar okunur. Durumu iyi olanlar fakirlere sadaka ve yemek verir. Genç yaşta ölenler için kurban takdim edilir. Bundaki amaç ise ölenlerin rahata kavuşmasıdır.²⁷² Cenaze yakınları ve komşuları aileye yemek getirirler ve onların yalnız kalmamalarına dikkat ederler. Komşular üzüntülerini bildirmek için üç gün yas evine gelirler.²⁷³

Hristiyanlıkta kutsal bir gün ve bayram olarak kutlanan, Hz. İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişini temsil eden, *Paskalya Bayramı* kutlanır.²⁷⁴

Eski Ahitte İsrailoğulları'nın uygulamış olduğu matem geleneklerinin bir kısmı Yeni Ahit döneminde de devam etmiştir. Hz İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişi Hristiyan matem anlayışında değişime neden olmuştur. Bundan böyle Hristiyanlar ümitsiz kimselerin yaptığı gibi matem tutmayacaktır. Onlar yeni Kudüs'ü bekleyecekler ve orada da acı, gözyaşı, matem, yas ve ölüm olmayacaktır. Hristiyanlıkta matem için çalgı vb. çalınması, kiralık ağaççıların tutulması üzüntünün yüksek sesle gürültülü bir

²⁶⁹ Ünal, *a.g.m.* , s. 485.

* Kanonik: Sahih sayılan. (Bilgi için bkz: Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 571.)

²⁷⁰ <https://www.hristiyan.org.tr/forums/search/cenaze/>, (16.05.2019).

²⁷¹ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 108-109.

²⁷² Ateş, *a.g.e.* , s. 48-49.

²⁷³ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 109.

²⁷⁴ Aydın, "Hristiyanlık", s. 351.

şekilde dışa yansması yasaklanmıştır. Kilise bütün bu sayılan aşırılıklara karşı çıkmıştır.²⁷⁵

Cahiliye dönemindeki matem uygulaması ise öldürülen bir kimsenin yakınlarının kendilerini tüm dünya zevklerinden mahrum etmesi ve intikam alıncaya kadar matem devam ettirmeleri şeklinde görülür. Bunun için kendilerine söz verirler ve bu süre içerisinde ağlamazlar. Hatta normal matem usullerini yapmazlar, amaçlarına ulaştıkları zaman süreç tamamlanır. Kadınlar ise ölenin kanı yerde olduğu sürece matem tutmaya devam ederler, erkeklerini de intikam almaya teşvik ederler.²⁷⁶

Bazı Hristiyan çevrelerinde cenazenin birinci derece yakınları matem ve yaslarını ifade etmek için ilk 6 ay siyah giyinir, kalan 6 ayda yarı siyah ve kapalı tonda elbiseler giyerler. Bu uygulamalarda bir zorunluluk yoktur isteyen yapar, istemeyen yapmaz.²⁷⁷ Cenaze törenine katılanlar da siyah elbise giymeye ehemmiyet verir.²⁷⁸

Batı Hristiyanlığında cenaze törenlerinde farklılıklar vardır. Genel uygulama ölenin cenaze evine götürülerek makyajlanması ve güzel görünmesinin sağlanmasıdır. Buradaki amaç ise cenazeyi son olarak görenlerin onu en iyi ve güzel şeklinde görmelerini sağlamak akıllarında kötü intiba bırakmamaktır. Bu nedenle tabut içine yerleştirilirken huzur içerisinde uyuyan insan görüntüsü verilir. İspanya'da yapılan cenaze törenlerinde ölenin arkadaşları ve yakınları cenazeyi normal hayatta iken sevdiği yerlere gezdirmeye çıkarır, arkasından onun güzel taraflarını konuşarak sanki ölmemiş gibi hissettirmeye çalışırlar.²⁷⁹

Yas tutma uygulaması Ortodoks mezhebinde sistemli bir şekilde yapılmaktadır. Üçüncü, dokuzuncu ve özellikle de kırkıncı günler en önemli zamanlardır. 40. günün önemli olması ise ruhun 40 gün boyunca gezip dolaştığı, evine gittiği inancından kaynaklanır. Duruma göre yas süresi bir yılı bulabilir, bu süre zarfında gerekli dualar yapılır ve ölen kişi için *panikhidas* (*anma töreni*) yapılabilir. Genel olarak üç ayda bir anma töreni yapmaya gayret ederler. Buradaki amaç ise kutsal üçleme ile bir bağ kurma düşüncesidir. Anmalar, ölüm yıldönümünden sonra 7 yıla kadar her yıl devam eder. Bazı aileler 7 yıldan sonra da her yıl anma işlemini devam ettirirler.²⁸⁰

²⁷⁵ Ömer Faruk Harman, “Matem”, DİA, İstanbul, 2003, c.28, s. 127-128.

²⁷⁶ Mustafa Çağrı, “Matem”, DİA, Ankara, 2003, c.28, s. 128-129.

²⁷⁷ <https://www.hristiyanitirki.com/forums/search/cenaze/>, (17.05.2019).

²⁷⁸ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 138.

²⁷⁹ Türe, *a.g.t.*, s. 140.

²⁸⁰ Türe, *a.g.t.*, s. 141.

Ölüm hadisesi gerçekleşince, aileden birisi kapıları kapatır ve yası simgeleyen *krepon (siyah tül)* asar ve ağıtlar yakılmaya başlanır. En yakın akrabalar ağır bir yas içinde olduğunu simgelemek için genellikle siyah elbise giyer. Yas döneminin bitmesi ile de günlük hayatlarına tekrar girerler.²⁸¹

Cenaze törenlerinde yapılan farklı uygulamalardan biri de bazı yörelerde kiliseden mezarlığa doğru giderken, tabutun etrafında ağıtçı kadınların ağıt yakmaları ve hüzünlü bir şekilde ölen kişiyi övmeleridir.²⁸²

Taziye

Cenaze törenine katılanlar, cenaze yakınlarına kilisede, mezarlıkta veya cenaze evinde taziyede bulunurlar. Bunu cenaze yakınlarını teselli etmek ve acılarını paylaşmak için yaparlar. Taziye ziyaretinde genel olarak ev ziyaretleri kısa tutulmalı, aileye dua etmeleri ve tefekkür yapmaları için müsaade edilmelidir. "Tanrı size ve ölünüze huzur versin ve ölünüzün yüzü Tanrının nuru ile aydınlansın..." diye teselli verilir.²⁸³

Hristiyan dini yaşantısında dua çok önemlidir. Dua ile Tanrıya ulaşma, Tanrıyı tanıma ve vicdanın sesini dinleme temenni edilir. Dua Tanrı'ya güvenmenin ve yüce bir inanın adıdır. İncillerde dua ile ilgili bir uygulama şekli yoktur. Her türlü dua edilebilir ancak putperestler gibi dua edilmesi yasaktır. Duada temel unsur Hz. İsa olmakla birlikte Tanrı ve Ruhül Kudüs de önem teşkil etmektedir. Hristiyanlar günlük haftalık ve yıllık olarak rahipler eşliğinde kilisede dua ibadetini yerine getirirler. Bu derece önem verdikleri bir ibadet olan duayı ölüm öncesi ve sonrasında defin işlemlerinde ve daha sonraki önemli gün ve gecelerde yapmaları da hem kendilerine karşı görevleri hem de cenazeye karşı duymuş oldukları sevgi ve saygıdan kaynaklanmaktadır. *Rabbin duası* ise Hristiyanların toplu olarak yaptıkları duaların doruk noktasını teşkil eder.²⁸⁴

²⁸¹ Ünal, *a.g.m.* , s. 479.

²⁸² Halil Özşavlı, "Urfa Ermenilerinde Nişan Düğün ve Cenaze Gelenekleri", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, c.7, S.13, 2017, s. 229.

²⁸³ www.hiristiyanform.com/forum/show, (23.04.2019).

²⁸⁴ Osman Cilacı, "Dua", DİA, İstanbul, 1994, c.9, s. 529-530.

1.4. Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar

Mezar ve Mezarlık Anlayışı

Hristiyan kutsal kitabında Hz.İsa'nın kabri, bir taş içinde oyulmuş ve ağzı yine bir taşla kapatılmış bir mağara olarak anlatılır ki o devirde muhtemelen yapılan uygulama o şekildedir.²⁸⁵

Hristiyanlar, ölüyü tabut ile birlikte mezara koyar ve toprak atmak suretiyle tabutun üstünü kapatırlar. Ceset ve tabut arasına herhangi bir cisim (tahta, kerpiç, hasır, taş vb.) koymayı uygun görmezler. Genel olarak bugünkü kabir şekli ve uygulaması bu şekildedir.²⁸⁶

Kabirler genellikle aile mezarları olup daha çok şehir dışına yapılmıştır. Kabirlerle ilgili inançların tek ortak noktası ölünün bedenden bir an önce uzaklaşma isteğidir. Ayrıca kabirlerin şekli topluluğun manevi yapısında önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Kabirler bir yandan öteki dünyaya açılan kapılar diğer yandan ölümü hatırlatan abideler hüviyetine bürünmüştür.²⁸⁷ İncil'de "Kabirler açılıp uykuda olan nice mukaddeslerin cesetleri kıyam ettiler" sözünden kabir âleminde bulunanların bir nevi uykuda oldukları anlaşılmaktadır.²⁸⁸

Definden sonra kabir ziyaretlerinde mezarın başında mum yakma âdeti vardır. Bu âdet *ateş kültü* ile ilişkilendirilebilir. Çünkü Hristiyanlıkta hala ateşin kutsallığının izleri görülmektedir. Hristiyanlar, Hz. İsa'dan sonra Ruhul Kudüs'ün ateşi ile vaftiz edeceğine inanmaktadırlar.²⁸⁹

Genel olarak mezarlık mimarisi ve inşa teknikleri, toplumsal sınıf ve inanç sistemlerinden etkilenmiştir. Hristiyanların dünya genelinde hızlı bir şekilde ve geniş bir alana yayılması, buna paralel olarak hızlı nüfus artışı ve insanların şehirleşme noktasında ilerleyişi mezar yapımını ve mezarlık anlayışını değiştirmiştir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde ölümler evlerin yakınlarına, yerleşim yerlerine veya kilisenin bahçesine gömülürdü. 19. yüzyıldan sonra ölümlerin isimlerini hatırlamayı önemli kabul etmişler ve ölümlerin isimlerinin yazılı olduğu mezar taşı yapmayı uygun bulmuşlardır. Yerleşim yerinde bulunan küçük mezarlıklar zamanla yerlerini halk mezarlarına bırakmışlardır.

²⁸⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 66.

²⁸⁶ Fean Thevenot, *1655-1656'da Türkiye*, Tercüman Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 142.

²⁸⁷ Markos, 15/46; Matta, 9/23; Luka 8/52; Demirci, "Kabir", s. 34.

²⁸⁸ Matta, 27/52.

²⁸⁹ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 62.

Hristiyan dünyasında mezarlık anlayışını etkileyen en önemli sebep sanayi devrimi ile insanların zenginleşmesidir. İnsanların zenginleşmesiyle düzenli, gösterişli, estetik ve mimari özelliği olan mezarlıklar ortaya çıkmıştır.

Mezar taşlarına cenaze yakınlarının yaptırmak ve koymak istediği şeyleri koymasında bir sakınca yoktur. Kişinin fotoğraflarının bile yerleştirilebileceği söylenir. Bu ve benzeri uygulamalar yerine Mesih de imanın sembolü olan çarmıh (haç) işaretinin mezar taşında kullanılması Hristiyan yaşamı açısından daha önemlidir.²⁹⁰

Mezar toprakla aynı hizada olmalıdır. İslamiyette yaygın olarak kullanılan hörgüç tipi mezar şekli görülmez. Bazı yerlerde mozole tipi mezar tercih edilse de bu çok fazla uygulanmamaktadır. Toprağa gömülmemesi sonucu çürüme vb. sebeplerle oluşabilecek hoş olmayan koku ve görüntüden dolayı mozole mezar çok fazla rağbet görmemiştir.

Farklı mezheplere mensup olan eşler biri diğerinin yanına defnedilmek istediğinde, kilisenin onay vermesi durumunda yan yana aynı mezara ve mezarlığa defnedilebilir.

Hristiyan mezarlıklarında yer darlığından ve yeni cenazelere yer açmak için definden 3-5 yıl gibi bir süre geçtikten sonra cenaze açılır, kemikler bir kutuya konur ve ayrı bir yerde muhafaza edilmek üzere saklanır.

Kilisenin içine bahçesine veya bodrumuna kilise görevlileri ve önemli kişilerin cenazeleri defnedilebilir. Daha sonraları çeşitli hastalıklardan dolayı bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Hristiyanlar genellikle belediyenin uygun gördüğü mezarlıklara defnedilmektedirler.²⁹¹

Hristiyan kültüründe tabutun veya mezarın içine herhangi bir şey konulması pek uygulanan bir yöntem değildir. Mezarlık yönetimleri mezar hırsızlığına neden olduğu için mezar içerisine değerli herhangi bir şey konulmasına izin vermemiştir. Fakat maddi değeri olmayan kişisel eşyaların mezara konulmasında bir sakınca görmemişlerdir.²⁹² Bunun yanında Atalar kültü anlayışından dolayı ölmüş aile bireylerine saygı, tâzim ve korkuyu ifade etmek için ölenlerine uluhiyet nispet etmek için²⁹³ çeşitli uygulamaları da vardır. Tevrat'ta ölümlere yiyecek takdimi ile ilgili bilgiler mevcuttur.²⁹⁴

²⁹⁰ www.hristiyanform.com/forum/show, (23.04.2019).

²⁹¹ www.hristiyanform.com/forum/show, (23.04.2019).

²⁹² Günay Tümer, "Atalar Kültü", DİA, İstanbul, 1991, c.4, s. 42-43.

²⁹³ İşaya 8/19.

²⁹⁴ Tesniye 26/14.

Sakramental kiliselerde mezar ziyareti yapma uygulaması vardır, bu ziyareti genellikle alçalış dönemi ve *Paskalya* ile tüm *kutsallar yortusunun** icra edildiğı 1 Kasım günlerinde yapmak en doğru olandır. Mesih inancında mezar ziyaretinin ölen kişiye şefaaf verme gibi bir gücü olmadığına inanılır. Şefaaf kutsal kitapta olmayan bir inançtır. Mezar ve mezarlık ziyaretinde İsa Mesih'in dirilişini ve yeniden gelişini düşünmek yerinde ve güzel bir davranış olacaktır.²⁹⁵

Cenazeyi anma konusunda genellikle önemli zamanlar tercih edilir. Mezar ziyaretini, ölüm ve defnedilme yılı temel alınarak, ölüm yıldönümlerinde ve *Memorial Day* denen anma günlerinde yaparlar. Katolik inancında Kasım ayının ilk günü *All Souls Day* yani “Tüm Ruhların Gününde” mezarlık ziyareti gerçekleştirilir. Katoliklerde *Araf* inancına sahip olduğu için yakınları ölenin ardından ruhuna duaları ile destek olmalıdırlar. Yapılan dualar kişinin affedilebilir küçük günahları için mezar ziyareti sırasında genellikle “Sonsuz İstirahaf ve Sonsuz Hatıra” dualarıyla birlikte İncil'den bölümler okunur.²⁹⁶

Ahret İnancı

Hristiyanlıkta Mesih-İsa ekseninde ahret anlayışı görölmektedir. Ahret inancı Mesih-İsa'nın ikinci gelişine bağlanmıştır. Hristiyanlara göre ölen, öldükten sonra dirilen ve göğe yükselen İsa-Mesih kıyamete yakın ikinci defa geri dönecektir. Mesih'in tekrar geliş dünyanın sonunun habercisi olacak ve Filistin'de ilahi Mesih devleti kurulacaktır.²⁹⁷

Hristiyanlar, Hz. İsa'nın pazar günü dünyaya döneceğine ve ahret hayatını başlatacağına inanırlar. Hristiyanlıktaki ahret inancı zamanla insanları ruhban hayatına sevk etmiştir.

Adil olan Tanrı her iyiliğı mükâfatlandırır, hiçbir kötülüğü de cezasız bırakmaz. Ölümünden sonra ruh ne sevap ne de günah kazanabilir. İmtihan yeri yalnız bu

* Kutsallar yortusu: Hristiyanların dinî bayramı. Hz. İsa'nın yaşamını, ölümünü ve dirilişini anmak, ondan kaynaklanan ve Hristiyan azizlerin yaşamında anlatımını bulan erdemleri kutlamak üzere kilisenin belirlediğı günlerdir.

²⁹⁵ Adem Avcı, “İller ve Belediyeler, İnanç ve Kültür Alanında Mezarlıklar”, *Türkiye Belediyeler Birliğı Dergisi*, Ocak-Şubat , 2017, S. 825-826, s. 22-24.

²⁹⁶ Türe, *a.g.t.* , s.141.

²⁹⁷ Tümer-Küçük, *a.g.e.* , s. 392. ; Ayrıca bkz. : Nasuh Günay, *Türkiye'de Yeni Çağ İnançları*, Manas Yayınevi, Isparta, 2012, s. 27.

dünyadır.²⁹⁸ Hristiyanların genel anlayışına göre ahirette kurtuluş, İsa'ya iman ile yakından ilgilidir.

Kutsal kitaptaki "O zaman Rabbe yakaran herkes kurtulacaktır"²⁹⁹ ifadesini esas alan ve kurtulmak için *Petrus'a* ne yapmaları gerektiği sorulduğunda o da "Tövbe edin her biriniz İsa Mesih'in adıyla vaftiz olsun..." diyerek tövbe etmeleri gerektiği beyan edilmektedir. Buna bağlı olarak tövbe ile beraber günah itirafında bulunulması ve diğer dini ritüellerin yerine getirilmesi istenilmektedir.³⁰⁰

Hristiyanlıkta ahiret fikri Yahudiliğe göre daha açıktır. Kutsal Kitap'ta, Tevrat'ta ki ölüm gerçeğine ilaveten ölümlerin diriltilmesinden ve hesaba çekilmesinden söz edilmektedir.³⁰¹

Luka İncilinin yazarı Saint Luca, ölümün ardından dirilmenin hemen başlayacağını belirtmiştir. Hristiyanlar cennete, cehenneme ve ölümlerin ruhlarını arındırdıkları yer olarak Araf'a inanırlar.³⁰² Bu özel yargının akabinde ruhun ya cennete ya da cehenneme gideceğini, bunlara layık olmayanların ise Araf'ta kıyamet gününü bekleyeceğini söylerler.³⁰³

Pavlus asli suç unsurunu bütün insanların günahkâr olmasından başlatır. Bütün insanlar dünyaya Hz. Âdem'in yediği yasak meyvenin suçuyla gelir. Bu suçun kefareti olarak İsa'nın ölümü ve kurban edilmesi gösterilmiştir, ölümün sebebi günahtır.³⁰⁴ Hristiyanlıkta şehvi bir cennet inancı hâkimdir, cenneti kurtulmuş ya da günahlarını affettirmiş ölümlerin semavi yeri olarak kabul ederler.³⁰⁵

İncil'de insanların dünyada yaptıkları davranışlardan ötürü hüküm gününde sorguya çekilecekleri haber verilmiştir.³⁰⁶ "Ben size diyorum insanlar söyledikleri her boş söz için hüküm gününde hesap vereceklerdir."³⁰⁷ Hristiyanlar, yeniden dirilmenin mümkün olduğunu, ahirette dirilişin birinci diriliş/yaratılmaya kıyasla olacağını

²⁹⁸ Baş-İnci, *a.g.e.* , s. 179.

²⁹⁹ Elçilerin İşleri, 2/21.

³⁰⁰ Küçük, vd. , *a.g.e.* , s. 394.

³⁰¹ Yuhanna 5/28

³⁰² Aydın, "Hristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, s. 109.

³⁰³ Toprak, *a.g.e.* , s. 65.

³⁰⁴ Atasagun, *Dinler Tarihi*, s. 207.

³⁰⁵ Cilacı, *İlahi Dinlerde Cennet İnancı*, s. 89.

³⁰⁶ Özarslan, *a.g.e.* , s. 44.

³⁰⁷ Matta, 12/36.

söylemişlerdir. Yeniden dirilmenin de nasıl gerçekleşeceğine Yuhanna İncilinde rastlıyoruz.³⁰⁸ Buna göre ölümler Mesih'in sesini işitecekler ve dirileceklerdir.³⁰⁹

İncil'den edinilen bilgiye göre Hz İsa'nın ikinci defa dünyaya gelişiyle kıyamet vuku bulacak ve ölümler mezarlardan kalkarak dirileceklerdir. "Çünkü Rab kendisi yüksek nida ile baş meleğin sedası ile ve Allah'ın borusu ile gökten inecek ve Mesih'e ölümler kıyam edecektir".³¹⁰ Mesih'in ikinci defa gelişiyle adalet kürsüsüne oturacağı ve insanları hesaba çekeceği inancı da vardır. Allah hükmetme salâhiyetini Oğul'a verecektir. Bu hüküm Allah düşmanları yok oluncaya kadar devam edecektir. Hz. İsa adaleti tevzi ettikten sonra saltanatı Baba Allah'a teslim edecek ve bu iş son bulacaktır. Katolik kilisesinin inancına göre insanın kurtuluşunda ilâhi inayetle kendi yaptığığın tesiri olacaktır.³¹¹

Hz. İsa'nın, beşeriyetin günahlarına kefarete olarak gelmiş olması ve bunun için çarmıha gerilmesi Hristiyan ilâhiyatının en önemli inanç ilkelerinden biridir. İnciller İsa'nın babanın nezdinde yegâne şefaatçi olduğunu ve O'nun bütün beşeriyetin günahlarına kefarete olarak geldiğini haber verir.³¹²

Kurtuluş kavramına yaptığı vurgu ile paralel olarak ölümden sonraki hayatın tasavvuruyla çok fazla ilgilenmeyen Hristiyanlık bu konudan ziyade Yahudi düşüncesine has ilâhi krallığın kurulması ve Mesih'in hâkimiyeti inancı üzerinde durmuştur. Buna göre insanların Tanrı tarafından yargılanışından önce kıyamet kopacak ve Mesih'in idaresinde ilâhi krallık kurulacaktır.³¹³

Hristiyanlıkta Tanrı adil bir hâkimdir. Adil olan Tanrı da hiçbir iyiliği mükâfatsız, hiçbir kötülüğü de cezasız bırakmaz. Yapılan amellerin karşılığı bu dünyada da görülebilir, insanlar sıkıntıya maruz kalabilir, kimisi de nimet ve ferah içinde olabilir. Tanrı'nın hesabı farklıdır ve bu hesapta ancak ahirette görülecektir.³¹⁴ Hristiyan dünyasında kişisel devamlılığın yorumu olarak Ruhani bir Diriliş anlayışı hâkimdir.³¹⁵

Hristiyanlık kendini kurtuluş doktrini olarak takdim eder. Hristiyan inancının merkezinde İsa Mesih vardır. Çünkü kurtuluşu gerçekleştirmesi için Tanrı bizzat İsa'yı

³⁰⁸ Özarslan, *a.g.e.* , s. 47.

³⁰⁹ Yuhanna, 5/25.

³¹⁰ 1. Selanikliler mektubu 4/16.

³¹¹ Cafer Çelik, *Dinlerde İman ve İbadet*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2005, s. 76.

³¹² 1. Yuhanna, 11/1-2.

³¹³ Demirci, "Hristiyanlık", s. 348.

³¹⁴ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, DİB Yayınları, Ankara, 1988, s. 138.

³¹⁵ Akbaş, *a.g.m.* , s. 53.

göndermiştir. Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden, ölmesinden ve kabre konulmasından ve 3 gün sonra dirilmesinden bahsedilir. Bunun yanında haşirden de bahsedilmektedir. Dört İncilin yeniden dirilme konusunda öğretileri mevcuttur. İncillerde ölen kişilerin sonsuz bir hayat için tekrar diriltileceği yönünde bilgiler vardır. Hz. İsa yeniden dirilişten sonraki hayatın bu dünyadan farklı olacağını herhangi dünyalık şeylere ihtiyaç olmayacağını kişilerin melekler gibi ölümsüz olacağını belirtir. Yeniden dirilişte en önemli nokta Hz. İsa'nın dirilmesidir. Böylece Hz. İsa'yı yanına alan Baba Hıristiyanları da yanına alacaktır.³¹⁶

İncil'de diriliş gerçeği şöyle anlatılır, "Doğrusu ve doğrusu size derim; Allah'ın Oğlunun sesini ölümlerin işitecekleri saat geliyor ve şimdidir ve işitenler yaşayacaklardır".³¹⁷

Kur'an'ın bildirdiğine göre daha beşikte bir çocuk iken Hz. İsa yeniden dirilişi haber vermiştir, "Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabrimden çıkarılacağım gün sana selam olsun".³¹⁸ Daha beşikte iken ölümden sonra dirilişi haber veren Hz. İsa, yeniden diriliş inancında önemli bir yere sahiptir.

Berzah konusunda ise mezhepler müttefik değildir. Katoliklerde kabir azabına benzetilebilecek *Mathar** inancı vardır. Buna göre *Mathar'a* günahlarından tam arınmamış olarak ölenler girer, temizleninceye kadar orada kalır ve daha sonra semaya yükselir. Buna karşılık Ortodoks ve Protestanlarda ise kabir azabı ve nimetleri yoktur.³¹⁹

Ölümden sonraki hayat ile ilgili çok sayıda düşünce vardır. Yeni doğmuş ve vaftiz olmadan ölmüş bir çocuğun veya imansız ölmüş bir kimsenin gideceği yer olarak *Limbo* (kenar, sınır, cehennemin sınırı) denen bir yere gönderileceğine inanılır. Onların burada sonsuza dek kalacağı düşüncesi hâkimdir. Günahkâr olanlar ise Araf denen yere gönderilir. Burada da büyük günahlardan temizlenme imkânsız olmakla birlikte küçük günahların af edilerek ruhların temizlendiğine inanılır.³²⁰

Cenaze yakınları tarafından Araf'ta bulunan bir kimseye dua etmek, hayır, hasenat dağıtmak, kurban kesmek gibi iyi işler yapmak ruhunu dinlendirecek,

³¹⁶ Galip Atasağun, *Hıristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, Sebat Ofset Matbaa, Konya, 2001, s. 145.

³¹⁷ Yuhanna, 7/25.

³¹⁸ Meryem, 19/33.

* Mathar: Günahlarından tam arınmamış olarak ölen kimselerin girdiği ve temizleninceye kadar kaldığı yerdir.

³¹⁹ Demirci, "Hıristiyanlık", s. 347.

³²⁰ Türe, *a.g.t.*, s. 143.

rahatlatacak ve ruh bundan faydalanacaktır.³²¹ Kutsal metinlerde "Dünyanın sonu geldiğinde melekler kötü kimseleri iyilerin arasından ayıracak ve onları fırın ateşine atacaktır" diye geçmektedir.³²²

Katolikler zaman içerisinde farklı düşüncelerden dolayı Araf anlayışını suiistimal etmiş bunun neticesinde de mezhep içerisinde önemli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Kilisenin maddi kaynak oluşturma düşüncesi ile günahların affedildiği *endülijans* uygulaması vardır. İlk zamanlardaki Hristiyanlar işlemiş oldukları günahı affettirmek için kilisede papaz eşliğinde bir tören yapar ve para karşılığında günahlarını çıkarttırırlardı. Daha sonraları kilise, maddi kaynak alternatifi oluşturmak için bu işlemin sadece hayatta olanlara değil ölmüş olanların yakınları tarafından da Araf'ta bulunanlar için günah çıkarmaya başlamıştır. Hatta işi o kadar ileri boyutlara taşımışlar ki işlenmemiş günahları bile affetmişlerdir.³²³

Hristiyanlıkta cehennem, insanın dünyadayken yapmış olduğu günahlar neticesinde kendi eliyle hak ettiği bir yer olarak tasvir edilir. İnsan burada aynı cennette olduğu gibi devamlı kalacak, buraya kimsenin gelmesini istemeyecektir. Cehennem, Tanrı'dan uzak, acı, üzüntü, keder ve pişmanlığın olduğu bir yerdir. Cehennem büyük bir yer, derin, dipsiz bir çukur, suçluların devamlı ceza ve işkence görecekleri, ateş dolu bir yer olarak düşünülür. Orada bulunanların bilinçleri hep açık olacak acı ve ıstırapı devamlı hissedeceklerdir.³²⁴

Cennet ise, Araf'ta olanların belli bir süre cezalarını çektikten sonra huzur ve mutluluğun olduğu, insanların devamlı kaldığı, dünyadan farklı, her şeyin mükemmel olduğu ve ölümsüzlüğün olduğu bir yerdir. Cennet inancındaki en önemli düşünce ise Tanrı ile birlikte olma düşüncesidir.³²⁵

Hristiyanlar ölümden sonraki hayat ile ilgili olarak mezara gömülüp çürüyerek toprak olup tekrar diriltilmeye inanırlar. Ölümden sonra yaptıklarından yargılanacağını, Tanrı'nın huzuruna çıkarken şereflenmek için cenazenin dini ayinle defnedilmesi gerektiğini söylerler.³²⁶

³²¹ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 217.

³²² Matta, 13, 49-50.

³²³ Ahmet Hikmet Eroğlu, *Hristiyanlık Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 149.

³²⁴ Mark Hitchcock, *Hristiyanlıkta Ölümden Sonraki Hayat*, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S.4, Samsun, 2005, ss. 307-309.

³²⁵ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 218.

³²⁶ Giuseppe, Descuffi, *Hristiyan Dini*, Nadir Kitap, İzmir, 1963, s. 95.

2.Hristiyanlık Genel Değerlendirme

İnsan yaşarken Tanrı ile bir bağ kurar. Ölüm vuku bulunca bu bağ sekteye uğrar. Her insanın bir gün karşılaşacağı ölüm hadisesi doğal bir şeydir. Ölüme yüklemiş oldukları anlam sadece bir yok oluş değil, bu dünyanın sonu, yeni bir hayatın başlangıcı olmasıdır. Ölüm aynı zamanda Paskalya gizemini paylaşmaktır. Mesih'in ölümünü paylaşan tekrar dirilişini de paylaşmak isteyecektir. Ölüm, Tanrı tarafından yaratılan, insanları belli bir gaye yönlendiren, Tanrı'nın tek ezeli ve ebedi olduğunu hatırlatan önemli bir olaydır.

Hristiyan düşüncesinde ölümün sebebi ilk günah ile ilişkilendirilmiştir. İlk insanların günah işlemesi ve itaatsizliği tüm insanlara yayılmış hepsi günah işlemiştir. İnsanın günahkâr olması onu ölüme sevk etmiştir. Ölüm, korkulması gereken ve mücadele edilmesi gereken düşman olarak görülmelidir. Bu mücadelede ise en büyük yardımcı İsa Mesih olacaktır.

Genel olarak baktığımızda her inanç grubunun ölüm öncesi ve sonrasında ölümlerini son yolculuklarına uğurlamak için birtakım uygulamalar yaptığını görürüz. Hristiyanlar da ölüm öncesinden başlamak üzere birtakım ritüellere başvurur. Hristiyanlığın çok geniş alanlara yayılması ritüellerin farklılık arz etmesine sebep olmuştur. Ölüm döşeginde ve ağır hasta olan kişilere maddi ve manevi destek olmak için birtakım ritüeller yapılır. Bunların ilki de hastaya yağ sürme işlemidir. Hristiyan inancında hastaya şifa vermek, onu son yolculuğa hazırlanmak için vücudun belli bölgelerinde, belli usuller gözetilerek din adamları tarafından yapılan işleme 'Son Yağlama' denir.

Din adamı tarafından okunmuş yağın hastanın ruhen ve bedenen rahatlaması, kilise üyesi olduğunun vurgulanması, günahların affedilmesi, şifa bulması vb. sebeplerden dolayı son yağlama yapılır. Önemli ritüeller arasında olan vaftiz ile asli günden, günah itirafı ile büyük günahlardan, son yağlama ile de küçük günahlardan kurtulduklarına inanılır. Günah itirafı zaman içerisinde büyük değişikliğe uğramıştır. İlk zamanlar ölüm anındaki kişilere uygulanan bu uygulama daha sonra kilisenin ekonomik politikaları neticesinde farklı boyutlara taşınmıştır.

Ölüm gerçekleşince hemen defin işlemi gerçekleştirilmez. Yıkama işlemine kadar ölen kimsenin göğsünün üzerine haç konulur ve İncil'den bölümler okunur. Daha sonra gerekli işlemler yapılırca ölü, cenaze merasimi için hazırlanacağı yere götürülür.

Cenaze burada usullerine göre yıkanır, güzel elbiseler giydirilir. Bazı yerlerde temiz bir beze sarılır. Ölü tabuta elleri bedeni ile haç oluşturacak şekilde yerleştirilir. İnsanlar cenaze evinde ve kilisede cenazeyi ziyaret eder, haç çıkararak dua etme imkânı bulurlar. Kilisede gerçekleştirilen törenden sonra tabutun yanlarında bulunan tutma yerlerinden tutarak omuzlara almamak kaydı ile mezarlığa taşınır. Tabut ölünün başı Kudüs'e bakacak şekilde mezara yerleştirilir ve üstüne toprak atılır.

Günümüz Hristiyan kültüründe kremasyon, mumyalama vb. cenaze ritüelleri yapılsa da temizlenen ölünün tabut ile toprağa gömülmesi uygulaması yaygındır. Defin işleminden sonra yılın belli zamanlarında ölenleri için yas tutma ve anma törenleri yapılır. Definden sonra başlayan yas, perhiz şeklinde devam eder ve ruhun bedeni terk ettiğine inanılan 40 gün devam eder. Yas uygulamasında mezhepler arasında büyük farklar vardır. En sistemli olan mezhep ise Ortodoks mezhebidir.

Ölüm sonrası inanış noktasında din adamları çok fazla fikir yürütmüşler ve bazı sonuçlar ortaya koymuşlardır. Ölen bir kişi için bu hayat bitmiş ve yeni bir hayat başlayacaktır. İnsanlar bu dünyada yaptıklarına göre ahirette muamele görecekler. Cennet, Cehennem ve Araf inancı vardır. Araf, günahkâr insanların Cennet veya Cehenneme gitmeden belli bir süre kaldıkları yer olarak düşünülmüştür. Araf sürecinde insan günahlarından temizlenecek ve cehennemden kurtulacaktır.

İnsanın ölümü ile ruhu bedenden ayrılacak ve dışarıdan gelecek iyi kötü tüm müdahalelere ruh kayıtsız kalacaktır. İsa Mesih, tüm insanlığı yargılamak ve Tanrı Krallığını egemen kılmak için tekrar gelecektir. İnsanların günahlarından arınıp cennete girmesi ve orada bulunan nimetlerden istifade etmesi önemlidir fakat en önemli şey ise cennette Mesih ile birlikte olmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİYETTE CENAZE VE DEFİN

1.İslamiyet'te Ölüm Anlayışı

Arapça 'da mevt; vefat, helak gibi kelimelerle ifade edilir. Sözlük anlamı olarak da ölüm, hayatın sona ermesidir. İnsanlığın her daim zihnini meşgul eden ölüm hadisesi, hakiki manada hayatın zıttı, mecazi olarak da insanda bulunan mevcut güçlerin zevali, uyku, zillet gibi manalara gelmektedir. Ölümün, ıstılahi anlamı ise yaşamakta olan bir kimsenin hayatının sona ermesidir.³²⁷ Genel olarak ruhun bedenden ayrılması ile kişinin maddi hayat kaynağını yitirmesi şeklinde de tanımlanmaktadır. Ölüm ve sonrası hakkındaki düşünce, inanış ve buna bağlı uygulamalar insandan insana, kültürden kültüre, zamandan zamana değişiklik göstermektedir. Ölümün taşıdığı anlam, içinde bulunduğu kültür, inanç ve felsefenin hayata yüklediği anlam ile bağlantılı bir şekilde gelişmiştir. Ölümün fitrî olup olmaması farklı kültürlerde ve zamanlarda antropologlar ve filozoflar tarafından hep tartışılmıştır. Ölüm çoğu kez bir geçiş dönemi olarak görülmüş, kimi zaman da ruhun, bedenden farklı şekil ve biçimde hayatını sürdürdüğüne, kimi zaman da ölümün kesin bir son olduğuna dair inanışlar ortaya çıkmıştır.³²⁸

İslamiyet'te ölüm anlayışı ayet ve hadiste belirtmiş, yaşatan ve öldürenin Allah olduğu bildirilmiştir. İnsanın iradesi dışında gerçekleşen ölüm olayı Allah'a nispet edilmiştir. Kuranı Kerim'de yaşatmanın karşıtı olarak imate (canlının hayatına son vermek) ve teveffi (ruhunu kabzetme) kavramları geçmektedir. Hadis literatürüne baktığımızda da ölümün aynı kelimelerle ifade edildiğini görüyoruz. Ölüm meleği olarak Azrail 'Melek-ül Mevt' şeklinde geçmektedir.³²⁹

Ölüm muhakkak vardır. Ancak insanın dünyaya gelmesinin amacı ölmek değil yaşamasıdır. Allah insanı yarattı ve ona ruhundan üfledi. Güzel bir şuurla donattığı insana ebedi bir hayat verdi. Bu hayat iki devrede şekillenecek birincisi bir tür eğitim ve sınav, ikincisi de eğitim ve sınav sonuçlarının görüleceği ebediyet sürecidir. Ölüm

³²⁷ Semih Acet, "Hadislerde Ölüm Karşısında Müslüman Tavrı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 1.

³²⁸ Gürkan, "Ölüm", s. 32-34.

³²⁹ Bekir Topaloğlu, "Ölüm", DİA, İstanbul, 2007, c.34, s. 34-35.

sadece Allah'ın dilemesiyle olan insanı sonlu bir hayattan sonsuz bir hayata bağlayan köprüdür. İnsana verilen hayat ise ona verilmiş en kıymetli hediyedir.³³⁰

İnsanı yaratan Allah yeri ve zamanı gelince de vermiş olduğu canı alacaktır. Hiç kimse yaratma yaşatma ve can alma gücüne sahip değildir.³³¹ Allah, insanların dünyada hem hayırla hem de şer ile test edileceklerini ve istisnasız herkesin bir gün ölümü tadacağını bize bildirmiştir.³³² Yine Kur'an'a baktığımızda hiç kimse ne zaman öleceğini bilemez.³³³ Ölümden her nereye saklanılırsa saklanılsın, kaçış yoktur³³⁴ ve bundan hiç kimse kurtulamayacaktır.³³⁵

Hız. Peygamber ölümün herkes için aynı olmayacağını, Mümin bir kişinin ölümüyle diğerlerinin ölümünün farklı olacağını söylemiştir.³³⁶ Peygamberimiz ölüm anı geldiğinde, Müminlerin Allah'a kavuşmak için can attığını, Allah'ın da iyi kullarına kavuşmayı arzu ettiğini, bunun yanı sıra günahkâr insanların ise bu durumdan hoşlanmadığını, Allah'ın huzuruna çıkmayı arzu etmediklerini ve Allah'ın da bu kimselerle kavuşmayı arzu etmediğini bildirmiştir.³³⁷

Ölüm kavramı gerek lügat gerekse ıstılahi anlam yönünden zengin muhtevaya sahiptir. Hayattaki tüm olaylara hem dünya hem ahiret boyutu ile bakan insanın, ölüme bakışı çok geniş olmuştur. Pozitivist bir anlayışla olaylara sadece bu dünya nazarıyla bakan ilim dalları ise ölümü yokluğa götüren mutlak son olarak değerlendirmiş ve bu durumda onları içinden çıkılması zor bir duruma sürüklemiştir.³³⁸ Varoluş ve ölüm birinin diğeri ile anlam kazanacağı ve birbirini tamamladığı dünya gerçeğinin iki boyutudur.³³⁹ Ölüm iman ve iyi amel sahibi kişiler için büyük bir nimet ve en büyük saadettir. İmansız kimseler için de en büyük felaket olarak görülür. Mümine ölüm geldiği zaman Allah'ın lütfu ve ikramları kendine müjdelendir, kâfir kimseye ise karşılaşacağı ceza ve azap hatırlatılır.

³³⁰ Secde, 32/11.

³³¹ Ali İmran, 3/145.

³³² Enbiya, 21/35, Ankebut, 29/57.

³³³ Lokman, 31/34.

³³⁴ Nisa, 4/78.

³³⁵ Bakara, 2/243; Ali İmran 3/145.

³³⁶ Nesai, Cenaiz, 48-49.

³³⁷ Buhari, 'Rikak', 41.

³³⁸ Şener, 'Cenaze' s.357.

³³⁹ Hayati Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, Bursa, 1991, s. 15.

İslam'da ölüm ruhun bedenden ayrılması³⁴⁰ ile gerçekleşir. Ruh bedenden ayrılınca beden ölür ve ölü, dünya ve ahiret arasındaki kabir hayatını yaşamaya başlar.³⁴¹ Âlimler dünya ve ahiret arasındaki bu yere âlemi ervah (ruhlar âlemi) adını vermişlerdir. Bu mekânda ölünün gördüğü mükâfat ve ceza kişinin hem bedenine hem de ruhuna yöneliktir.³⁴²

Hangimizin daha güzel amel işleyeceğini sınamak için ölümü ve hayatı yaratan Yüce Rabbimiz, insana belli bir ömür vermiş, bu ömrü nasıl değerlendireceğini yine insana bırakmıştır. Eşrefi mahlûkat olarak yaratılan insan da aklını kullanarak hem dünyasını hem de ahiretini mamur edecektir. Bu dünyaya bir imtihan için gönderilen insan bu imtihandan başarılı çıkmak için dünya ve ahiret dengesini iyi sağlamalı, ömrünü iyi değerlendirmelidir. Saygın olan, şerefli olan, her şeyin en iyisine layık olan insanın hayatı da vücudu da saygıya layıktır. İnsana göstermiş olduğumuz sevgi ve saygıyı ölüm anında bulunan kişiye de, ölüye de göstermek durumundayız. Tüm bu ölüm ile ilgili açıklamalarımızdan sonra ölümün mahiyetini, bölümünden almamız gereken dersi, ölüme ve ölümden sonraki hayata hazır olmamızı iyi idrak etmeliyiz. Ölümün bir hak olduğu ve her insanın böyle bir durumla muhakkak karşılaşacağını unutmamalıyız. Müslüman din kardeşimize ve yakınlarımıza karşı ölümden önce, ölüm anında ve ölüm vuku bulduktan sonra yapmamız gereken birtakım görevlerimiz vardır.

1.1.Ölüm Öncesi ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Ölümü Hatırlamak

Her canlı gibi insan da sınırlı bir ömre sahiptir. Allah'ın belirlemiş olduğu bu süre bittiğinde, her insan Allah'ın izniyle son nefesini verir. Yüce Allah 'Her nefis ölümü tadacaktır. Bir imtihan olarak sizi hayırla da şerle de deniyoruz ve siz ancak bize döndürüleceksiniz'³⁴³ buyurarak yaratılış gayesini ortaya koymuş ve ölüm gerçeğini vurgulamıştır. Her insana bir ömür tayin edilmiştir ve tayin edilen sürenin bitmesine de ecel denilmiştir. Allah Teâlâ, 'Her milletin bir eceli ardır onların ecelleri geldi mi onlar ne bir an geri alabilir ne öne geçebilir'³⁴⁴ ayeti ile bu ecelin değişmeyeceğini bildirir. Hz. Peygamber de dünya hayatının gelip geçici olduğunu bu dünyaya fazla

³⁴⁰ En'am, 6/61.

³⁴¹ Mü'minun, 23/99-100.

³⁴² Acet, a.g.t. , s. 15.

³⁴³ Enbiya, 21/34.

³⁴⁴ A'raf, 7/34.

bağlanılmamasını ve dünyada tıpkı bir garip, bir yolcu gibi davranılmasını bizlere belirtmiştir.³⁴⁵

Ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan ölüm hadisesine, Müslüman her zaman hazır olmalı ve bu durum için hazırlık yapmalıdır. Bir gün Resulü Ekrem ahabına ‘Hangi Müslüman daha akıllıdır?’ diye bir soru yöneltmiş ve yine kendisi ölümü çokça hatırlayıp, ölümden sonrası için en iyi hazırlık yapan kimsedir³⁴⁶ şeklinde cevap vermiştir. Yine başka bir Hadisi Şerifte ‘Ölümü ve öldükten sonra ceset ile kemiklerin çürümesini hatırlayın! Ahiret hayatını isteyen dünya hayatının süsünü terk eder’³⁴⁷ buyurmuştur.

Peygamberimiz ölümü hatırlama noktasında sık sık kabirlere gider orada bulunanlara selam verir, orada dua eder, Kur'an okur ve ahabına ‘Zevkleri bıçak gibi kesen ölümü çok hatırlayın’³⁴⁸ diye uyarıda bulunurdu.

Ölümü Temenni Etmemek

Rabbimiz ölümü ve hayatı belli bir gayeye göre yaratmıştır. Her insana da belli bir ömür vermiş ve bu ömrün ne zaman biteceği bilgisini kendisinden başka kimseye vermemiştir. Gaybın bilgisini kendinde saklı tutmuş, ölümün vaktinin geciktirilmesine kimsenin gücünün yetmeyeceğini söylemiştir. İnsanın ömür içerisinde birçok sıkıntı ve problem ile karşılaşacağını her ne sebeple olursa olsun sıkıntılar karşısında insanın ölümü temenni etmeden ve intihara teşebbüs etmeden bir hayat yaşamasını istemiştir. Peygamber (sav) başına bir musibet geldi diye hiçbiriniz ölümü temenni etmesin! Mutlaka böyle bir şey temenni etmek zorunda kalırsa ‘Allah'ım benim için yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, hakkımda ölüm hayırlı ise beni öldür, desin.’ diyerek başa gelen musibet karşısında nasıl bir tavır içinde olacağımızı bize öğretmiştir.³⁴⁹

Ölüm Anında Müslüman Tavrı

Ölüm anı dünya hayatının sonu ve ahiret hayatının başlangıcı olduğu için ölüm döşegindeki hastanın, ebedi yolculuğa ruhen hazırlanmasına yardımcı olunmalıdır. Ayrıca hastaya söylenecek sözlere dikkat edilmeli, ümitsizliğe düşürücü, gönül kırıcı

³⁴⁵ Tirmizi, ‘Zühd’, 25.

³⁴⁶ İbn Mace, ‘Zühd’, 31.

³⁴⁷ Tirmizi, ‘Kıyamet’, 24.

³⁴⁸ Tirmizi, ‘Zühd’, 4.

³⁴⁹ Buhari, “Merda”, 19.

sözlerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Hastanın son yolculuğunda moralinin yüksek olması sağlanmaya çalışılmalıdır.³⁵⁰

Özellikle yeni yetişen nesiller içinde pek çok kimse, ölmek üzere olan insana nasıl davranılacağını, öldükten sonra cenazeye ne yapılacağını pek bilmemektedir. Cami görevlisinin gidip bizzat muhtasarla ilgilenmesi, gerekeni yapması, yakınlarına neler yapacaklarını anlatması önemli dini, sosyal hizmet olacaktır. Böylesi acılı ve sıkıntılı bir dönemde cami görevlisini yanlarında gören insanlara, görevlinin İslam'ın mesajlarını daha rahat ve kolay bir şekilde ulaştırma imkânı olacaktır.

Ölümün Zorluklarına Sabır Göstermek

İnsanoğluna birçok nimet verilmiştir. Bu nimetlerin de en önemlisi sağlıktır. İnsan hayatını sağlık ve afiyet içinde geçirmek ister fakat bu her zaman mümkün değildir. Maruz kaldığı hastalıklar yüzünden tedavi olmalı ve şifasını aramalıdır. Hastalığı veren Allah'ın şifasını da yaratmıştır, inancından hareketle tedavisi mümkün olan hastalığına şifa aramalıdır. İnsanın bedenine isabet eden hastalıklar, insanı ruhen ve bedenen etkiler ve insanı büyük acı ve ıstıraba sürükleyebilir. Hz Peygamber, Allah Teâlâ, ‘Ayağına batan bir dikenden veya başına gelen daha büyük bir sıkıntıdan dolayı Müslümanın günahını bağışlar O, Müslümanın günahları ağaç yaprakları gibi dökülür’³⁵¹ beyanı ile Müslümanın, hastalık karşısında takınacağı tavır ve göstereceği sabır sayesinde birçok mükâfat elde edeceğine işaret buyurur.

Tevekkül

Tevekkül, teslim olmaktır. Tevekkül bir kimsenin herhangi bir iş için onun görünen sebeplerini yerine getirdikten sonra gönlünü bunlara değil Allah'a bağlaması ve sadece Allah'a güvenip teslim olmasıdır. Çalışmaya ve sebeplere sarılmadan bunları yerine getirmeden ben Allah'a güveniyorum demek tembellik göstermek tevekkül anlamını karşılamaz. Yüce Rabbimiz Hz Peygamber'e : ‘Ölümsüz ve daima diri olan Allahu Teâlâ'ya güvenip, dayan onu hamd ile tesbih et.’³⁵² Kararını verdiği zaman da artık Allah Teâlâ'ya dayanıp güven’³⁵³ diye emretmiştir. Yine Rabbimiz, ‘Müminler

³⁵⁰ Mevlüt Özcan, *Din Görevlisinin El Kitabı*, DİB Yayınları, Ankara, 2001, s. 51.

³⁵¹ Buhari, Merda, 3.; Müslim, “Birr” 45.

³⁵² Furkan, 25/58.

³⁵³ Ali İmran, 3/18.

ancak Allah'a dayansınlar³⁵⁴, buyurarak kullarının sadece Allah'a dayanıp güvenmesini istemiştir. Çünkü kim Allah'a güvenirse, O tevekkül edene yeter.³⁵⁵

Veda haccından dönerken Hz. Peygamber: ‘İnsanlar haberiniz olsun ki, ben de ancak insanım. Çok sürmez, Yüce Rabbimizin elçisi bana gelecek ve ben de onun davetine icabet edeceğim’³⁵⁶ buyurarak ashabına ölüm zamanının yaklaştığını haber vermiştir. Böyle bir durumla karşılaşınca ölüm karşısında şaşkınlık yaşamalarını ve herkesin bu duruma hazırlanmasını istemiştir.

Ölüme Teslimiyet

İslam'ın anlamında boyun eğmek, itaat etmek, teslim olma vardır. Teslim olma hali kemal derecede bir güven duygusu ile olur. Kulun yaratıcısına teslimiyeti iman ile başlar ve marifetullah arttıkça bu yöneliş ve teslimiyet de artar. Hz. Peygamberin Allah'a teslimiyeti her zaman üst düzeyde olmuştur. Hicret ederken, Sevr mağarasına sığındığında yakalanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında herhangi bir telaşa kapılmadan Hz. Ebubekir'e ‘Korkma hiç şüphesiz Allah bizimledir’³⁵⁷, diyerek ölümle yüz yüze geldiği anda bile Allah'a teslimiyetin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Hz. Peygamberin vefatı karşısında Hz. Ömer: ‘hiç kimsenin Muhammet öldü dediğini duymayayım yoksa onun boynunu vururum’³⁵⁸ sözleri ile büyük bir şaşkınlık yaşamış ve Peygamberin Musa(as) gibi bayıldığını ve ölmediğini söylemiştir. Bu tablo üzerine Hz. Ebubekir bizlere örnek olacak çok büyük bir sabır örneği sergilemiş ve ‘Vallahi, Resulullah vefat etmiştir. İnna lillâhi ve inna ileyhi raciun(Bizler Allah'a aidiz ve Allah'ın kullarıyız ve yine ona döneceğiz), hitabında bulunmuştur.’³⁵⁹

Ölüme Sabır Göstermek

Sabır, darlık, sıkıntı ve musibet anında insanın, nefesine hâkim olması ve sıkıntıya katlanabilmesini ifade eder.³⁶⁰ Sabır ayetlerde ve hadislerde övülen ve insanda bulunması gereken güzel bir haslet olarak geçmektedir. Sabredenlerin, sabırla ve ibadetle Rabbimizden isteyenlerin mükâfatın kat ve kat olacağı³⁶¹ kimsenin hakkının

³⁵⁴ İbrahim, 14/11.

³⁵⁵ Talak, 65/3.

³⁵⁶ Ahmet b. Hanbel ,4, s. 367.

³⁵⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye* , c.3, s. 223-224.

³⁵⁸ Acet, *a.g.t.* , s. 76.

³⁵⁹ Acet, *a.g.t.* , s. 79.

³⁶⁰ Mustafa Çağrı, “*Sabır*”, DİA, İstanbul, 2008, c.35, s. 337.

³⁶¹ Kasas, 28/57.

zayi edilmeden³⁶² karşılığının verileceği Kur'an-ı Kerim'de bildirilir. Sabır, musibetler karşısında müminleri koruyan önemli bir kalkandır. Olaylar karşısında nasıl bir tavır takınacağımızı yine üsve-i hasene olan Peygamberimizin hayatında görmekteyiz. 'Bir kulunun dünyada sevdiklerinden birini aldığı zaman, buna sabredip sevabını Allah'tan beklerse, bu davranışının karşılığı katımda kesinlikle cennettir'³⁶³ diyen bir Peygamberin ümmetiyiz.

Ölüm Anında Telkin

İslam inancında ölmek üzere olan insanlara telkinde bulunmak önemlidir. Hz Peygamber ölmek üzere olanlarınıza Kelime-i Tevhidi, 'La ilahe illallah' demelerini, telkin etmelerini tembih etmiştir.³⁶⁴ Bunu yapmaktaki amaç kişinin bu dünyadan ayrılırken, tevhid inancını dile getirerek ayrılmasıdır. Telkin yapacak kişinin hastanın yakınlarından ve onun sevip saydığı kişilerden olması gerekir. Hastanın yanında tevhid ve şehadet sözünü okunmasını istemek yerine yanında fazla bağırmandan hafif ses tonuyla tevhid cümlelerini okumalı ve en fazla üç defa tekrar edilmelidir. Hastanın bunları okuması üzerine telkine son verilmelidir.³⁶⁵ Başka bir hadiste ise Hz Peygamber 'Ölmekte olanlarınıza Yasin suresini okuyunuz'³⁶⁶ buyurarak ölmüşlere ve ölmek üzere olanlara Yasin Suresi'nin okunmasını tavsiye etmiştir.³⁶⁷

Ölüm esnasında yapılacak işler Hz Peygamberin sözlü ve fiili sünnetine dayanılarak ölmek üzere bulunan kişi, mümkünse yüzü kibleye gelecek şekilde, sağ yanına çevrilir ve başı hafifçe yükseltilip ayakları kibleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılır. Yanında bulunanlardan sevdiği biri, duyacağı şekilde Kelime-i Tevhid ile Kelime-i Şehadet telaffuz edilerek hatırlatılmalıdır.³⁶⁸

Ölümü İlam

Bir şahıs ölünce onun ölümünü, cenazesindeki sevaba iştirak etmeleri için arkadaşlarına ve yakınlarına duyurmak müstehaptır.³⁶⁹ Methedici sözlerle ölümü ilan etmek, mekruhtur. Nitekim Hz Peygamberin, Habeş Kralı Ashame'nin ölümü ile Mute

³⁶² Hud, 11/115.

³⁶³ Buhari, 'Rikak', 6.

³⁶⁴ Müslim, 'Cenaiz', 1-2.

³⁶⁵ Mehmet Günay, 'Telkin', DİA, Ankara, 2011, c. 40, s. 404-405.

³⁶⁶ Ebu Davud, 'Cenaiz' 24.

³⁶⁷ Salim Ögüt, 'Ölü', DİA, Ankara, 2007, c. 34, s. 32.

³⁶⁸ Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Tashih: Ömer Çetinkaya, *Cenaze Hizmetleri Rehberi*, DİB Yayınları, Ankara, 2018, s. 22.

³⁶⁹ Seyyid Sabık, *El-Akaidul İslamiyye*, Daru İbni Kesir Yayınları, Beyrut, 2017, c.1, s. 505.

savaşında şehit düşen Zeyd Bin Harise, Cafer Bin Ebu Talip ve Abdullah Bin Revaha şehadetlerini ashabına duyurduğu bilinmektedir.³⁷⁰

Cenaze haberini duyanların, ah vah etmeksizin bu hakikat karşısında Yüce yaratıcıya teslimiyetini kaybetmemeli ve serinkanlı olmalıdır. Kişinin çok sevdiği yakını, tanıdığı veya dostu ruhumu teslim ettiği anda veya ölüm haberini aldığı anda bu teslimiyeti koruması önemlidir. Böyle bir durum karşısında Hz. Peygamber: ‘İnna lillahi e inna ileyhi raciun (Biz Allah'a aitiz ve tekrar ona döneceğiz)’³⁷¹ dememizi tavsiye etmiştir. Ölüm haberini alan kişinin ‘İnna lillâhi ve inna ileyhi raciun’ demesine ise *istirca* denir.

Ölüm Esnasında Yapılacak İşlemler

Kişi son nefesini verdikten sonra, gözleri ve ağzı kapatılarak çenesi bağlanır. Başka bir durumda ise sırt üstü yatırılır ve elleri iki yana uzatılır. Elbisesi çıkarılır ve üzeri boylu boyunca örtülür. Ölünün yanında güzel koku bulundurmak veya etrafını buhur ile tütsülemek tavsiye edilmiştir.³⁷² Ölünün elbisesi çıkarılıp buz atıldıktan sonra üzeri tamamen örtülür. Karnının üzerine şişmemesi için bir ağırlık (bıçak, demir vb.) konulur. Bazı cahillerin yaptığı gibi, ölünün göğsü üzerine Kuranı Kerim koymak caiz değildir.³⁷³ Ölünün elbiseleri çıkarılırken avreti açılmamasına dikkat etmek lazımdır. Çünkü ölünün avret mahalline bakmak veya başkalarına göstermek yahut da el değdirmek haramdır.³⁷⁴

Burada ölüm anında yapılması gerekenler sayılırken normal ve yatağında vefat eden kimselere göre konu ele alınmıştır. Hâlbuki herkes bu şekilde normal ve evinde yatağında, yakınlarının yanında, başı yastıkta vefat etmez. Niceleri vardır ki bir kaza veya afet sonucu vefat eder ve burada sayılanların yapılması çoğu kez mümkün olmaz. Böyle durumlarda ancak yapılması zaruri olanlar yapılır. Zarurettten yapılamayanlar ise terkedilir.³⁷⁵

Ölüm anından yıkama işlemine kadar ki geçen sürede ise Hanefilere göre yıkanınca ya kadar, Şafiilere göre ise defnedilinceye kadar ölünün yanında Kuran

³⁷⁰ Şener, “Cenaze”, s. 355.

³⁷¹ Ed.İsmail Karagöz, DİB, *Dualar*, DİB Yayınları, Ankara,20015, s. 132.

³⁷² Şener, “Cenaze”, s. 354.

³⁷³ Toprak, *a.g.e.*, s. 161.

³⁷⁴ Toprak, *a.g.e.*, s. 111-112.

³⁷⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 162.

okumak mekruhtur.³⁷⁶ İslam inancına göre ve Efendimiz(s.a)'ın tavsiyelerine göre cenazeyi bekletmemek uygun bir davranıştır. Fakat İbn. Bezize gibi bazı âlimlerimiz ölümün insanlar tarafından daha iyi kavranması için defini bir gün veya gece ertelemenin uygun olduğu düşüncesindedirler.³⁷⁷

1.2.Cenazenin Techiz, Tekfin ve Teşyi İşlemleri

Ölünün Yıkanması

Ölen bir Müminin yıkanması, kefenlenip namazının kılınması ve defnedilmesi geride kalan Müslümanlara farzı kifayedir. Farzı kifaye olan bu görevi bir veya birkaç kişinin yapması ile diğer insanlardan sorumluluk düşer fakat hiç kimse bu görevi yapmazsa herkes sorumlu olur. Ölüyü yıkayıp, kefenlemek ve namazını kılmak sonra toprağa gömmek şeriatı kadimedendir. Ubey b. Kab' dan rivayet edilen bir haberde, Hz. Âdem vefat edince, melekler Cennetten getirdikleri kefen ve kokularla geldiler ve Hz. Âdem'i yıkadılar. Tüm işlemleri tamamladıktan sonra Hz. Âdem'in oğullarına, Ey Âdemoğulları, bu yaptığımız, sizin sünnetiniz olan şeriatınızdır. Bundan sonra ölülerinizin cenaze merasimini ve defin işini bizden gördüğünüz gibi yapın. Hz. Âdem'den bu yana gelen bütün ilahi dinlerde ölümler de aynı muamele yapılmaktadır.³⁷⁸

Cenazenin nasıl yıkanacağı hususunda fıkıh kitaplarında geniş bilgiler vardır. Ölünün yıkanmasında farz olan, niyet ederek bütün bedeni bir defa yıkamaktır. Bundan başka yapılacak işlerin hepsi müstehaptır. Yani yapılması güzel görünen şeylerdir. Cenaze yıkanacağı zaman teneşir denilen yüksekçe bir yere konulur. Ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır. Teneşirin etrafı güzel kokması amacı ile tütsülenebilir. Avret mahalli altını belli etmeyecek bir bez ile örtülür.³⁷⁹ Ölünün temizlenmesinin farklı bir anlamı vardır. Bu işlem yalnız maddi kirlerden arındırılması anlamına gelmez. Aynı zamanda bu temizlenme işlemi ile ölü, adeta yeni doğmuş gibi yıkanmış olur. Temizleme işlemi, bir yönüyle yeniden doğuşu sembolize eder. Başka açıdan, fani yolculuk olan dünya hayatının ölü üzerinde bıraktığı manevi kirlerin temizlenmesini de temsil eder.³⁸⁰ Cenaze yıkamak sünnet ile meşru kılınmıştır.³⁸¹ Ölüye gusül abdesti

³⁷⁶ Şener, 'Cenaze', s. 354.

³⁷⁷ Kahraman, *a.g.m.*, s. 2.

³⁷⁸ Buhari, 'Cenaiz', 57.

³⁷⁹ Şener, "Cenaze", s. 355.

³⁸⁰ Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 31.

³⁸¹ Müslim, 'Cenaiz', 36.

aldırmadan evvel namaz abdesti gibi abdest aldırılır. Her defasında sağ uzuvlarından başlanır.³⁸²

Ölünün yıkanacağı yerin kapalı olması gerekir. Kapalı bir ortamda yakınları veya salih bir kişi ölünün karnını hafifçe sıvazlar ve eline bir bez parçası dolayarak ölüye taharet verir. Daha sonra ölünün abdest uzuvlarını yıkayarak namaz abdesti gibi abdest aldırılır.³⁸³ Bu halinde, ağzına ve burnuna su verilmez, parmağı bir bez veya ıslak elle dudakları, dişleri, burun delikleri ve göbeği mesh edilir. Sabunlu ılık bir su ile iki defa yıkanır bundan sonra hafifçe kaldırılarak karnı sıvazlanır ve bir şey çıkarsa temizlenir. Güzel koku, kâfur vb. ilave edilmiş bir suyla 3 defa yıkanır.³⁸⁴ Bizler bu uygulamayı Efendimizin ashabın güzide hanımlarından Ümmü Atiyye(r.a)’ye sevgili kızı Zeynep(r.a)’in cenazesini nasıl yıkayacaklarını şöyle tarif etmiştir: “Onu su ve sabun gibi temizleyici madde ile 3 defa yahut beş defa hatta lüzum görürseniz daha fazla yıkayın. Sonuncu da bir parça da kâfur katın.”³⁸⁵

Yıkama tamamlandıktan sonra cenazeden herhangi bir şey çıkması durumunda necasetin bulaştığı yerlerin yıkanması gerekir. Yıkamanın tekrar yapılıp yapılmaması ise ihtilaflıdır. İmam-ı Azam’a göre tüm vücudun yıkanması gerekmez.³⁸⁶

Yıkama işlemlerinden sonra cenaze havlu vb. şeylerle kurulanır. Kefenlenme işlemine hazır hale getirilir. Bu işlem yapılırken mevtanın avret yerlerine bakmak, dokunmak uygun değildir. Avret mahallini açmadan ve dokunmadan kurulama yapılır. Böylece kefenlenir. Erkek mi kadın mı olduğu anlaşılmayan ve bu bakımdan kendisine *hünsa-i müşkil* denilen kimse ölünce yıkanmaz. Sadece teyemmüm ettirilir. Kefenleme hususunda kadın sayılır ve ona göre kefenlenir. Suda boğulan kimse ise, yıkamak niyetiyle 3 defa suda hareket ettirilerek yıkanır.³⁸⁷

Ölü yıkanırken işi olmayanların orada bulunmaması uygundur. Çünkü ölüde görülecek iyi şeyleri açıklamak, kötülüklerini de gizlemek hususunda temkinli davranmak gerekir.³⁸⁸ Bununla alakalı olarak Peygamberimiz ‘Ölülerinizi emniyetli kimseler yıkasın’ buyurmuştur.³⁸⁹ İslam kültüründe hangi cenazenin kim tarafından

³⁸² Buhari, ‘Cenaiz’, 11.

³⁸³ Buhari, ‘Cenaiz’, 8.

³⁸⁴ Şener, ‘Cenaze’, s. 355.

³⁸⁵ Buhari, ‘Cenaiz’, 9.

³⁸⁶ Buhari, ‘Cenaiz’, 11.

³⁸⁷ Yunus Apaydın, vd. *İslam İlmihali*, c. 1, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 358.

³⁸⁸ İbni Mace, Sünen, ‘Cenaiz’ c.1, s. 470.

³⁸⁹ İbni Mace, Sünen, ‘Cenaiz 8’, c.1, s. 469.

yıkanacağı konusunda da genel kabul, erkek cenazeyi erkek, kadın cenazenin kadın tarafından yıkanacağıdır. Genellikle böyle olmasına rağmen, bunun istisnaları da olabilmektedir.³⁹⁰ Eşlerin birbirini yıkaması caizdir. Ancak Hanefiler, erkeğin ölen eşini yıkayamayacağı görüşündedirler. Küçük çocukları karşı cinste yıkayabilir.³⁹¹ Ölen eşini bir kadın yıkayabilir. Çünkü kadın iddet bekleyecektir. İddet süresi içinde evliliğin devam ettiğine hükmedilir. Ancak koca, ölmüş hanımını yıkayamaz. Çünkü erkeklerde iddet bekleme gibi bir durum söz konusu değildir. Karısı ölünce aralarındaki evlilik bağı kalkmış olur. Ancak yıkayacak kimse bulunmadığı takdirde, koca karısına teyemmüm verir. Diğer üç imama göre ise koca, karısını yıkayabilir.³⁹² Cenazeyi en yakın biri veya takva ehli bir kişi yıkamalıdır. Cenazeyi yıkayan erkek veya kadın, farz olan yıkama görevini yerine getirmeye niyet etmeli ve besmele ile başlamalıdır. Yıkama bitinceye kadar da *'Gufraneke Ya Rahman artık senin af ve mağfiretin ile baş başa, sen onu başıyla Ey Rahman olan Allah'* demelidir.³⁹³ Cünüp kişilerin ve hayız halindeki kadınların cenaze yıkaması mekruh kabul edilmiştir.³⁹⁴ Henüz *müştehat** olmayan bir kız çocuğu erkek ve henüz *mürahik** olmayan bir erkek çocuğunu da kadın yıkayabilir. Bir kız müştehat 12 yaşında mürahik olur. Düşük olarak doğan çocuk bir beze sarılarak gömülür ve yıkanması gerekmez.³⁹⁵

Bir cenaze yıkansa fakat meftanın bir yerinin kuru kaldığı fark edilse, eğer başı bağlanmadı ise tekrar yıkanır. Ancak kabre vardıktan sonra, abdest azalarından bir yerinin kuru kaldığı fark edilirse sadece kuru kalan aza yıkanır ve namazı kılınır. Kabre koyup üzerini örtüldükten sonra kuru kalan aza olduğu fark edilirse o vakit mefta çıkarılmaz.³⁹⁶

Ölmüş bir Müslümanın başı ile beraber vücudunun çoğu bulunuyorsa yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Fakat başsız olarak yalnızca vücudun yarısı bulunsa veya gövdesinin çoğu kaybolmuşsa yıkanmaz, kefenlenmez ve üzerine namaz kılınmaz. Bir beze sarılarak gömülür.³⁹⁷ Ölünün saçı, sakalı ve tırnakları kesilmez, sünnet olmamışsa

³⁹⁰ Çetinkaya, *a.g.e.* , s. 26.

³⁹¹ Şener, 'Cenaze', s. 355.

³⁹² Apaydın, *a.g.e.* , c.1, s. 318.

³⁹³ Apaydın, *a.g.e.* , c.1, s. 357.

³⁹⁴ Şener, 'Cenaze', s. 356.

* Müştehat: Yetişkin, ergenlik çağına gelmiş kız.

* Mürahik: Ergenlik dönemine yaklaşmış çocuk anlamında fıkıh terimi.

³⁹⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Sad: Ali Fikri Yavuz, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 148.

³⁹⁶ Bekir Sırmabıyıkoglu, *Mızraklı İlmihal ve Tercümesi*, Furkan Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 153.

³⁹⁷ Apaydın, *a.g.e.* , c.1, s. 358.

sünnet edilmez. Kurulama işleminden sonra vücudunun çeşitli yerlerine, başına ve sakalına kâfur vb. güzel kokulu bir şeyler konulur.³⁹⁸

Dünya hayatına veda eden Müminin Rabbine en güzel şekilde kavuşması, ebedi hayata maddi ve manevi kirlerinden arınmış olarak başlaması için cenaze özenle yıkanır, kokulanır ve kefenlenir.

Cenazenin Kefenlenmesi

Cenazeyi kefenlemek farzı kifayedir. Sünnete uygun kefen erkek için üç, kadın için beş parçadan oluşmaktadır. Kefende farz olan cenazenin vücudunun tamamen örtülmesidir. Kefen üç çeşittir:

- 1- Sünnet olan kefen: Bu erkekler için gömlek (kamis), izar(etek), lifafe(sargı) olmak üzere 3 parçadır. Kadınlar için, erkeklerin kefenine ilave olarak başörtüsü ile göğüs üzerine bağlanan bez ilave edilmek üzere beş parçadır.
- 2- Kefeni kifaye: Erkekler için izar ve lifafe iki parça, kadınlar için bunlara bir de başörtüsü ilave edilerek 3 parçadır.
- 3- Kefeni zaruret: Erkek ve kadın için her ne bulunursa bir kefen yeterli olup, ona sarılır. Bir zorunluluk olmadıkça tek kefenle yetinilmez.³⁹⁹

Kefenlenmede kullanılan bez ne çok pahalı olmalı ne de çok ucuz olmalıdır. Kefenin beyaz olması müstehap olan bir davranıştır. Kadınlar için ipekten olabilir.⁴⁰⁰ Hz Peygamber beyaz elbisenin, elbiseler içinde en hayırlısı olduğunu söylemesi, kendisinin de genellikle beyaz elbise giymesi ve ölüleri beyazla kefenlenmesini tavsiye etmesi bizler için önemlidir.⁴⁰¹ İmam Buhari'nin rivayet ettiği hadiste, Hz. Aişe(r.a) validemiz, Rasulullah'ın beyaz pamuk bezden 3 parça ile kefenlendiğini bizlere bildirmiştir.⁴⁰²

Kefen, ölenin kendi malından karşılanır. Malı yoksa kefen masrafı hayatta iken nafakasını vermekle yükümlü bulunduğu kimselere aittir. Böyle bir kimsesi de yoksa gücü yeten bir Müslüman ya da devlet hazinesi tarafından onun techiz ve tekfini yapılır. Kefeni önceden hazırlamak caizdir. Bununla alakalı olarak Hz. Peygamber zamanında böyle yapanlar olmuş ve Peygamberimiz bu hareketi yasaklamayıp tasvip etmiştir.⁴⁰³

³⁹⁸ Buhari, "Cenaiz", 22.

³⁹⁹ Şener, "Cenaze", s. 355.

⁴⁰⁰ Şener, "Cenaze", s. 356.

⁴⁰¹ İbn. Mace, "Libas" 5', c.11, s. 118.

⁴⁰² Buhari, 'Cenaiz, 18' c. 1, s. 75.

⁴⁰³ Buhari, Sahih, 'Cenaiz 21', c.11, s. 76.

Bazı yerlerde kefeni zemzemlemek, kefenin üzerine yazı yazmak ve bazı dualar koymak gibi bidatler görülmektedir. Bunların ölüye bir faydası olacağına dair muteber kaynaklarda bir şey bulunmamaktadır. Bu vb. durumlardan sakınmak gerekir.⁴⁰⁴ Techiz ve tekfin işlemleri tamamlandıktan sonra cenazeyi yakınları, cenaze namazını kılmak için bulunduğu muhitin camisine veya genel olarak devamlı cenaze namazlarının kılındığı meydana götürür. Tabut *musalla taşı* dediğimiz yerden yüksekçe bir yere koyulur. Tahta vb. de olabilir burada önemli olan cemaatin önünde ve yerden bir metre kadar yüksek bir yere koyulmasıdır. Bu durumdan sonra cemaat kibleye doğru saf tutar ve bu şekilde namaza geçilir. Cenaze namazı farzı kifayedir. Bir veya birkaç kişinin yapması ile diğer insanlardan sorumluluk düşer. Bizler cenazenin ardından namaz kılarak ona karşı son duamızı da yapmış oluruz. Onun bağışlanması için Rabbimize dua ederiz. Yeryüzünde ilk cenaze namazı Hz. Âdem için kılınmıştır. Hz. Âdem'in çocuklarına öğretmek için tekfin ve techiz işleri ile görevlendirilen melekler, cenaze namazını da oğullarıyla kılarak, bundan böyle her ölen mümin için kendilerinden gördükleri gibi yapmalarını, Hz. Âdem'in çocuklarına söylemişlerdir.⁴⁰⁵ Hz. Peygamber'in kılmış olduğu ilk cenaze namazı ise Medine'ye hicretten sonra ashabıyla birlikte ilk olarak Akabe'de biat edenlerden Bera b. Mağrur'un cenaze namazıdır.⁴⁰⁶

Cenaze namazının rükünleri kıyam ve tekbirdir. Hamd ve sena, ölüye dua, salat ve selam sünnetlerindendir. Cenaze namazına niyet şarttır. Bu niyetle ölünün kadın mı, erkek mi, kız çocuk mu, erkek çocuk mu olduğu belirlenir. Bu durumu bilmeyen kişi ise üzerine imamın namaz kıldığı kişi diye niyet eder.⁴⁰⁷ Yüce Allah Kuranı Kerim'de, 'Onların üzerinde namaz kılıp dua et. Zira senin dua etmen, onlar için rahmet ve kalplerine medâr-ı sukunettir', buyurmuşlardır.⁴⁰⁸

Cenaze namazının asıl rüknü olan tekbirler üçtür. Namaz, ilk tekbir ile birlikte toplam dört adet tekbirden oluşur. Cenaze namazında sünnete uygun olan ölü için istiğfarda bulunmak ve onun af olunmasını istemektir. Bu namaza şefa'at namazı da denilmektedir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Demirci, "Cenaze", s. 353.

⁴⁰⁵ Ahmet b. Hanbel, 'Müsne'd', c. 5, s. 136.

⁴⁰⁶ M. Asım Köksal, 'Hz. Muhammed ve İslamiyet', Medine Devri, İstanbul, 1969, c. 1, s. 44.

⁴⁰⁷ Şener, "Cenaze", s. 355.

⁴⁰⁸ Tenvbe, 9/103.

⁴⁰⁹ Şemsettin Kiriş, "Hz. Peygamber'in Cenaze İle İlgili Uygulamaları", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, S.1, 2017, ss. 41-61.

Cenaze namazında cemaat şart değildir. Sadece bir erkek veya kadının kılmasıyla bu farz yerine getirilmiş olur. Bir ölünün cenaze namazını yalnız kadınlar kılacak olsalar, caiz olup bununla bu farz eda edilmiş olur. Kadınların cenaze namazını cemaat ile kılmaları da caizdir fakat tek tek kılmaları müstehaptır.⁴¹⁰ Birden fazla cenaze olması durumunda tek namaz yeterlidir. Fakat her cenaze için ayrı ayrı namaz kılmak daha faziletlidir. Toplu haldeki ki cenazelerde hangisi evvel geldi ise ondan başlanmalı hepsi aynı anda geldiyse en faziletli olandan başlanmalıdır. Şiddetli yağmur vb. olmadığı müddetçe cenaze namazı cami içerisinde kalınmamalıdır. Böyle bir durum tenzihen mekruhtur.⁴¹¹

Cenaze namazı için gelip de namaz kılınırken duvar dibinde durup iştirak etmemek bir Müslümana yakışmaz. Bunlar ancak Müslüman cenazesine iştirak eden Musevi veya gayrimüslimleri andırır. Bu hiç doğru olmadığı gibi çirkin bir davranıştır.⁴¹²

Ölüye Tezkiye Vermek

Ölen kimsenin iyi bir insan olduğuna Müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Tezkiye için cenaze namazından önce veya sonra bu kişiyi nasıl bilirsiniz sorusuna iyi biliriz diye şahitlik etmek, kötü olarak bilinenlerin ise susarak beklemek, tanınmayan kimseler için ise Allah rahmet eylesin demek uygun olur. Namaz öncesinde veya sonrasında cemaatten helallik alınması da uygun olan davranışlardır.⁴¹³

Cenaze namazı kılınırken diğer namazlarda olduğu gibi kadınların erkeklerin arkasında namaza durmaları uygun olandır. Çünkü kadınlar için safların en hayırlısı en geride bulunan saftır. Bununla beraber kadın erkekle beraber aynı safta namaz kılsalar namazları bozulmaz. Çünkü cenaze namazı mutlak bir namaz değildir. Diğer namazlarda kadının iki yanında duran birer erkeğin ve arkalarındaki bir erkeğin namazı bozulur.⁴¹⁴ Güneşin doğması, batması ve zevale yaklaşması zamanında cenaze namazı kılmak mekruhtur bununla beraber kızgınsa, iadesi gerekmez. Bu vakitlerde defnetmek ise, mekruh değildir. Cenaze namazını kılacak olanın, tıpkı diğer namazlarda olduğu gibi maddi ve manevi pisliklerden temizlenmiş olması, setri avret dikkat etmesi yani

⁴¹⁰ Bilmen, *a.g.e.*, s. 150.

⁴¹¹ Apaydın, *a.g.e.*, c. 1, s. 361-362.

⁴¹² Abdürrahim Zapsu, *Cenaze ve Temizlik Ahkâmı*, Ehlişünnet Yayınları, İstanbul, 1987, s. 2.

⁴¹³ Nihal İşbilen, DİB., *Sonsuz Hayat Ahiret, Diyanet Dergisi*, S. 339, İzmir, 2019, s. 64.

⁴¹⁴ Bilmen, *a.g.e.*, s. 151.

örtülmesi gereken yerlerin örtülü olması ve kibleye yönelmesi şarttır. Namazı kılınacak olan kişide aranan şartlar bir ilk olarak kişinin Müslüman olması şarttır.⁴¹⁵

Allah Teâlâ, ‘Onlardan kâfir ve münafıklardan ölen hiçbir kimse üzerine, hiçbir zaman namaz kılma, kabri başında gömülürken veya ziyaret için durma! Çünkü onlar, Allah’ı ve Resul’ünü tanımadılar ve kâfir olarak can verdiler’ buyurmuştur.⁴¹⁶

Cenazenin Taşınması(Teşyi)

Cenazeyi teşyi etmek, onu ebedi istirahatgahı olan mezara kadar takip edip ona eşlik etmek sünnettir. Hatta cenazenin teşyisine katılmak, nafîle ibadetten efdaldır.⁴¹⁷ Cenazenin taşınmasında dört kişinin dört taraftan cenazeyi omuzlara yüklenmesi sünnettir. Her bir taraftan omuzlara yüklenip sırayla onar adım atmak suretiyle toplam kırk adım götürmek müstehaptır. Cenaze ilk önce ön taraftan sağ omuza, sonra ayak tarafından sağ omuzu alınır. Sonra yine ön taraftan bu defa sol omuza sonra da arka taraftan sol omuza alınır her bir omuzlama da onar adım yürünür.⁴¹⁸ Cenazeyi kırk adım götüren kimse, hakkını yerine getirmiş olur. Hadis-i şerifte belirtildiği üzere, cenazeyi taşıyanın kırk günahı da kefaret bulmuş, affedilmiş olur.⁴¹⁹ Cenazeye gitmenin ve defnedilinceye kadar orada kalıp gereken hizmette bulunmanın sevabının fazla olduğunu işaret eden pek çok hadis vardır.⁴²⁰

Cenaze için ayağa kalkmak, başka milletlere kendini benzetmek hükmünde olduğundan, mekruhtur.⁴²¹ Kadınların cenazeleri takip etmeleri tahrimen mekruhtur. Bundan dolayı sevaba değil, günaha girmiş olurlar. Bunun yanında zikir veya Kur’an ile sesleri yükselterek cenaze götürmek de tahrimen mekruhtur. Cenazeyi mum, ateş vb. ışıklarla takip etmek cahiliye adetlerindendir. İslam bunun böyle yapılmasını yasaklayıp mekruh kılmıştır.⁴²²

Cenazeyi kabristana götürürken kabristan uzak olursa, o takdirde ücretli adam tutup taşımakta bir sakınca yoktur. Zaruret hali sayılan sıkışık ve kalabalık yerlerde,

⁴¹⁵ Şener, “Cenaze”, s. 356.

⁴¹⁶ Tevbe, 9/84; Tevbe 9/113.

⁴¹⁷ Zihni, *a.g.e.* , s. 478.

⁴¹⁸ Apaydın, *a.g.e.* , c. 1, s. 360.

⁴¹⁹ Zihni, *a.g.e.* , s. 478.

⁴²⁰ Müslim ‘Cenaiz’ ,17’ , c. 11, s. 652-654.

⁴²¹ Bilmen, *a.g.e.* , s. 247-248.

⁴²² Celal Yıldırım, , ‘Kaynaklarıyla İslam Fıkhı’ , Uysal Kitabevi, Konya, 1980, s. 598.

kabristana uzak olan beldelerde araba ve hayvan üzerinde cenaze taşınmasında kerahet yoktur. Cenazeyi götürmekte biraz hızlı olmak müstehaptır.⁴²³

Hz. Peygamber, cenazeyi takip eden kimselerin cenazeyi hakir görmemesi için cenaze kabre indirilmeden yere oturmamasının uygun olacağını söylemiştir. Meyyit kabre konuluncaya kadar cenazenin yanında kabrin başında Ashabı ile dikilmeleri Efendimizin âdeti seniyyelerindendir. Bir Yahudi'nin, 'Biz de ölülerimizde böyle bulunuruz' demesi üzerine, cenaze omuzlardan indirildikten sonra ayakta beklemek ile 'Yahudilere muhalefet edin!' yani oturun buyurmuştur.⁴²⁴ Cenazenin tören yapılması amacıyla morglarda bekletilmesi asla caiz değildir. Hristiyan geleneklerinden olan, cenazeyi halkın tavaf etmesi için katafalka koyarak saatlerce ve günlerce bekletmek de İslam'a uygun değildir. Kilise içerisinde tatbik edilen bu gibi hareketlerin hiçbiri İslam'da tasvip edilmez. Bu yanlış hareketlerden Müslümanların şiddetle sakınmaları gerekir. Çelenk ve ateşle takip etmek yahut bunları cenazenin önünden götürmek de İslam'da yasak olan Hristiyan adetlerindendir.

Son zamanlarda ise bando eşliğinde cenaze götürme âdeti ortaya çıkmıştır. Müslümanlar bunlara dikkat etmeli ve engel olmaya çalışmalıdır.⁴²⁵ Müslümana düşen herkesin haktan, doğruluktan ve İslam'dan saptığı bir ortamda hak yolda yalnız da olsa yürümesidir.

Cenazeyi takip noktasında arkasından yürümek daha faziletlidir. Fakat önden yürümekte de bir kerahat yoktur. Cenazeyi kabre kadar takip eden erkek veya kadın cenazeyi vakarlı bir şekilde, üzüntü ortamına uygun düşecek hareketler sergilemelidir. Uygunsuz davranmak, lüzumsuz boş konuşmak, başka işlerle meşgul olmak, alkışlamak, isyan anlamı içeren sözler söylemek, dövünüp çırpınmak, saç baş yolmak ölüye ve cenaze sahiplerine saygısızlıktır. İslam dininin öngördüğü edep ölçüsünün dışındadır.⁴²⁶ Bunun yerine cenazeyi takip edenler bu hayatın sonu olduğunu bir gün kendilerinin de aynı bu kardeşimiz gibi hayatının son bulacağını düşünmeli, omuzlarda gidenin kendisi olduğunu empati yaparak hissetmeli, kendi günahlarını düşünerek kalan ömrü hayatında daha güzel işler yapmak için tekrar ahdetmeli, dua, zikir, tesbih içinde vakarlı bir şekilde cenazeye ve tüm Müslümanların bağışlanması için Rabbimize niyaz

⁴²³ Fikri Yavuz, *İslam Fıkhi ve Hukuku*, Çile Yayınları, İstanbul, 1993, s. 194.

⁴²⁴ Zihni, *a.g.e.*, s. 480.

⁴²⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 208.

⁴²⁶ Zihni, *a.g.e.*, s. 478.

etmelidir. Cenazeyi omuzlara yüklenip kabre götürmek, cenaze için gösterilen en büyük hürmet ve saygı nişanıdır. Bir insanın cenazesini herhangi bir eşya gibi taşınması insanın kalbini incitebilir. Eşrefi mahlûkat olarak yaratılan insanın ahiret evinin kapısına kadar omuzlarda taşımak insanlığın şeref ve haysiyetinin göstergesidir.⁴²⁷

1.3.Defin Yöntemi

Dünyada ilk ölümü tadan Habil'dir. Bunun nasıl defnedileceğini öğretmek üzere Allah Teâlâ bir karga göndererek öğretmiştir karganın ölü bir kargayı toprağa gömdüğünü gören Kabil "Bana yazıklar olsun! Ben şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini gömmedim", demiştir.⁴²⁸ Allah Teâlâ'nın bize definî öğretmek için gönderdiği karga, definin ilk mucidi ve banisi olmuştur. Kabil kargadan görerek kardeşinin cesedini toprağa gömmüştür. Ölüyü defnetmekte asıl olan, ölüden çıkması muhtemel kokuları engellemek, etrafa yayılmasını önlemek, yırtıcı hayvanların kabri eşeleyip cesedi dışarı çıkaramayacakları şekilde toprağa gömmektir.⁴²⁹

Bütün işlerde zarafeti öne çıkaran Efendimiz(s.a), insanın dirisine ne kadar önem veriyse ölüsüne de aynı önemi vermiştir. Ölüm kesinleştikten sonra naaşı, ailesinin gözü önünde bekletmek doğru değildir. Cenaze bir an evvel istirahatgâhına tevdi edilmelidir.⁴³⁰

Namazı kılınan cenazenin bekletilmeden defnedilmesi gerekir. Toprakta yaratılan insanın yine ölünce toprağa gömmek farzı kifayedir. Mümkün olmadığı durumlarda ise şartlar neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmek gerekir. Mesela, karadan çok uzakta denizde vefat edenin kıyıya çıkmaya daha çok zamanı varsa, bozulma ihtimali de olacağı için bunun yıkanıp, kefenlenip, üzerine namazı kılındıktan sonra bir ağırlıkla, kibleye karşı sağ yanı üzerine denize bırakılır ve dibe çöker.⁴³¹ Allah'ın insanları kabri göndermesi, insan için büyük bir nimet ve ikramdır.

Ölüm tahakkuk edince cenazeyi bir an evvel defnetmek sünnettir. Ancak bununla kastedilen, koşa koşa abdesti almak, acele acele vakit namazı kılmak, sonra tesbih ve duayı etmek değildir. Bu nedenle namazın tesbih ve sünnet olan zikrini terk

⁴²⁷ Şener, "Cenaze", s. 365.

⁴²⁸ Maide, 5/31.

⁴²⁹ Toprak, *a.g.e.*, s. 216.

⁴³⁰ Kahraman, *a.g.e.*, s. 27.

⁴³¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 214.

etmek uygun olmaz. Çünkü namazın akabindeki zikir, tesbih ve dua her zaman için sünnettir.⁴³²

Kabir ortalama bir insan boyunda 100-150 cm derinliğinde, kible ile dik açılacak şekilde yarım boy enlemesine kazılır. Kabrin tabanı boyunca ve kible tarafında naaşın sığdırılabileceği büyüklükte bir kısım oyulur, buna *lahit* denir. Cenaze *lahit* içerisine yerleştirilir, toprağın doğrudan doğruya cenazenin üzerine atılması böylelikle önlenmiş olur. Bu faydasından dolayı lahit yapılması uygun ve güzel bulunmuştur. Buna imkân olmazsa; toprak, sert kaya vb. olursa göçme riski bulunduğu cenazenin kabrin tabanına, uzunlamasına konulmasında herhangi bir engel yoktur.⁴³³ Lahit yapmakla alakalı olarak Hz. Peygamber: ‘Lahit bizim, şak* da başkalarınındır.’⁴³⁴

Cenazeyi kabre koyarken kadın ve gayrimüslimler hariç ölenin mahrem ve yakınları tarafından kabre indirilmesi sünnettir.⁴³⁵ Kadınlar meyyitin en yakını da olsa kabre inemez.⁴³⁶ Buna imkân bulunmasa yabancı şahıslar da bunu yapabilir. Cenaze kabre indirilirken, ‘Resulullah’ın dini üzere Bismillahi ve alâ milleti Resulullah’ duasıyla, yüzü kible tarafına gelecek şekilde sağ yanı üzere yatırılır, yatırılan cenazenin kefen bağları çözülür, üzerine kerpiç, tahta, beton, kuru ot kamış vb. örtülerek, atılacak toprağın doğrudan cenaze ile teması önlenmiş olur.⁴³⁷

Kabrin kerpiçten, taşsız, deve hörgücü gibi yüksekçe yapılmasına *tesnim*; zemin seviyesinde yapılmasına *tesviye* denmektedir. Kabri; çimento, kireçle sıvamak mekruh, kabri, bir karış yükseltip deve hörgücü gibi yapmak ise menduptur. Bu uygulama üç mezhepte böyle iken Şafiilerde yerle aynı hizada tutmak daha uygundur.⁴³⁸

Defin esnasında cenaze ile birlikte herhangi bir eşya konulması ve cenazenin özel durumundan kaynaklanan makul bir sebep bulunmadığı sürece cenazenin tabutla gömülmesi mekruhtur. Kabrin dibi ıslak veya yumuşak olduğu durumlarda cenaze tabut

⁴³² Özcan, *a.g.e.*, s. 692

⁴³³ Mustafa Uzunpostalcı, “Defin”, DİA, İstanbul, 1994, c. 9, s. 86.

* Şak: Şakk usûlü şöyledir: Kabrin ortasında cesedin yerleşebileceği kadar bir çukur kazılır. Ölünün üzerine çökmemesi için de kabrin iki tarafı kerpiç tuğlalarla örülür. Sonra yüzü kibleye gelecek şekilde ölü iki duvarın arasındaki boşluğa konulur. Daha sonra bu boşluğun üzerine taşlarla veya başka şeylerle tavan yapılır. Ölünün bedenine değmemesi için tavan birazca yüksek yapılır. Ardından da üzerine toprak atılır.

⁴³⁴ Ebu Davut, “Cenaiz”, 4’ c.9, s. 213.

⁴³⁵ Uzunpostalcı, ‘Defin’, s. 86.

⁴³⁶ Zihni, *a.g.e.*, s. 465.

⁴³⁷ Uzunpostalcı, “Defin”, s. 86.

⁴³⁸ Vecdi Akyüz, ‘Hastalık, Ölüm ve Cenaze’, Yeni Şafak Kitaplığı, Ankara, 1995, s. 72.

ile birlikte gömülebilir.⁴³⁹ Tabut ile gömme gerek ölenin toprakla temasını engelleyeceği, zamanla çürümeyi zorlaştıracığı, israf ve gösterişe sebep olacağı için hoş karşılanmamıştır. Ölünün mumyalayarak gömülmesi de aynı mahiyettedir.⁴⁴⁰

Defin işlemi yapılırken bazı şeylere dikkat etmeliyiz. Özellikle, Müslüman bir kişiyi Müslüman olan kabristana defnetmeli Müslüman olmayan mezarlıklara defnetmemeliyiz. Bir Müslümanın defnedileceği zaman yine onun gibi Müslüman birinin yanına, defnedilmesine dikkat etmeliyiz. Bununla alakalı bir Hadis-i Şerifte Peygamberimiz, ‘Ölülerinizi salih kimselerin arasına defnedin. Zira sağ olanlar kötü komşudan eziyet duydukları gibi, muhakkak ölüde kötü komşudan eziyet duyar’, buyurmuştur.

Ölünün toprağa tevdi edilmesi çevre temizliği, sağlık, insanın saygınlığının korunması ve ölümü hatırlatma gibi birçok hikmetler taşımaktadır. Geride kalanların ölüye karşı son görevlerini simgelediği, ölen için ise yeni bir hayatın başlangıcı olduğu için definin şekil ve usulleri fıkıh kitaplarında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.⁴⁴¹ Genel olarak Müslüman bir cenazenin nasıl defnedileceği kaynaklarımızda ayrıntılı bir şekilde anlatılmışsa da, bu uygulamalar değişik mekân, kültür ve geleneklerde amaç aynı olmakla birlikte zaman zaman farklılıklar göstermektedir.⁴⁴²

Bir kabre herhangi bir zorunluluk olmadığı sürece birden fazla cenaze defnetmek mekruhtur hatta bazı ulemaya göre haramdır.⁴⁴³ Yer darlığından kabir kazılırken kemik çıkması durumunda kemikler kabrin bir köşesine toplanır. Çok zorunlu olmadıkça erkek ve kadın cenazeler yan yana konulmaz fakat ihtiyaç halinde cemaatle namaz sırasındaki gibi önce ergin erkekler, sonra erkek çocuklar ve ardından hanımlar kabre koyulur.⁴⁴⁴

Defin sırasında cemaatin kabirleri çiğnemek ve üzerlerine oturmak caiz değildir. Bir kabre kendi içinden çıkan toprak haricinde başka bir yerden toprak atılması mekruhtur. Resulü Ekrem(s.a), Osman b. Mazun’ un kabrinin başucuna büyük bir taş dikmiş ve “Bununla kardeşimin kabrini tanır ve bulurum, ailemden ölenleri de yanına

⁴³⁹ Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 50.

⁴⁴⁰ Uzunpostalcı, “Defin”, s. 86.

⁴⁴¹ Uzunpostalcı, “Defin”, s. 86.

⁴⁴² Zihni, *a.g.e.*, s. 486.

⁴⁴³ Süleyman Toprak, “Kabir”, DİA, İstanbul, 2001, c.24, s. 37-38.

⁴⁴⁴ Demirci, “Kabir”, s. 35.

gömerim demiştir.⁴⁴⁵ Fakihlerin çoğunluğu kabre yazı yazılmasını yasaklayan hadislerden hareketle kabir üzerine yazı yazılmasını mekruh saymışlardır. Bazı ulemaya göre Hanefiler bu görüşe katılmayarak, kabrin kaybolmaması ve çiğnenmemesi için isminin yazılmasında bir sakınca görmemişlerdir.⁴⁴⁶

Meyyit çürüyüp toprak olduktan sonra, başka bir cenaze aynı kabre defnedilebilir. Ancak diğer cenazeden çıkan kemikleri kırmak yahut başka bir yere taşımak caiz olmaz.⁴⁴⁷ Hz. Peygamber: “Ölünün kemiğini kırmak günah yönünden dirinin kemiğini kırmak gibidir”, demiştir.⁴⁴⁸

Meyyitin vefat ettiği mahallenin kabristanına defnetmek müstehaptır. Müteaddit mezarlığı bulunan beldeye göre de, meyyitin öldüğü muhite en yakın kabristana gömülmesi evladır.⁴⁴⁹ Meyyitin definden sonra başka bir yere nakli asla caiz olamaz. Meğerki defnedildiği yer başkasının ise ve yerin sahibi oradan cenazenin kaldırılmasını istiyorsa, toprağın üstü onun olduğu gibi altı da onun olduğu için dilerse kaldırtır, dilerse kabri düzleyip üzerinde ziraat yaparak oradan faydalanır.⁴⁵⁰

Müslümanın mezarı, sade, tabii ve mütevazı; mezar yapımında kullanılan malzeme ise ucuz olmalıdır. Müslüman mezarı, ihtişam, debdebeden uzak, sadeliği, tabiiliği ve intizamı ile örnek olmalıdır. Nasıl ki camide tüm imtiyazlarından sıyrılarak insanlar aynı safta Allah'ın huzurunda duruyorsa, mezarı da görünüş itibarıyla birbirine eşit olmalıdır. Mezar olduğunu belli etmek ve mahlûkatın çiğnemesinden korumak için mezarın etrafının bir miktar çevrilmesi caizdir. Ancak bunu yaparken lükse, israfa kaçmak ve çok para harcamak yasaktır. Çünkü kabrinin üzerini süslemenin ölüye hiçbir faydası yoktur.

Kabirlerin süslenmesi, mum yakılması, türbelere, ağaçlara bez bağlanması halkın Tevhid inancını zedelediği, açık ve gizli şirke saptırdığı için yasaklanmıştır. Kabrin yanında kurban kesilmesi, herhangi bir vesileyle kabre, türbeye kurban adanması da yasaklanmıştır. Hz. Peygamber “İslam’da kabirlere kurban kesilmez buyurmuştur.”⁴⁵¹ Allah'ın yarattıkları arasında insana verdiği değer ve ona duyulması gereken saygıdan dolayı kabirleri korumak, temiz tutmak, düzenlemek yıkılanları tamir

⁴⁴⁵ Ebu Davut, ‘Cenaiz, 63’.

⁴⁴⁶ Toprak, Kabir, s. 35.

⁴⁴⁷ Zihni, *a.g.e.*, s. 482.

⁴⁴⁸ Ebu Davut, ‘Cenaiz’, 64.

⁴⁴⁹ Zihni, *a.g.e.*, s. 483.

⁴⁵⁰ Zihni, *a.g.e.*, s. 43-45.

⁴⁵¹ Ebu Davut, ‘Cenaiz’, 74.

etmek gerekir. Bu durumu Efendimiz(s.a) bizlere tavsiye etmiş ve kendisi de örnek olmuştur.⁴⁵² Kabristana güzel bir görünüm kazandırmak ve kabir azabının hafiflemesine vesile olmak için ağaç vb. şeyler dikmek de sünnettir.⁴⁵³

Defin Esnasında Kur'an Okumak

Cenaze defnedildikten sonra kısa bir süre bekleyip dua etmek ve Kuran okumak müstehaptır. Cenazenin defni sürerken Kur'an okumak ise uygun değildir. Hz. Osman (r.a)'ın rivayetine göre Peygamber Efendimiz, bir ölünün defini tamamlanınca kabrinin yanında durmuş ve “Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret isteyin. Muhakkak o şimdi sorguya çekilmektedir”, buyurmuştur.⁴⁵⁴ Ashabın ileri gelenlerinden Amr Bin El-as: ‘Beni defnettığınızde üzerime toprağı azar azar dökün ve sonra mezarının yanında, bir deve kesilip de eti taksim edilecek zaman kadar bekleyin. Böylece sizinle ünsiyet ederim ve döndüğümde Rabbimin elçilerinin beni nasıl karşılayacaklarına bakarım’, diye vasiyet etmiştir.⁴⁵⁵

Definden sonra kabrin başında Kur'an okunur, sevabı ölüye bağışlanır, ölenin affı için dua edilir. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, definden sonra Bakara suresinin başı ve sonunun okunmasını müstehap görmüştür. Mezar üzerindeki yaş ot ve ağaçların tesbihi bile ölüye fayda sağlayacağına göre Kuran okumanın faydasının daha büyük olacağı apaçıktır.⁴⁵⁶ Mezarın başında özellikle Yasin, Mülk, Vakia, İhlas, Felak ve Nas sureleri ile Fatiha ve Bakara suresinin ilk beş ayetinin okunması gelenek haline gelmiştir. Okunan Kur'an'ın sevabı ölen kişinin ve orada bulunan kişilerin ölmüşlerinin ve diğer tüm müminlerin ruhlarına bağışlanır.⁴⁵⁷

Telkin

Sözlükte bir şey hatırlatmak, bir inancı duygu ve düşünceyi aşılacak anlamındaki telkin, fıkıh terimi olarak ölüm döşeğindeki kişiye muhtazar, Kelime-i Tevhidi veya Kelime-i Şهادeti hatırlatmayı ve cenazenin defnedilmesinin ardından kabrin başında yüksek sesle ölüye iman esaslarının hatırlatılması ifade eder. Kuran'da yer almayan telkin kelimesi farklı türevleri ile hadislerde geçmektedir.⁴⁵⁸

⁴⁵² Buhari ‘Cenaiz’ 82’.

⁴⁵³ Toprak, ‘Kabir’, s. 36.

⁴⁵⁴ Ebu Davud, ‘Cenaiz’, 72, c. 111, s. 215.

⁴⁵⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 232.

⁴⁵⁶ Toprak, *a.g.e.*, s. 232.

⁴⁵⁷ Mustafa Akça, ‘Gazali Düşüncesinde Ölüm ve Kabir Hayatı’, *Ekey Akademi Dergisi*, S. 23, Ankara, 2005, s. 99.

⁴⁵⁸ Mehmet Günay, “Telkin”, *DİA*, Ankara, 2011, c.40, s. 404-406.

Cenaze kabre konulup defin işlemi tamamlandıktan sonra, ölen kişiye telkin verilip verilmemesi hususunda âlimler farklı görüşlere sahiptirler. Peygamberimizin ‘Ölülerinize -la ilahe illallah- telkin ediniz’⁴⁵⁹ sözündeki ‘ölüleriniz’ kelimesini İslam âlimlerinin çoğunluğu ‘ölmek üzere olanlarınız’ şeklinde anlamışlardır. İslam âlimlerinin bir kısmı telkinin sadece ölüm döşeğindeki hasta için geçerli olduğunu, definden sonraki telkinin meşru olmadığını söylemişlerdir. Burada Hanefilerin görüşünü verecek olursak, Hanefi âlimler bu konuda açık bir hüküm bulunmadığını, ölü defnedildikten sonra telkin vermenin tavsiye edilmediği gibi yasaklanmadığını da ileri sürmüşlerdir.⁴⁶⁰

Ölünün kabre konulmasıyla artık dünyadakileri duymasının mümkün olmadığını söyleyenler delil olarak, ‘Ey Resul’üm sen o daveti ölümlere duyuramazsın’⁴⁶¹ ayetiyle, ‘Sen kabirde bulunanlara işittirecek değilsin’⁴⁶² ayetini zikretmektedirler. Buradan hareketle telkinin ölüye hiçbir faydasının olmayacağını bu yüzden verilmemesi gerektiğini söylerler.⁴⁶³

Telkinin hastanın sevip saydığı kişilerden ve mümkünse varisleri arasında yer almayan birisi tarafından yapılması uygun olmalıdır. Bu esnada hastanın bunalıp rahatsız olmasına, bir tepkide bulunmasına yol açacak davranışlardan, ısrarcı tutumlardan kaçınılması gerekir. Hastadan tevhid ve şehadet sözünü okuması yerine, yanında onun duyacağı şekilde ve en fazla 3 defa okumakla yetinilmesi, hastanın bunları bir defa okuması halinde telkine son verilmesi âlimlerin çoğunluğu tarafından uygun görülmüştür. Definden sonra telkin uygulamasını en çok savunanlar ise Şafii âlimlerdir.⁴⁶⁴ Ashaptan ve tabiinden gelen rivayetlerde müctehidler; telkinin, mekruh, mübah ve müstehap olduğu şeklinde üç ayrı fikir üzerindedirler. Telkinin nasıl yapılacağı fıkıh kitaplarımızda açıklanmıştır. Meyyit anasının ismi ile çağrılarak çeşitli hazırlatmalarda bulunulur.⁴⁶⁵ Ölünün ve anasının adı bilinmezse ‘Ya Abdullah, Yebne Havva’, denilir. De ki ‘Rab olarak Allah’a, din olarak İslam’a, Peygamber olarak Muhammed’e, kible olarak Kâbe’ye, kitap olarak Kuran’a ve kardeş olarak

⁴⁵⁹ Müslim ‘Cenaiz’ 1, c.1, s. 631.

⁴⁶⁰ Toprak, *a.g.e.*, s. 236.

⁴⁶¹ Rum, 30/52.

⁴⁶² Fatır, 35/22.

⁴⁶³ Toprak, *a.g.e.*, s. 236.

⁴⁶⁴ Günay, “Telkin”, s. 404-406.

⁴⁶⁵ Zihni, *a.g.e.*, s. 485.

Müslümanlara rıza gösterdim, Rabbim kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. O, büyük Arş'ın Rabbidir.'⁴⁶⁶

1.4.Yas ve Anma Uygulamaları

Ölüye Ağlamak

Ölüm büyük bir hadisedir. Bu büyük hadise sebebiyle kişinin hüzünlenmesi, kederli bir hal alması normaldir. Nitekim Peygamber Efendimiz(s.a) oğlu İbrahim'in, kızının ve torununun vefatlarında yine ashaptan bazı sahabelerin cenazesinde bizzat gözlerinden yaşlar akarak ağlamıştır.⁴⁶⁷ Efendimize daha önce kendisi ağlamayın yasaklamış olması hatırlatılınca, bu ağlama şeklinin yasak olan ağlama şekli olmayıp gözyaşı dökmek ile Allah'ın azap etmeyeceğini ancak mübarek diline işaret edip onunla azap edeceğini belirtmiş ve muhakkak ki ölü, ehlinin arkasından bağırıp çağırarak ağlamaları ile azap duyar buyurmuşlardır.⁴⁶⁸ Efendimiz(s.a) bir cenazede, kabrin kenarına oturmuş, gözyaşları toprağa damlayacak derecede ağlamıştır.⁴⁶⁹ Başka bir olayda Hz. Ömer(r.a) bir cenazede ağlayan bir kadına bağırınca Hz. Ömer(r.a)'e, 'Bırak onu, ağlasın, muhakkak ki göz yaşarır', buyurarak sessizce ağlayanın serbest bırakılmasını emretmiştir.⁴⁷⁰ Ölüye sessizce ağlamanın caiz ve mübah olduğu müçtehitler tarafından müttefiktirler. Yüksek sesle ve bağırarak ağlamak ise, Hanefi ve Malikilere göre haramdır. Ölüye ağlama âdeti eskiden beri insanlar arasında yaygın bir adettir.

Eski Mısır'da eşraftan biri öldüğü zaman birçok kadın ve erkek yaz alametleri sürerek, bağıra bağıra sokaklarda gezerlermiş.⁴⁷¹ Eski Türklerde ağlama merasimlerinde yüzlerini yaralayanlar hatta kulaklarını kesenler bile olmuştur.⁴⁷² Cahiliye Araplarında ölümden sonra bağıra bağıra iyiliklerini sayarak ağlanmasını vasiyet edenler bile olmuştur.

Ölü kendi yakınlarının ağlamaları ve aşırı davranışları sebebiyle azap görmez ama ağlamaları için vasiyette bulunursa azap görür.⁴⁷³ Hz. Ömer(r.a) dâhil birçok sahabenin rivayet ettiği, ölünün kendisine ağlayanların ağlamasından kabrinde azap

⁴⁶⁶ Günay, "Telkin", s. 404-406.

⁴⁶⁷ Buhari, 'Cenaiz', sahih, 42, c.11, s. 48.

⁴⁶⁸ Buhari, 'Cenaiz' 43, c.11, s. 85.

⁴⁶⁹ İbn. Mace, 'Sünen, Zühd 19', c.11, s. 1403.

⁴⁷⁰ İbn. Mace, 'Sünen, Cenaiz 53' c. 1, s. 505.

⁴⁷¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 239-241.

⁴⁷² Abdülkadir İnan, *Hurafeler ve Menşei*, DİB Yayınları, Ankara, 1962, s. 12.

⁴⁷³ Keskin, *a.g.e.*, s. 443.

duyacağını bildiren Hadis-i Şerife gelince, Hz. Aişe(r.a) validemiz, bu Hadisi Şerif hakkında, ‘Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez’⁴⁷⁴, ayetine aykırı olacağını belirtmiştir.

Rasulullah(s.a)’ın, bir Yahudi kabri yanından geçerken mezarın başında ağlayanlar gördüğünü ve onların ağladıkları kişinin kabrinde azap görmekte olduğunu söylediğini, aile efradının ağlamasıyla ile Allah’ın ancak kâfirin azabını artıracağını ifade etmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, bir yakınına veya sevdiğini kaybedenlerin, eğer güçleri yetiyorsa bu duruma sabretmeleri ve ağlamamaları güzel bir davranış olacaktır. Sabredemeyenlerin ise sessizce ağlamaları ve gözyaşı dökmeleri caizdir. Ama ölünün ardından mersiye(ağıt) düzerek ağlamak kesinlikle haramdır.

Kabir Ziyareti

Ölünün gömüldüğü yere Arapça’da *kabir*, kabirlerin bulunduğu yere *makber* kelimeleri kullanılır. Türkçe’de ise kabire eş anlamlı *mezar* kelimesi kullanılır.⁴⁷⁵ Kabirler bir yandan bu dünyadan diğer dünyaya açılan bir kapı diğer yandan ölümü insanogluna hatırlatan önemli bir semboldür.⁴⁷⁶

‘Ben sizi kabir ziyaretinden men etmişim, fakat şimdi beni dinleyin, onları ziyaret edin, çünkü kabir ziyareti ahireti hatırlatır’.⁴⁷⁷ buyuran Efendimizin hadisinden hareketle, kabir ziyaretinin insana ahireti hatırlattığını anlamaktayız. İnsan kabristana gittiğinde oradakilere selam vererek, kendinin de bir gün buraya geleceğini düşünür. Bu duygu ve düşüncelerle yapılan kabir ziyareti insanı fikri olarak ahirete hazırlayacak ve ölüm olgusunun devamlı bizde canlı kalmasını sağlayacaktır.

Kabristana giden insan içeriye girerken olgun bir Müslüman gibi girmeli ve vakarını korumalı, aynı dünyadaki gibi mezarlıkta bulunan din kardeşlerine selam vererek (Selam sizin üzerinize olsun ey kabir ehli) diyerek girmeli, ayakta veya oturarak kabirleri çiğnemen, üzerlerine basmadan ziyaretini tamamlamalıdır.⁴⁷⁸ Kabir ziyaretinde, Kuran ayetlerinden okunmalı, dua edilmeli, sevabını ölmüşlerimizin ruhlarına hediye etmeliyiz. Onların azaplarını hafifletecek, onlara sevap kazandıracak ameller yapmalı, sadaka vererek sevabından mevtaların hissedar olmaları için

⁴⁷⁴ Enam,6 /164.

⁴⁷⁵ Demirci, “Kabir”, s. 33.

⁴⁷⁶ Demirci, ‘Kabir’, s. 34.

⁴⁷⁷ Müslim, Sahih, Cenaiz, 36.

⁴⁷⁸ Tirmizi, “Cenaiz”, 59.

Rabbimize dua etmeliyiz.⁴⁷⁹ Efendimizin örneğinde gördüğümüz gibi yapılması mendup olan bu görevi bay-bayan genç yaşlı hepimiz yapmalıyız. Özellikle gençlerimizi ve çocuklarımızı kabir ziyaretine teşvik etmeli ve şehitliklere götürerek onların bu duyguya vakıf olmalarını sağlamalıyız. Genellikle mezarlıkların girişlerinde yazan ve ölüm hadisesini ilk duyduğumuzda söylediğimiz Bakara Suresindeki *‘İnna lillâhi ve inna ileyhi raciun (Biz Allah'a aidiz ve ancak O'na döneceğiz)’* (Bakara/156) ayetini iyi analiz etmeli ve topraktan yaratılan insanoğlunun tekrar toprağa gideceğini unutmamalıyız.

İslam'ın ilk yıllarında içerisinde birçok batıl inanç ve hurafeler karışan kabir ziyareti, Hz. Peygamber(s.a) tarafından yasaklanmıştır. Bundaki amaç insanların mezardan, orada yatan kişiden medet ummaması, tevhid inancının kalbe tamamen yerleşmesi, her şeyin sahibinin ve her şeyi verecek olanın Allah olduğunu bilinmesini sağlamak amacıyla. Daha sonraları İslamiyetin ve tevhid akidesinin tam anlamıyla anlaşılmasıyla bu yasak kaldırılmıştır.

. Kabir ziyaretinin belli bir zamanı ve günü yoktur. Ama genel olarak son zamanlarda bilhassa Cuma günü ziyaret yapılır hale gelmiştir. Bundaki amaç ise ‘Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır’⁴⁸⁰ hadisinden hareketle, insanlar cuma gününün faziletinden dolayı, o gün yapılacak ibadetlerin diğer günlere göre daha çok sevap olacağını düşündüklerinden ileri gelmektedir.

Kabir ziyaretlerinde asıl olan ölüye faydalı olacak işler yapmaktır. Aksi takdirde meftun bulunan kişiden medet ummaktan ve yardım beklemekten (tevessül, istiğaze, istimdat) gibi durumlardan uzak durmak gerekir. Kadınların kabir ziyareti ise duruma göre mekruh, haram ve menduptur. Herhangi bir fitneye sebep olmadığı sürece ziyaret yapılabilir Hz. Aişe(r.a) validemiz, Resulullah(s.a)'ın kabir ziyaretine ruhsat verdiğini buyurmuştur.⁴⁸¹ Ancak bayanların kabirleri ziyaret etmesinin verdiği hüznün ve hasretle kendilerini dağıtmaları ve böylece mahrem yerlerini başkalarına göstermeleri büyük afetlerdendir. Kazanacakları sevap kazandıkları kötülüğü karşılanmaz. Burada önemli olan ‘Def-i mefasid, celbi menafiden evladır’ kaidesince, sebep olacakları zarardan

⁴⁷⁹ İbn Mace, “Cenaiz”, 4.

⁴⁸⁰ Müslim, Cum’a, 18.

⁴⁸¹ Tirmizi, ‘Sünen Cenaiz, 61’, c. 11, s. 241.

ötürü ziyaretten elde edecekleri faydanın az olması gibi durumlarda ziyaretin yasaklanması gerekebilir.⁴⁸²

Kabir ziyareti, insana ölümü ve ahireti hatırlatır, zühd ve takvaya istikametlendirir, ibret almayı sağlar. Ölümü düşünen bir kimse ibadetlerini daha büyük bir huşu içinde ifa eder, dünyaya olan hırsı azalır, haramları terk ederek hayra yönelir ve ahiret için hazırlık yapmaya daha çok ehemmiyet verir.⁴⁸³

Taziye

Sözlükte birine sabır telkin etmek anlamındaki taziye, terim olarak yakını vefat eden kimselere sabır ve metanet göstermeye teşvik etmeyi, başsağlığı dilemeyi, onları teselli edip acılarını paylaşmaya ifade eder.⁴⁸⁴ Genel görüşe göre taziyenin definden sonra ve cenaze yakınlarının evinde yapılması uygundur. Camide taziye uygun bulunmamıştır. Birçok kişinin de gelebileceği dikkate alınarak taziye yerinde fazla kalınmaması tavsiye edilmiştir. Tayin edilmiş bir zaman olmamakla birlikte, o belde bulunanların 3 gün içinde ve ilk karşılaştıkları zaman taziyede bulunmaları gerekir uzakta olanlar ise ne zaman görüşürlerse o zaman taziyede bulunabilirler.⁴⁸⁵ Günümüzde kitlesel iletişim araçlarından olan, telefon, basın-yayın aracılığıyla taziyede bulunmakta bir sakınca yoktur.

‘Şüphesiz Allah sabredenlerin mükâfatını hesapsız ödenecektir’⁴⁸⁶ ayetinden hareketle taziyede bulunan kişi cenaze sahiplerine sabır dileyerek, hem dünyada hem ahirette kazananlardan olmalarını duasında bulunmalı, sabır tavsiye etmeli ve sabırla ilgili güzel sözler söylemelidir. ‘Allah önünüze mağfiret etsin, günahlarını bağışlasın, kabrini genişletin, Cennette Efendimize komşu eylesin’ gibi sözlerle insanların acılarını hafiflemesine vesile olunmalıdır.

Herhangi bir Mümin bir Müslüman kardeşine, kendisine dokunan bir musibetten dolayı taziyede bulunursa, mutlaka Cenabı Hak kıyamet günü ona keramet elbiselerinden bildirecektir. İbn-i Mace, Beyhaki hadisinden hareketle taziyede bulunarak hem sevap kazanacağımızı hem de Efendimizin bir sünnetini yapma

⁴⁸² Toprak, “Kabir”, s. 37-38.

⁴⁸³ Ömer Çelik- Mustafa Öztürk-Mustafa Kaya, *Üsve-i Hasene*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 472.

⁴⁸⁴ Mustafa Çağrı, “Taziye”, DİA, Ankara, 2011, c.40, s.202-203.

⁴⁸⁵ Toprak, a.g.e. , s. 245.

⁴⁸⁶ Zümer, 39/10.

bahtiyarlığına kavuşacağımızın farkında olmalıyız. Taziye evinde siyah elbise giyerek. matem tutmak sünnete aykırıdır.⁴⁸⁷

Ölü sahibinin taziye gelenlere 3 güne kadar evinde yemek vermesi mekruhtur. Cafer b. Ebu Talip(r.a) şehit olduğunda, Rasulullah(s.a) etrafındakilere, Cafer'in ailesinin üzüntüleri sebebiyle yemek hazırlayacak durumda bulunmadığını söylemiş ve onlara yemek yapmalarını öğütlemiştir.⁴⁸⁸ İslam âlimleri, bu hadisten hareketle cenaze evine yemek götürmeye sünnet olarak belirtmişlerdir. Taziye boyunca cenaze evinde yemek pişirmek mekruh görülmüş, bilhassa komşuların yemeği hazırlayıp orada bulunanlara ikram etmesi sünnettir.

1.5. Cenaze ile İlgili Bazı Meseleler

Otopsi Uygulaması (Teşrih)

Teşrih, kelimesi sözlükte kesmek, kesip yarmak, açmak anlamında kullanılır. Tıp alanında ise cesedin kesip açılarak incelenmesidir. Eski çağlarda ölünün bedeni kutsal kabul edildiği için bu olaya sıcak bakmıyorlardı. Hekimler tedavideki başarıyı artırmak için insanın beden, kas ve kemik yapılarının incelenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Tıp alanında bununla ilgili bilim dalı *ilmüt-teşrih*, anatomi bilimidir.

Teşrih, ölüm sebebinin bulunması, katilin tespit edilmesi veya tıbbi inceleme araştırma yapmak amacıyla, ölünün cesedi üzerinde işlem yapılmasını İslam hukukundaki maslahat ilkesinden hareketle uygun görülmüştür. Öğrencilerin ve hocaların kadvralar üzerinde otopsi yapmaları tıp biliminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda maktulün ve ailesinin hukuku zayi olmasın diye katili tespit etmek amacıyla teşrih caiz görülmüştür. Nitekim 17 Ekim 1987 tarihinde Mekke'de toplanan İslam Fıkıh Konseyi'nde bu doğrultuda bir karar almıştır.⁴⁸⁹

Iskat-Devir

Kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği namaz, oruç, kurban, gibi dini mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesine ıskat nedir. Devir ise fidye ödemek için geliştirilen yöntemi ifade eder. Kur'an Kerim'de oruca gücü yetmeyenler bir yoksul doyumu fidye öder buyurulmaktadır.⁴⁹⁰ Herhangi bir mazeret sebebiyle ve oruca dayanamayanların namazlarının ıskatına gelince ne Kur'an'da ve

⁴⁸⁷ Yıldırım, *a.g.e.* , s. 626.

⁴⁸⁸ Tirmizi, 'Cenaiz ,21'.

⁴⁸⁹ Keskin, *a.g.e.* , s. 146-147.

⁴⁹⁰ Bakara, 2/184.

sünnette bir delil yoktur. Bu itibarla fidye ile namaz borçlarının düşeceği söylenemez.⁴⁹¹ İbadetler ve bu nitelikteki kefaretlar Allah hakkı grubunda yer aldığı için kural olarak ıskat kabul etmez. Mazeretsiz olarak tutulmayan ve kaza edilmeyen oruçlar içinde ıskatı savm'ın Kuran ve sünnette yeri yoktur.

Iskatın rükünü, bulunan bir hakkında düştüğüne veya o haktan vazgeçildiğine açıkça delalet eden sözdür. Mükellefin sorumluluklarının terkinden doğan ve uhrevi sorumluluktan kurtarmak amacıyla yapılan nakdi ve ayni ödemelerdir. Iskatı salat ve ıskatı savm uygulaması, Hz. Peygamber(s.a), sahabe, tabiin ve tebei tabiin döneminde söz konusu değildir. Kitap, sünnet ve sahabe fetvalarından delillendirmek yerine fikhin gelişim seyri göz önünde tutularak ele alınması daha yerinde olacaktır.⁴⁹² Ölen bir kimsenin bazı ibadetlerle ilgili borçlarının düşürülmesi için fakirlere fidye ödenmesi sırasında başvurulmuş bir yöntemdir.

Sonuç olarak ölen kişinin arkasından hayır hasenat yapılabilir, kurban kesilebilir.⁴⁹³ Arkada varislerinden fakir kimseler varsa onlar da mağdur edilmeksizin cenazenin kalan mallarından taaddüt yapılabilir.

Ötenazi Uygulaması

İslam dinine göre kişinin kendi canına kıyması haramdır. Tıbbi verilere göre yaşama ümidi kalmamış ve şiddetli acı çeken insanın hayatına başka birinin son vermesine ötenazi dedir. Ötenaziye talep eden kişi intihar etmiş olur, bunu uygulayan ise cinayet işlemiştir.⁴⁹⁴ Kur'an'da, “Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere kıymayın Allah bunları size düşünesiniz diye söylemektedir.”⁴⁹⁵ Hz. Peygamber(s.a) de bir kimsenin acı ve sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmemesini istemiştir.⁴⁹⁶ Temennisi bile yasak olan bir şeyin gerçekleştirilmesi daha büyük bir günahdır. Allah'ın emaneti olan cana hangi gerekçe olursa olsun kıymak asla caiz değildir İslamiyet'te çekilen dert ve sıkıntılar Mümin'in günahlarına kefarettir.

⁴⁹¹ Gen. Koord. : Huriye Martı, Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, DİB Yayınları, İzmir, 2018, s. 223.

⁴⁹² Ali Bardakoğlu, “Iskat”, DİA, İstanbul, 1999, c.19, s. 137-143.

⁴⁹³ Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁴⁹⁴ Martı, *a.g.e.*, s. 523.

⁴⁹⁵ Enam, 6/151.

⁴⁹⁶ Buhari, Merda, 19.

Mezarlık Uygulaması

Mezar, ziyaret mekânıdır. Arapçada ziyaret kökünden türemiştir. Mezar, mezarlık ölünün gömüldüğü yer kabirlerinin bulunduğu yerdir.⁴⁹⁷

Mezarlıkların oluşması defin kültürü ile alakalıdır. Ölülerini gömmeye daha çok yerleşik toplumlarda görülür. Arkeoloji biliminde *nekropolis (ölüler şehri)* denilen eski mezarlıklar, kültüre, coğrafi yapıya, jeolojik yapıya göre çeşitlilik gösterir. Mezarın önem taşıması için daha çok toprağın üstünde kalması ve onun mezar olduğunu belirten bir işaretinin bulunması gerekir.

Mezarın baş ve ayakucuna *şahide(mezar taşı)* dikilmesi İslam'ın ilk dönemlerinden beri yapılagelen bir gelenektir.⁴⁹⁸ Bu uygulamayla alakalı olarak, Hz. Peygamberin, Osman bin Mazun' un kabrini tanınması için kabrin başına diktiğini görüyoruz.⁴⁹⁹ İslam'ın yaşandığı şehirlerde mezarlıklar genelde yerleşim alanının dışına yapılır. Dağ yamaçları veya etekleri tercih edilen alanlardır. Bunun yanında önemli şahsiyetlerin kabirlerinin yanında mezarlıklar oluşmuştur.

Mezar taşlarına ölümle ilgili yazılan ayetler(besmele, Fatiha suresi vb.), mezar mimarisi ve şahide had sanatının gelişmesinde neden olmuştur. Mezar taşından meftun kişinin, kadın mı erkek mi, çocuk mu olduğu anlaşılmaktadır. Ölünün hayattayken meşgul olduğu işle tahmin etmek hiç zor değildir. Mezar taşlarında bulunması gereken en önemli unsur ise ölen kişi için Fatiha okunması dileğidir. Peygamber(s.a)⁵⁰⁰ mezarlıklara ağaç dikmeyi tavsiye etmiştir.

Son dönemlerde mezarlıklarda estetik, sanat ve mimari uygulamalar çok fazla görülmemektedir. Buraların sadece ölülerin yattığı yer olarak ve kaybolmaması için daha çok mermerden yapılan ve belli bir üslubu olmayan mezarlarla doldurulduğu görülmektedir.⁵⁰¹

1.6. Ölüm Sonrası ile İlgili İnançlar

İslam Dininde Ahiret İnancı

Ahiret, evvelin mukabili ve son manasında kullanılır. Kur'an'da yüzden fazla yerde ahiret kavramı geçmektedir. Kur'an'ın ahireti ispat şekli, 'Nereden geldim? Nereye gidiyorum?' sorularına bir cevap bulmaya dayanır. Kur'an'da Allah'a iman ile

⁴⁹⁷ Nebi Bozkurt, "Mezarlık", DİA, Ankara, 2004, c.29, s. 519-522.

⁴⁹⁸ Bozkurt, "Mezarlık", s. 520.

⁴⁹⁹ Ebu Davut, "Cenaiz" 3.

⁵⁰⁰ Bozkurt, "Mezarlık", s. 521.

ahiret gününe iman sık sık birlikte zikredilir. Ahiretin varlığını zaruri kılan birçok sebep vardır. Adalet, iyinin ve kötünün ortaya çıkması hakikat ve kemal anlayışlarını bunlar arasında sayabiliriz. Her şeye rağmen ahiret olayının idraki mümkün değildir. Ahiret bir inanç konusu olduğu için ve gaybi bir mesele olduğu için kavramak biraz zordur. Ahiret İslam akaidinin üç ana esasından (Allah, Peygamber, ahiret) birini teşkil eder. İmanın altı esasından biridir. Bu yüzden ahiretin inkârı Allah'ın da inkârına sebep olur.⁵⁰²

Ahiret duraklarının ilki kabirdir. İnsanın ölümü ile ahiret yolculuğu da başlar.⁵⁰³ Kur'anı Kerim'de ve hadislerde Allah'a ve ahiret gününe inananlar şeklindeki hitaplar ile ahiret gününün önemi belirtilmiştir. Ahirete iman da Allah'a iman gibi gaybidir. İslam'a göre dünya ebedi değil sonludur. Canlı, cansız her şey yok olacak ve ebedi hayat ahiret hayatı başlayacaktır. Ahirete iman kişiye ve topluma sorumluluk duygusu kazandırır. İslam dünya ahiret dengesi kurmuştur.⁵⁰⁴

Kur'an'da, dünyada davranışların ceza ve mükâfatının görüldüğü yer, ed-darul-ahira (ahiret yurdu) ibaresi ile ifade edilmiştir. Ahiret, dünya hayatının mukabili olan gelecekteki hayatı ifade etmektedir.⁵⁰⁵

İnsan yaptıklarından sorumlu bir varlıktır. Allah insanı belirli bir süre için yeryüzüne yerleştirmiş⁵⁰⁶ ve insanı halife kılmıştır.⁵⁰⁷ Ancak bu şeref de beraberinde insana ağır bir sorumluluk yüklemiştir.⁵⁰⁸ Ahiret sonsuz hayatın başlangıcıdır.⁵⁰⁹ Öyleyse insanlar dünyada iken oyalanmaya dalmamalı,⁵¹⁰ hesaba çekilmeyi unutmamalı,⁵¹¹ kötü davranışlarının karşılığı olacak azabı uzak görmemelidirler.⁵¹²

Müslüman, ahireti dünyada kazanır. Dünyada ahiret için geçici bir faydalanma vardır.⁵¹³ Ahiret ise Allah tarafından gerçek anlamda iyinin insanlara sunulduğu yerdir.⁵¹⁴

⁵⁰² Nisa, 4/38; Rad, 13/5.

⁵⁰³ Tirmizi, 'Zühd 5'.

⁵⁰⁴ Küçük-Tümer, *a.g.e.*, s. 169.

⁵⁰⁵ Nahl, 16/30; Bakara, 2/94; Araf 7/69; İbrahim, 14/27.

⁵⁰⁶ Enam, 6/2.

⁵⁰⁷ Bakara, 2/29-30.

⁵⁰⁸ İnsan, 76/1-3.

⁵⁰⁹ Hud, 11/7.

⁵¹⁰ Tur, 52-12.

⁵¹¹ Nebe, 78 /27.

⁵¹² Meariç, 70 /6.

⁵¹³ Bakara, 2/ 36.

⁵¹⁴ Ala, 87/17.

Ölen insanın kıyamete kadar geçireceği hayata kabir hayatı veya berzah âlemi denir. Kur'anı Kerim’de bu durum şöyle geçmektedir: “Onların gerisinde ise yeniden dirilecekleri güne kadar bir berzah vardır.”⁵¹⁵ Berzah dünya hayatı ile ahiret hayatını kesin çizgilerle birbirinden ayırması sebebiyle, ayırıcı sınır anlamındadır. Hz. Peygamber (s.a): “Kabir ya Cennet bahçelerinden bir bahçedir ya da Cehennem çukurlarından bir çukurdur” buyurmuştur.⁵¹⁶

1.7. Cenaze ve Defin ile İlgili Bidat ve Hurafeler

Cenaze ve defin ile ilgili uygulamalarda görülen bidat ve hurafeler, Müslümanların bilgisizliğinden, araştırıp öğrenmemesinden, taklidi imandan tahkiki imana geçememiş olmasından, dünyada menfaat elde etmek, diğer kültürlerin ve dinlerin etkisinde kalmasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Ölümünden sonraki hayata dair belirsizlikler, öteden beri insanın zihnini ve gönlünü çokça meşgul etmiştir. İnsanı içten içe tedirgin eden bu belirsizliğin üstü çoğu zaman sayısız hurafelerle örtülmeye çalışılmaktadır.

Cenazeye çelenk gönderilmesi cenazenin, katafalka konularak saygı duruşunda bulunulması, görev yaptığı yere götürülerek başında nutuk çekilmesi, bando eşliğinde teşhir edilmesi en çok dikkat çeken bid’atlerdendir. Defin sırasında veya daha sonra ölü için para karşılığında Kur'an okutmak hatim yaptırmak muhtelif gün ve gecelerde ölüm yıldönümlerinde mevlit okutmak, yemek vermek bidat sayılmıştır.⁵¹⁷

Hiz. Peygamber (s.a)’in doğum gecesi için merasim yapmak ve bunun için mezkûr kasideleri okumanın caiz olup olmadığı tartışılmış, bazıları bunun bid’at olduğunu, bazıları mekruh hatta bazıları da haram olduğunu ifade etmiştir. Mezarlıklarda uyumak, çevresini kirletmek, yeşil otlarını yolmak ve ağaçlarını kesmek mekruhtur. Mezarlıkta yer açmak gibi sebeplerden dolayı ağaçlar kesilebilir. Kabirde dua edilirken bağırıp, çağırmak mezara dokunmak, öpmek, tapınma gibi aşırı hareketlerde bulunmak yanlıştır.⁵¹⁸ Türbeleri, kabirleri piknik yerine çevirmek, İslam adabına uygun değildir. Kabirlere giderek kurban kesme âdeti İslam’dan önceki müşrik

⁵¹⁵ Mü’minun, 23/23.

⁵¹⁶ Tirmizi, ‘Kıyamet 26’.

⁵¹⁷ Şener, “Cenaze”, s.355.

⁵¹⁸ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, c. 2, s. 317.

kavimlerin ayetlerindendir. İslam kabir üzerine kurbanı yasaklamıştır.⁵¹⁹ Bir yatıra, kabre, tekke veya devlet adamına kurban adamak caiz değildir.

Geceleyin bir evde baykuş öterse o evden cenaze çıkacağına, köpek ulumasının hane halkından birinin öleceğine delaleti, gece vakti bir evden kazan, tava vb. verilirse ölümü celb edeceği, ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilmezse bir başkasının daha öleceği, cenaze çıkan evde kırk gün ışık yakılması (ruh gelince odasını aydınlık bulması) gibi hurafeler vardır.⁵²⁰

Ölümü ve uğursuzluğu celb edeceğinden, kefen dikilen iğnenin kırılması inancı, cenaze çıkan ev ile çevresindeki evlerin sularında Azrail kılıcının yıkanacağı inancı, batıl bir inanıştır.⁵²¹ Defin sırasında kürek yere konulmadan alınır, alanın öleceğine inanmak, cenaze olduğunda dolu olan su kapları boşaltılması, cenaze kaldırıldıktan sonra tekrar doldurulması, kefen arasına dua, ayet vasiyetname, iman kâğıdı yazıp koyulması, cenaze sahiplerinin bir hafta ya da bir ay süreyle saç sakal tıraşı olmamaları, ıskat ve devir yapılmadan cenazeyi kaldırmak yaygın bidatlerdendir.

Cenazelerde mutlaka sala vermek ölen kişinin içmesi için mezarın üzerine su testisi koymak, mezar kazılırken kemik çıkması halinde bozuk para koymak, cenaze evinde pişen yemeklere Azrail kılıcını batırmış olduğu inancıyla orada yemek pişirmek ve pişirilen yemeklerin dökülmesi gerektiğine inanmak, gökten yıldız kaydığında birinin öleceğine inanmak, mezarı veya mezarlığı el işareti ile göstermenin kötü sonuç doğuracağına inanmak, eğer mezar el ile gösterilmişse parmağın ısırılması gerektiğine inanmak yine belli başlı hurafelerdendir.

Türbelere mum yakma ve paçavra bağlama eski müşrik dinlerin kalıntısıdır.⁵²² Mezarların üzerine süs ve tekebbür maksadıyla ev, kubbe, mescit, kümbet vb. yapmak haramdır. Mezarın üzerinde yürümek, oturmak, uyumak mekruhtur. Defi hacette bulunmak ise haramdır.⁵²³

Cenaze işlerinde yıkayıcıya ve mezar kazıcılarından başka birilerine ücret verilmesi doğru değildir.⁵²⁴ Defin esnasında bazı yörelerde cenazenin eline, ağzına para sıkıştırılmasına rastlanmaktadır. Gözünü toprak doyursun anlayışıyla ölünün gözüne ve

⁵¹⁹ Kemalettin Erdil, *Yaşayan Hurafeler*, TDV Yayınları, Ankara, 1999, s. 67.

⁵²⁰ Erdil, *a.g.e.*, s. 99.

⁵²¹ Erdil, *a.g.e.*, s. 101.

⁵²² Abdülkadir Kıyasettin, *21 Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962, s. 35-36.

⁵²³ Keskin, *a.g.e.*, s. 446.

⁵²⁴ Özcan, *a.g.e.*, s. 691

ağına toprak koyulması, ölünün eşyaları ile gömülmesi, Anadolu'nun bazı yerlerinde halen devam eden yanlış uygulamalardandır.⁵²⁵

Ölünün yedisi, kırkı veya elli ikinci gecesi gibi belli gün ve gecelerde düzenlenen mevlit ve hatimler hususunda Kur'an'da ve hadislerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁵²⁶

Kabirleri süslemek veya üzerini tamamen örtmek, kabir yanında kurban kesmek, kabir ziyaretini nezretmek, kabrin yanını bayram yerine dönüştürmek, kabrin yanında sevabını ölüye bağışlamak için namaz kılmak, mezarın yanında sesli zikir yapmak, kabri el ile selamlamak ve öpmek gibi davranışlar hurafedir.

Kabir etrafında Kâbe'yi tavaf eder gibi dönmek, teberrük kastıyla mezarlar üzerine elbise veya mendil bırakmak, mezar üzerinde veya yanında mum, kandil yakmak, mezara paçavra bağlamak, kabirlerin etrafında bulunan ağaçlar kutsal sayılarak ağaçları kesenin zarar göreceğine inanmak vb. inanışların İslamiyet'le hiçbir alakası yoktur.

Velilerin kabirlerinden gelen toprağı dağıtmak, türbelerin bazı hastalıklara şifa olacağına inanmak, ölüye şikâyet dilekçesi takdim etmek ve onun çözeceğine inanmak, kabirdeki veliyi aracı yaparak Allah'a dua etmek bidatlerdendir. Karısı ölüp de evlenen erkeğin evlendiği gece ayrılık ateşi ile kabrinin yanacağına inanılmasından dolayı, ölenin hanımının kabrine su dökmesi, İslam dininde yanlış kabul edilen hurafelerdendir.⁵²⁷ Cenazede alkış tutmak, slogan atmak, ıslık çalmak, zılgıt çekmek, tezahürat yapmak caiz değildir. Alkış daha çok hayatta olanları takdir etmek için yapıldığından, İslam tarihinde ve kültüründe uygun görülmeyen bir davranıştır. Cenazeye çelenk ve çiçek göndermenin de ölüye hiçbir faydası yoktur.⁵²⁸

İslam'da matem tutmak yoktur. Özellikle siyah elbise giyerek yas tutma gayrimüslimlerin âdetidir. Bu durum sünnete aykırıdır.⁵²⁹ Ölü sahiplerinin cenazenin defninden sonra mezarlık çıkışında veya evde bir şeyler dağıtması, ölünün ardından belli günlerde yemek vermelerinin sünnette yeri yoktur.⁵³⁰ Cenaze evinin yemek ve

⁵²⁵ Çıblak, *a.g.m.*, s. 614-615.

⁵²⁶ Şener, 'Cenaze', s. 357.

⁵²⁷ Toprak, *a.g.e.*, s. 40-52.

⁵²⁸ Martı, *a.g.e.*, s. 224.

⁵²⁹ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 626.

⁵³⁰ Apaydın, *a.g.e.*, c.1, s. 369.

helva hazırlayıp başkalarına ikram etmesi mekruhtur. Çünkü ziyafet vermek sevinçli zamanlarda meşrudur.⁵³¹

Cenaze sahibinin dövünmesi, yaka yırtması, üstünü başını yolması doğru değildir. Cenaze törenlerinde israf ve aşırı harcamalar yapmak, gösteriş yapmak uygun değildir.⁵³² Cenazenin para karşılığında taşınması ve kadınların cenazeyi takip ederek kabristana gitmeleri İslam'a uygun bir davranış değildir.⁵³³ Ölen kişi Peygamber veya veli bir kul da olsa da tabutunun, kabrinin, eşiğinin veya parmaklıklarının öpülmesi ve istilam edilmesi mekruhtur.⁵³⁴

2.İslamiyet Genel Değerlendirme

Yüce Allah insanı şerefli bir varlık olarak diğer canlılardan farklı yaratmıştır. Bu yaratılıştta insana en büyük nimet olan akıl verilmiştir. İnsanoğlu akıl yetisi ile doğruyu ve yanlış ayırt etmiş ve kendini Rabbine karşı sorumlu tutmuştur. İnsanın sorumlu olması, şerefli bir konumda olması kendine karşı saygınlığını daha da artırmıştır. Rabbimiz insanın ölüsünün de dirisinin de saygın olduğunu vurgulamıştır. İnsanoğlu sonlu, ölümlü bir varlıktır. Sonsuz, ezeli ve ebedi olan, ölümsüz olan Rabbine bir gün kavuşacaktır. Dünyaya gelen her nefis bir gün muhakkak ölüm hadisesi ile karşılaşacaktır. Canlıların ve insanlığın ayrılmaz bir parçası olan ölümü Allah'ın zatı dışında herkes tadacaktır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan insanlara karşı Müslümanın yapması gereken bazı sorumlulukları vardır. Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarından olan cenazesine katılmak ve ilgilenmek, ölüye yapılacak son görevdir.

Ölüme her an aday olan insan kendini böyle bir sona hazırlamalıdır. Ölüme ve zorluklarına sabretmeli, tevekkülü elden bırakmamalı, ölüme teslim olmalı ve bu minval üzerine bir hayat yaşamalıdır. Tasavvuf ehlinin ölümü düğün gecesine benzetmesinden hareketle bu geceyi akıldan çıkarmadan bir hazırlık sürecine girmeliyiz. Ölüm öncesi ve ölüm anı Müslümanın takınması gereken hususlar vardır. Bu tavırlar hususunda diyebiliriz ki: Müslüman ölüm öncesi hasta olan kardeşi varsa ziyaret etmeli, onlar için dua etmeli, ihtiyaçlarını karşılamaları, onları maddi ve manevi olarak rahatlatmalıdır. Ölümü yaklaşmış olan ve sekerat halinde olan birine ise Peygamberimizin düsturundan

⁵³¹ Lütfi Şentürk, *Örnek Vaazlar*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2003, c. 11, s. 239.

⁵³² Şener, "Cenaze", s. 355.

⁵³³ Yavuz, *a.g.e.*, s. 195.

⁵³⁴ Halil Günenç, *Büyük Şafi İlmihali*, Hilal Yayınları, Ankara, 1979, s. 181.

hareketle, Kelime-i Şehadet ve Tevhid cümlelerini kişi zorlanmadan yanında tekrar edilmeli, bu cümleleri söylemesi için yardımcı olunmalıdır. Müslüman, Hz. Peygamber'in "Ölümü temenni etmeyiniz!" sözünden yola çıkarak ölümü istememeli, hayırlı bir ömür yaşamanın sebeplerine sarılmalıdır. Yine; "Ölümü çokça anınız" hadisinden hareketle ömür içinde ölüme her an hazır olmalı ve ölüm hadisesi vuku bulunca da "*İnna lillâhi ve inna ileyhi raciun*" hakikatini kalbinde ve gönlünde hissetmelidir.

Son nefesini veren kardeşimiz yüzüstü yatırılmalı, elbiseleri çıkarılmalı, elleri, ayakları, çenesi bağlanmalı; üzerine bir örtü örtmek suretiyle vücudu kapatılmalıdır. Cenazenin teçhiz, tekfin işlerinin yapılması için bulunduğumuz yerin konumuna göre ilgili birimlere haber verilmeli ve işlemlerin bir an önce tamamlanması için acele edilmelidir. Cenaze iştirak için, yakınlarla ve diğer komşulara haber etmek için teknolojinin sağlamış olduğu imkânlar da kullanılarak haber verilmelidir. Cenazenin ilanında en yaygın ve bilinen yöntem ise *sela* okunmasıdır. Her toplum kabul ettiği dinin kurallarına göre cenazesine muamele yapmaktadır. İslam dininde de *muhtazar* ile ilgili işlemleri ve cenazeye yapılacak olanları Hz. Peygamberin bizlere bildirmiş olduğu sözlerden ve uygulamalardan öğreniyoruz. Cenaze meşru bir mazeret olmadığı sürece bekletilmeden defne hazırlanmalıdır. Bunun için ilk yapılacak işlem sünnetle de sabit olduğu üzere cenazenin yıkanmasıdır. Sünnete ve usulüne uygun bir şekilde, uygun bir mekânda yıkanan cenaze temiz bir bez yardımı ile güzelce kurulandıktan sonra tekfin işlemine geçilir. Kefen uygulaması erkek, kadın, çocuk ve şehitler için farklıdır. Zorunlu durumlarda ve normal şartlarda kefen uygulaması değişmektedir. Önemli olan temiz, sade bir bezle cenazenin kefenlenmesidir. Diğer uygulamalarda olduğu gibi bu uygulamada da sünnete uygun kefenleme şekline dikkat ederek işlem tamamlanmalı ve cenaze güzelce kâfur vb. kokularla kokulandıktan sonra tabuta konulmalıdır. Teçhiz ve tekfin işlemleri yapılan cenazenin teşyi işlemi yapılmalı, *farzı kifaye* olan cenaze namazının kılınacağı yere usulünce omuzlarda veya araç yardımı ile getirilmelidir. Namaz öncesi insanlardan helallik almak suretiyle namaza geçilmeli, cenaze namazı mevtanın cinsiyetine göre farklı niyet yapılarak kılınmalıdır. Namazın akabinde tabut mezarlığa taşınmalı burada yüzü kibleye gelecek şekilde sağ taraf üzerine ve kefene toprak temas edecek şekilde defin işlemi gerçekleştirilmelidir. Defin işlemine geçmeden cenaze taşınırken islami kurallara uymalı, aşırılıklardan kaçınılmalı; ıslık, bando, alkış

vb. uygulamalardan uzak durmalıyız. Ayrıca aşırı şekilde ağıt yakılmamalı ve ölülerden de yardım beklenilmemelidir.

Defin işleminin nasıl olacağını bizler Rabbimizin öğretmesi ile Habil-Kabil örneğinde görmekteyiz. Hz. Peygamber örneğinde de görüldüğü gibi toprakla cenazeyi buluşturmak sureti ile farzı kifaye olan bu işlemi de gerçekleştirmiş olacağız. Kabir şekli olarak usulünce kabir boyu ve derinliği hazırlanmalı, cenaze kabre konulduktan sonra, kerpiç, tahta vs. yardımı ile kapatıldıktan sonra üzeri toprakla örtülmelidir. Cenazeye katılanların defin esnasında toprak atmaları müstehaptır. Zorunlu bir durum olmadığı sürece cenaze gündüz defnedilmeli ve son olarak da kabrin üzeri deve hörgücü gibi biraz yükseltilerek oranın bir kabir olduğu belli edilmelidir. Defin işleminden sonra bazı yerlerde yaygın olarak telkin uygulaması görülür. Her ne kadar telkinin ölüm anında olduğu Hz Peygamber tarafından belirtilse de zayıf bir haberle de olsa telkinin öldükten sonra uygulamasına çoğu yerde rastlanmaktadır. Mezarlıktaki işlemler bittikten sonra ölü evinde yas tutma, taziye kabul etme uygulamaları vardır. Cenaze için yas tutmanın nasıl olacağını, taziyede nelere dikkat edileceğini, komşuların cenaze evinde yapmaları gereken davranışlarını en güzel örnek olan Hz Peygamberin hayatında görmekteyiz. Ölümü hatırlamak, ölmüşlerimizin ardından dua etmek için, sık sık kabir ziyareti yapılmalıdır. Kabirler temiz tutulmalı, üzerleri türbeye, camiye vb. dönüştürülmeli, kabirde bulunanlardan medet umulmamalıdır. Ölmüşlerimiz için olabildiğince sadaka-i cariye vermeye çalışılmalı, onlar için hayır duada bulunulmalıdır. Cenazelerin yerinin belli olması için mezar taşı yaptırılmasın da bir sakınca olmamakla birlikte; aşırılıktan, israftan, gösteriştan uzak kalınmalı her zaman sadelikten ödün verilmemelidir. Müslüman hayatın bu dünyadan ibaret olmadığını, bir gün bu hayatın sona ereceğinin ve ebedi hayatın başlayacağını idrakinde olmalıdır. İman esaslarından olan ahiret bir son değil yeni bir hayatın başlangıcıdır. Topraktan gelen insanın yine toprağa dönmesi, bu dünyanın bir sınaama yeri olması, insanların amellerine göre karşılık bulacağına inanılması imanın gereklerindendir. Ezeli ve ebedi olan, her şeyin Malikül-Mülkü olan Rabbimize, sınırlı ve sonlu olan, ölümlü ve sonlu olan insanın kavuşması kadar doğal bir şey yoktur. Yukarıda açıkladığımız tüm bilgilerden sonra İslam'da cenaze ve defin işlemlerinin nasıl olacağı detaylı bir şekilde İslam Dininin sahih kaynaklarında, ilmihal kitaplarında ve bunlarla alakalı yazılmış kitaplarda bulunmaktadır. Biz burada bu kadarla yetinmek istiyoruz.

SONUÇ

Din, ilk insandan itibaren insan hayatında var olmuş, insanın düşüncesini, hayatını, davranışlarını, kendiyle ve diğer insanlarla olan ilişkilerini şekillendirmiştir. Din, insanın her anında etkili, tüm işlerinde başvurduğu bir olgudur. İnsanların inanmış oldukları din, dünya ve ahiret anlayışlarını düzenlemiş, ne zaman, ne yapmaları gerektiğini haber vermiştir.

Fıtrî olan inanma ihtiyacı insanları her alanda disipline etmiş ve hayatlarına yön vermiştir. Din, insan için su ve hava kadar lüzumludur. Ruhumuzu besleyen, ona güç katan en temel gıda dindir. İnanma ihtiyacı bu hayattan başka bir hayatın gerekliliğini doğurmuştur. Bu inanç da insanları ahiret hayatına hazırlamıştır.

Doğum ile başlayan insan hayatı ölüm ile son bulacaktır. Allah'ın zatından başka her canlı ölümü tadacaktır. İnsanlar için kaçınılmaz bir son olan, ölüm hadisesi ile herkes muhakkak karşılaşacaktır. Doğal ve varoluşsal bir durum olan, Sünnetullah'a uygun olan ölümün toplumsal ve bireysel sonuçları vardır. Bu dünyadan farklı bir dünyaya gideceğine inanan insanoğlu için en önemli geçiş, ölümdür. Bir âlemden başka bir âleme geçişin ilk adımı ölümün nasıl olduğuna insanoğlu tarih boyunca farklı anlamlar yüklenmiş ve ölüm üzerine değişik inançlar geliştirmiştir.

Ölüm öncesi uygulamalar, ölüm anında yapılanlar ve ölümden sonra yapılanlar her dinde ve kültürde kendi inançlarına göre farklılıklar göstermektedir. İnsanların cenazelerine yapmış oldukları uygulamaların benzer tarafları olduğu gibi farklı tarafları da vardır

Genel olarak batıl inanışlarda, milli din ve kültürlerde cenaze ve defin uygulamaları şöyledir. Hindu, Budist ve Sih dinlerinde nadiren gömme uygulaması olsa da ceset kremasyona tabi tutulmaktadır. Zerdüşter ölülerini sessizlik kulelerine, Mecusiler ise az da olsa gömme uygulamasıyla birlikte cesetleri açıkta bırakarak vahşi hayvanlar tarafından etlerinin yenilmesini yeğlemişlerdir. Konfüçyanizm'de ölüye para kurban etme dikkat çekmektedir. Taoistler ölüye zarar gelmemesi için mezar seçiminde oldukça katı kurallar koymuşlar ve bazı tedbirler almışlardır. Şinto anlayışında ise, ölülerin yeraltında bulunduğu anlayışı vardır ve bu anlayış ölülerin yaşayanlara muhtaç olduğu anlayışını doğurmuştur. Bundan dolayı mezarlara yiyecek vb. şeyler takdim edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Asur, Sümer, Mısır medeniyetlerinde cenaze törenler eşliğinde eşyalar ile birlikte gömülmektedir. Ayrıca antik Mısırdaki üst seviyede

mumyalama tekniği kullanılmaktadır. Yunan ve Roma medeniyetlerinde ise ölülerin yakıldığını veya gömüldüğünü gösteren belgeler vardır. Türklerde ise İslamiyet’i kabul etmeden önce yakma, ağaca asma gibi farklı cenaze defin uygulamaları vardır. İslam’ı kabulden sonra ise genel uygulama cesedin toprağa gömülmesidir. Çalışmamızın temel konusu olan “ilahi dinlerde cenaze ve defin uygulamaları” ise şu şekildedir:

Yahudilikte ölüm kaçınılmaz sonudur. Genel kabul olmamakla birlikte ölüm günahların karşılığıdır. Yahudilikte cenaze uygulamaları ölüyü büyük karşılama olan Tanrı ile buluşma, günahlardan kurtulma ve imanın kabul edilmiş olarak karşılık bulması için yapılır. Yahudilikte cenaze ritüelleri önemli mitsvalardandır.

Yahudilikte hastaların ziyaret edilmesi, onlara maddi manevi destek olunması önemlidir. Goses halinde bulunan kişi yalnız bırakılmadan, iman ikrarı yapmasına yardımcı olunmalı ve günah itirafında bulunması sağlanmalıdır. Kişi ölmeden cenaze hazırlıklarına başlamak kesinlikle uygun görülmemektedir. Ölüm gerçekleşince cenaze işleriyle ilgilenen Hevra Kadişa mensupları tarafından cenaze, usulüne uygun olarak yıkanıp, kefenlenmektedir. Daha sonra tahta vb. malzemeden yapılmış olan tabuta yerleştirilmektedir. Cenaze mezarlığa getirildikten sonra en yaygın defin uygulaması olan gömme işlemi cenazeye tatbik edilmektedir. Cenazenin dışarıda bırakılması, mumyalanması, kremasyona tabi tutulması gibi farklı uygulamalar olsa da gömme zorunludur. Defin işleminden sonra cenaze yakınları için avelut kuralları başlamaktadır. Yas tutan kimseler aşırılıktan uzak bir şekilde belli zamanlarda yas yapar ve ölümden bir yıl sonra yas son bulmaktadır. Cenaze işlerinde acele edilir ve cenazeye katılım noktasında özen gösterilmektedir.

Yahudiliğın en karmaşık ve net olmayan konularından biri ahiret anlayışıdır. Yahudi inanışında ölüm, dünya hayatının sonu olmakla birlikte ebedi hayatın bir başlangıcıdır. Bu sebeple ölüm ebedi hayata geçiş için köprü görevi üstlenmektedir. Ölümle bedenın toprak olacağı ruhun ise yaşamaya devam edeceği düşünülmektedir.

Genel olarak baktığımızda her inanç grubunun ölüm öncesi ve sonrasında ölülerini son yolculuklarına uğurlamak için birtakım uygulamalar yaptığı görmektedir. Hristiyanlıkta ölüm öncesinden başlamak üzere birtakım ritüellere başvurulmaktadır. Ölüm döşeginde ve ağır hasta olan kişilere maddi ve manevi destek olmak için birtakım ritüeller yapılmaktadır. Bunların ilki hastaya yağ sürme işlemidir. Hristiyan inancında hastaya şifa vermek, onu son yolculuğa hazırlanmak için vücudun belli bölgelerine,

belli usuller gözetilerek din adamları tarafından yapılan işleme ‘Son Yağlama’ denilmektedir.

Ölüm gerçekleşince hemen defin işlemi gerçekleştirilmemektedir. Yıkama işlemine kadar ölen kimsenin göğsünün üzerine haç konulur ve İncil’den bölümler okunmaktadır. Daha sonra gerekli işlemler yapılnca ölü, cenaze merasimi için hazırlanacağı yere götürülmektedir. Cenaze burada usulüne göre yıkanp, güzel elbiseler giydirilmektedir. Bazı yerlerde temiz bir beze sarılmaktadır. Ölü, tabuta elleri bedeni ile haç oluşturacak şekilde yerleştirilmektedir. İnsanlar cenaze evinde ve kilisede cenazeyi ziyaret ederek ve haç çıkararak dua etme imkânı bulmaktadırlar. Kilisede gerçekleştirilen törenden sonra tabutun yanlarında bulunan tutma yerlerinden tutarak omuzlara almamak kaydı ile mezarlığa taşınmaktadır. Tabut, ölünün başı Kudüs'e bakacak şekilde mezara yerleştirildikten sonra üstüne toprak atılmaktadır.

Günümüz Hristiyan kültüründe kremasyon, mumyalama gibi cenaze ritüelleri yapılsa da temizlenen ölünün tabut ile toprağa gömülmesi yaygın bir uygulamadır. Defin işleminden sonra yılın belli zamanlarında ölenleri için yas tutma ve anma törenleri yapılmaktadır. Definden sonra başlayan yas, perhiz şeklinde devam eder ve ruhun bedeni terk ettiğine inanılan 40 gün devam etmektedir. Yas uygulamasında mezhepler arasında büyük farklar olmakla beraber en sistemli olan mezhep, Ortodoks mezhebidir.

Ölüm sonrası inanış noktasında din adamları çok fazla fikir yürütmüşler ve bazı sonuçlar ortaya koymuşlardır. Ölen bir kişi için bu hayat bitmiş ve yeni bir hayat başlamaktır. İnsanlar bu dünyada yaptıklarına göre ahirette muamele görecektir. Cennet, Cehennem ve Araf inancı vardır. Araf, günahkâr insanların Cennet veya Cehenneme gitmeden belli bir süre kaldıkları yer olarak düşünülmüştür. Araf sürecinde insan günahlarından temizlenecek ve cehennemden kurtulacaktır.

İslamiyet’teki cenaze ve defin işlemleri ise Kuran ve Sünnet etrafında şekillenmiştir. Muhtazar ile ilgili işlemler teçhiz, tekfin, teşyî ve defin şeklinde yapılmaktadır. Ölüm anında ve definden sonra telkin uygulaması vardır. Sünnete uygun yıkanan ve kefenlenen cenaze, namazın kılınacağı yere taşınır. Cenaze namazı kılınan ölü, toprakla temas edecek şekilde defnedilir. Ölümü temenni etmeden, ölümü çokça anarak, her an ölüme hazırlıklı olmalı, ölüm tecelli edince de sabır ve metanet içinde yas

tutulmalıdır. Sünnete uygun bir şekilde kabir ziyareti yapılmalı, mezar konusunda israf ve gösterişten uzak durulmalıdır.

Son olarak, insanların inanmış oldukları din, yaşamış oldukları toplum, hayatlarının tüm alanlarını etkilemiş ve doğumdan ölüme her şeye yön vermiştir. İnançlar; ölüm, ölüm öncesi ve sonrası yapılacak muameleleri belirlemiş, Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'da cenaze ve defin uygulamalarında din etken rol oynamıştır. İnsanlar cenazelerine ihtimam göstermişler ve en güzel şekilde son yolculuklarına uğurlamışlardır.

KAYNAKÇA

- Acet, Semih, *Hadislerde Ölüm Karşısında Müslüman Tavrı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Adam, Baki, *Yaşayan Dünya Dinleri*, “Yahudilik”, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, İstanbul, 2007.
- Aktaş, Abdil – Durmuş, Sıddık, *Din Görevlisinin El Kitabı*, DİB Yayınları, Ankara, 2001.
- Akbaş, Muhsin, Yahudi ve Hristiyan Düşüncesine Ölüm Sonrası Hayat ve Diriliş İnancının Teolojik Temelleri, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.XV, İzmir, 2002, ss.37-38.
- Akça, Mustafa, ‘Gazali Düşüncesinde Ölüm ve Kabir Hayatı’, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 23, Erzurum, 2005.
- Akyar, Nevfel, *Zerdüştlükte Ahiret İnancı ve Cenaze Törenleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019.
- Akyüz, Vecdi, *Hastalık, Ölüm ve Cenaze*, Yeni Şafak Kitaplığı, Ankara, 1995.
- Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Apaydın, Yunus, vd. , *İslam İlmihali*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Ataşağın, Galip, Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, Konya, 2001.
- Ataşağın, Galip, *Hristiyanlıkta Kıyamet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, Sebat Ofset Matbaa, Konya, 2005.
- Ataşağın, Galip, *Dinler Tarihi*, Sebat Ofset Matbaa, Konya, 2013.
- Ateş, Orhan, *Misyonerler ve Ermeniler*, Ümit Ofset Matbaa, Ankara, 2003.
- Avcı, Adem, İller ve Belediyeler, İnanç ve Kültür Alanında Mezarlıklar, *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi*, İstanbul, 2017, S. 825-826, ss. 22-24.
- Aydın, Mehmet, “*Hristiyanlık*”, DİA, c.17, İstanbul, 1998.
- Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Sebat Ofset Yayıncılık, Konya, 2015.
- Aydın, Fuat, *Yahudilik*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001.
- Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2003.
- Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004.

- Aydın, Mehmet, *Din Fenomeni*, Sebat Ofset Matbaa, Konya, 2011.
- Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.
- Bardakoğlu, Ali, “İskat”, DİA, c.19, İstanbul, 1999.
- Behar, Rabi Nisim, *El Gid Para el Paratikante, (Dini Uygulama Rehberi)*, çev. Mondehay Yanor, Gözlem Basımevi, İstanbul, 2004.
- Besalel, Yusuf, *Yahudi Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş. , İstanbul, 2001.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Sad. , Ali Fikri Yavuz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- Bolçay, Ezgi, *Erzurum'da Cenaze Gelenekleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Bozkurt, Nebi, “Mezarlık”, DİA, c.29, Ankara, 2004.
- Çağrı, Mustafa, “Matem”, DİA, c.28, Ankara, 2003.
- Çağrı, Mustafa, “Sabır”, DİA, c.35, İstanbul, 2008.
- Çağrı, Mustafa, “Taziye”, DİA, c.40, Ankara, 2011.
- Çelik, Cafer, *Dinlerde İman ve İbadet*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2005.
- Çelik, Ömer – Öztürk, Mustafa- Kaya, Mustafa, *Üsve-i Hasene*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cemil, Sena, *Hız Muhammed'in Felsefesi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1975.
- Ceylan, Zekeriya, *Teolojik Ve Folklorik Açından Ölüm ve Ölü İle İlgili Davranış Uygulamaları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2018.
- Challage, Felicien, *Dinler Tarihi*, çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 2002.
- Cilacı, Osman, *İlahi Dinlerde Dualar*, Arı Basımevi, Konya, 1982.
- Cilacı, Osman, *Dinler ve İnsanlar*, Damla Matbaacılık, Konya, 1990.
- Cilacı, Osman, “Dua”, DİA, c.9, İstanbul, 1994.
- Cilacı, Osman, *İlahi Dinlerde Cennet İnancı*, Umut Matbaası, İstanbul, 1995.
- Cilacı, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Çıblak, Nilgün, Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler, Türk Kültürü, Y.XL, S.474, Mersin, 2002, ss. 605-614.
- Demirci, Kürşat, “Cenaze”, DİA, c.7, Ankara, 1993.
- Demirci, Kürşat, “Hristiyanlık”, DİA, c.17, İstanbul, 1998.

- Demirci, Kürşat, “Kabir”, DİA, c.24, İstanbul, 2001.
- Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Tash. : Ömer Çetinkaya, *Cenaze Hizmetleri Rehberi*, DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, Gn. Koord. , Huriye Martı, *Fetvalar*, DİB Yayınları, İzmir, 2018.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, *İslam'da İnanç ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, Gece Yayınları, Ankara, 1991.
- Erbaş, Ali, *Hristiyanlıkta İbadet*, Ay Işığı Kitapları, İstanbul, 2003.
- Erbaş, Fatma Sevinç, *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü (Cenaze ve Diğer Ritüeller)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- Erdil, Kemalettin, *Yaşayan Hurafeler*, TDV Yayınları, Ankara, 1999.
- Erdoğan, Baş- İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla, Yahudilik-Hristiyanlık-İslam*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, *Hristiyanlık Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Ersoy, Ruhi, Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Ritüeller, *Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.54, Gaziantep, 2014.
- Giuseppe, Descuffi, *Hristiyan Dini*, Nadir Kitap, İzmir, 1963.
- Gökçöl, Tanju, “Hristiyanlık”, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Medya Ofset, İstanbul, 1999.
- Güç, Ahmet, ‘Yahudilikte Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 2001.
- Güç, Ahmet, “Konfüçyanizm”, DİA, c.26, Ankara, 2002.
- Güç, Ahmet, ‘Konfüçyanizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Günay, Mehmet, ‘Telkin’, DİA, c.40, Ankara, 2011.
- Günay, Nasuh, *Türkiye’de Yeni Çağ İnançları*, Manas Yayınevi, Isparta, 2012.
- Günay, Tümer-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1988.
- Gündüz, Şinasi, ‘Mecusilik’, DİA, c.28, Ankara, 2005.
- Günenç, Halil, *Büyük Şafi İlmihali*, Hilal Yayınları, Ankara, 1979.
- Gürkan, Salime Leyla, ‘Ölüm’, DİA, c.34, İstanbul, 2007.

- Gürkan, Salime Leyla, *Ana Hatlarıyla Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2014.
- Harman, Ömer Faruk, “Matem”, DİA, c.28, Ankara, 2003.
- Harman, Ömer Faruk, ‘Yahudilik’, DİA, c.43, İstanbul, 2013.
- Harmancı, M. Esat, Klasik Türk Şiirlerinde Matem Şekilleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.26, İstanbul, 2005, ss. 329-350.
- Hitchcock, Mark, Hristiyanlıkta Ölümünden Sonraki Hayat, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, 2005.
- Hökelekli, Hayati, Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1991.
- Avcı, Adem, İller ve Belediyeler, İnanç ve Kültür Alanında Mezarlıklar, *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi*, Ocak-Şubat , S. 825-826, İstanbul, 2017.
- İnan, Abdülkadir, *Hurafeler ve Menşei*, DİB Yayınları, Ankara, 1962.
- Kahraman, Ahmet, *Dinler Tarihi*, Sümer Matbaası, İstanbul, 1965.
- Kahraman, Fikret, Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme, *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 1999.
- Karaca, Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Keskin, Mehmet, *Şafii Fıkhi*, DİB Yayınları, Ankara, 2016.
- Kıyasettin, Abdülkadir, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962.
- Kiriş, Şemsettin, Hz. Peygamber'in Cenaze İle İlgili Uygulamaları, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, S.1, 2007, ss.41-61.
- Köksal, M. Asım, ‘Hz. Muhammed ve İslamiyet, Medine Devri’, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Kurt, Ali Osman – Aykıt, Dursun Ali, *Dinler Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara, 2018.
- Kuzgun, Şaban, *Dinler Tarihi Dersleri*, Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri, 1993.
- Küçük, Abdurrahman – Tümer, Günay – Küçük, Mehmet Alparslan, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015.
- Laberti, Leyla A., Hristiyan İnancı, *Kilise Babaları ve Belgelerine göre Açıklanan Hristiyan Gerçekleri*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1994.
- Miras, Kamil, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih*, DİB Yayınları, Ankara, 1968.

- Onay, İbrahim, İslamiyet'ten Önce Türklerde Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S.7, Gümüşhane, 2003.
- Öğüt, Salim, 'Ölü', DİA, c.34, Ankara, 2007.
- Örnek, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.
- Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000.
- Özafşar, Mehmet Emin, vd. , *DİB Hadislerle İslam*, Özgün Matbaacılık, Ankara, 2014.
- Özarslan, Selim, *İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Özşavlı, Halil, "Urfa Ermenilerinde Nişan Düğün ve Cenaze Gelenekleri", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.13, 2017.
- Öztürk, Nermin, "Cenaze Ayinleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.15, Konya, 2003.
- Paçacı, Mehmet, *Kuran'da Kitabı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Sağır, Âdem, "Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyoloji Denemesi", *Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Karabük, 2012.
- Sarıcık, Murat, *İslam Öncesi Cahiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Din Fenomenolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2011.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2011.
- Seyfeli, Canan, Ermeni Kilisesi'nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2014.
- Sabık, Seyyid, *el-Akaidü'l İslamiyye*, Daru İbni Kesir Yayınları, Beyrut, 2017.
- Sırmabıyıkoglu, Bekir, *Mızraklı İlmihal ve Tercümesi*, Furkan Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Şentürk, Lütfi, *Örnek Vaazlar*, DİB Yayınları, Ankara, 2003.
- Taşpınar, İsmail, *Duvarın Öteki Yüzü*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 2003.
- Thevenot, Fean, *1655-1656'da Türkiye*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1978.
- Topaloğlu, Bekir, 'Ahiret', DİA, c.1, İstanbul, 1988.
- Topaloğlu, Bekir, "Ölüm", DİA, c.34, İstanbul, 2007.

- Toprak, Süleyman, “Kabir”, DİA, c.24, İstanbul, 2001.
- Toprak, Süleyman, *Ölümden Sonraki Hayat*, Tekin Kitapevi, Konya, 2005.
- Tümer, Günay, *Biruni’ye Göre Dinler ve İslam Dini*, DİB Yayınları Ankara, 1975.
- Tümer, Günay, ‘Atalar Kültü’, DİA, c.4, İstanbul, 1991.
- Tümer, Günay, "Ayin", DİA, c.4, İstanbul, 1991.
- Tümer, Günay, *Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem*, TDV Yayınları, Ankara, 2011.
- Türe, Mustafa, *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.
- Türk, Hüseyin, *Anadolu’nun Gizli İnancı Nusayrılık*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.
- Uzunpostalcı, Mustafa, “Defin”, DİA, c.9, İstanbul, 1994.
- Ünal, Mustafa, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan hayatına Etkileri Sempozyumu, *İngiltere’de Ölüm İnançları ve Ölü Kaldırma Adet ve Kuralları*, İstanbul, 1998.
- Ünal, Mustafa, *Dinler Tarihi*, Serhat Kitabevi, Konya, 2005.
- Yasdıman, Hakkı Şah, *Yahudilik Üzerine Yazılar*, İlkem Ofset, İzmir, 2002.
- Yavuz, Fikri, *İslam Fıkhi ve Hukuku*, Çile Yayınları, İstanbul, 1993.
- Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi*, Uysal Kitabevi, Konya, 1980.
- Yıldırım, Münir, *Yunanistan Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
- Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, DİB Yayınları, Ankara, 1988.
- Yitik, Ali İhsan, ‘Taoculuk’, DİA, c.40, İstanbul, 2011.
- Yitik, Ali İhsan, ‘Hinduizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2016.
- Yitik, Ali İhsan, ‘Budizm’, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, 2016.
- Yurdaydın, Hüseyin – Dağ, Mehmet, *Dinler Tarihi*, Gündüz Matbaacılık, Ankara, 1978.
- Zapsu, Abdürrahim, *Cenaze ve Temizlik Ahkâmı*, Ehli Sünnet Yayınları, İstanbul, 1987.
- Zihni, Mehmet, *Nimeti İslam*, Sönmez Yayıncılık, İstanbul, 1998.

İnternet Kaynakları

http://www.sevixon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12#Content,
(30.05.2019)

http://www.sevixon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2244&Itemid=67 (29.03.2019)

<https://www.hristiyanturk.com/forums/search/cenaze/>, (15.05.2019)

<http://www.uzmantv.com/uzman/peder-zaven-ishak-bicakci#>, (15.05.2019).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı: Ramazan İnci

Doğum Yeri ve Yılı: Ağlasun/1986

Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu :

Açık Öğretim Fakültesi : İlahiyat Önlisans, 2009-2011

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2010-2014

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/ Dinler Tarihi Bilim
Dalı

İş Deneyimi :

Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam-Hatip.

Burdur/Merkez Başmakçı Köyü Camii, 2007-2010,

Burdur/Ağlasun Yumrutaş Köyü Camii, 2011-2015,

Isparta /Merkez Keçeci Hızırbey Camii ,2015-